

SOUBOR METODIK

volnočasových vzdělávacích aktivit

pro děti se speciálními

vzdělávacími potřebami

Projekt byl zaměřen na mimoškolní vzdělávání dětí a mládeže z lokalit ohrožených sociálním vyloučením. Usiloval o zlepšení pozice těchto dětí ve vzdělávacím procesu a rozšíření možností jejich budoucího uplatnění. Projekt trval 28 měsíců.

Partnery projektu byly RATOLEST BRNO, občanské sdružení, ZŠ a MŠ Brno, Merhautova 37, ZŠ a MŠ Brno, Křenová 21, ZŠ a MŠ Brno, nám. 28. října 22. Projekt Šanci dětem! byl financován z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost a státního rozpočtu České republiky.

ÚVOD

Soubor metodik je jedním z výstupů projektu Šanci dětem!, realizovaného DROM, romským střediskem v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost^[1], financovaného ze zdrojů Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu ČR.

Náplní projektu byla realizace mimoškolních vzdělávacích a sebezvojových aktivit pro děti a mladé lidi ze sociálně vyloučených lokalit městských částí Brno-střed a Brno-sever. Projekt usiloval o zlepšení pozice těchto dětí ve vzdělávacím procesu a rozšíření možností jejich budoucího uplatnění.

Aktivity probíhaly v letech 2010 až 2012, a to jednak v Nizkoprahovém zařízení pro děti a mládež DROM, organizace DROM, romské středisko, a v Nizkoprahovém zařízení pro děti a mládež^[2] Pavlač, občanského sdružení RATOLEST BRNO a jednak na partnerských školách.

Účelem této publikace je ve formě metodik představit pracovní postupy, které byly v uplynulých dvou a půl letech rozvíjeny při realizaci vzdělávacích aktivit, a sdílet příklady dobré praxe. Zpracováno bylo celkem pět metodik, které popisují realizaci pěti vzdělávacích aktivit projektu (předškolní příprava, doučování, sebezvojové skupiny v NZDM, sebezvojové programy pro školy a programy pro učitele). Soubor metodik je dostupný také v elektronické podobě.^[3]

Tímto úvodem chceme čtenářům Souboru metodik nejen usnadnit orientaci v obsahu publikace, ale také bychom rádi představili projekt Šanci dětem! a některá témata, která jsou stěžejní pro pochopení cílové skupiny, na kterou se projekt zaměřoval – tedy děti a mládež ze sociálně vyloučených lokalit.

O PROJEKTU ŠANCI DĚTEM!

Projekt Šanci dětem!, probíhal od března 2010 do konce června 2012 a realizovala jej příspěvková organizace DROM, romské středisko v partnerství s občanským sdružením RATOLEST BRNO. Dalšími partnery projektu byly tři základní školy, které se nacházejí podobně jako obě NZDM v sociálně vyloučených lokalitách. Partnerskými školami byly ZŠ a MŠ Brno, nám. 28. října 22, ZŠ a MŠ Brno, Křenová 21 a ZŠ a MŠ Brno, Merhautova 37. Děti a mládež navštěvující naše nizkoprahová zařízení jsou velmi často žáky právě těchto základních škol.

Hlavním cílem projektu bylo prostřednictvím aktivit snižovat znevýhodnění dětí při vstupu do vzdělávacího systému, zvýšit jejich šanci na úspěšný průchod základní školou a posilovat jejich motivaci k následnému vzdělávání. Realizací mimoškolních vzdělávacích aktivit projekt usiloval také o:

- zvyšování připravenosti dětí na zvládnutí školní docházky (předškolní příprava)
- rozvíjení všeobecných znalostí a dovedností potřebných pro úspěšné absolvování školní docházky (doučování)
- rozvíjení osobnostních předpokladů dětí se zaměřením na minimalizaci rizik spojených s jejich životním prostředím (sebezvojové skupiny v NZDM, sebezvojové programy pro školy)
- zvyšování povědomí cílové skupiny o možnostech dalšího vzdělávání (kariérové poradenství)
- rozšíření odborné schopnosti a dovednosti pedagogů a pracovníků škol, zvýšení jejich povědomí o sociokulturním zázemí cílové skupiny (programy pro učitele)
- zvyšování kompetencí pracovníků při práci s dětmi a mládeží v NZDM (vzdělávání pro pracovníky, metodické vedení)

[1] Dále jen „OPVK“.

[2] Pro přehlednost používáme dále v textu zkratku „NZDM“.

[3] K dispozici z: <http://www.drom.cz>

Těchto cílů jsme se snažili dosáhnout pomocí komplexu mimoškolních, vzdělávacích, sebe- rozvojových a poradenských aktivit určených dětem od předškolního věku až po mladé lidi navště- vující střední školy. Hlavními realizovanými aktivitami v obou NZDM byly předškolní příprava, doučování, poradenství, kurzy na zvyšování počítačové gramotnosti a seberozvojové skupiny.

Na partnerských základních školách projektové pracovnice připravily a uskutečnily sebe- rozvojové programy pro žáky čtvrtých, respektive pátých tříd a programy pro učitele.

Důležitou součástí projektu bylo také vzájemné propojení aktérů, kteří se podílejí na realizaci projektu a významně ovlivňují vzdělávací dráhu dětí, na které byl projekt zaměřen. Cílem byla vzájemná výměna zkušeností, zvýšení informovanosti o nabízených službách a podpora ve formě vzdělávacích aktivit pro pracovníky NZDM i učitele partnerských základních škol.

Sekundárním cílem projektu bylo zpracování a otestování metodik k jednotlivým aktivitám, které zahrnují specifika práce s cílovou skupinou. Budeme rádi, pokud budou metodiky sloužit k rozšíření osvědčených aktivit a dobré praxe projektu mezi další subjekty, které pracují s dětmi a mládeží ze sociálně vyloučených lokalit, a pokud přispějí k diskusi o možnostech zlepšení systému vzdělávání a vzdělávacích aktivit pro tuto cílovou skupinu.

Při realizaci projektových aktivit navázaly obě organizace na dlouholeté zkušenosti v oblasti práce s dětmi a mládeží ze sociálně vyloučených lokalit v rámci nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.

ZŠ A MŠ BRNO, KŘENOVÁ 21

ZŠ a MŠ Brno, Křenová 21 je spádovou školou městské části Brno-střed. Je zaměřena na vzdělávání dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. V současné době má ZŠ 9 tříd běžných a 3 třídy speciální, ve kterých jsou vzdělávání žáci s lehkým mentálním postižením, žáci se SPU a žáci s poruchami chování. Ve škole jsou zřízeny dvě přípravné třídy pro děti s odkladem školní docházky.

Na škole je zřízeno školní poradenské pracoviště, které nabízí služby školního psychologa, výchovného poradce a školního metodika prevence. Škola pracuje podle zásad komunitního vzdě- lávání, které se snaží realizovat širokou nabídkou aktivit určených nejen pro žáky, ale i jejich rodiče a širší veřejnost v lokalitě. Je zapojena do celé řady dlouhodobých i krátkodobých projektů, jedním z nich je projekt Šanci dětem!.

ZŠ A MŠ BRNO, MERHAUTOVA 37

ZŠ a MŠ Brno, Merhautova 37 je Fakultní školou Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity Brno. Žáky vzdělává podle vlastního školního vzdělávacího programu DYNAMIKA: DYSlektické třídy, Němčina, Angličtina, Matematika, Informatika, Každému. Využívá i prvky daltonského školství a vlastní Evropský certifikát kvality v projektech e-Twinning, udělený MŠMT. Kolektiv pedagogů má individuální přístup k dětem, věnuje se také žákům se specifickými poruchami učení, pro které má škola paralelní 2. až 9. třídu. Do běžných tříd také zařazuje žáky s individuální integrací. Ve školním roce 2011/2012 na budově Vranovská škola otevřela dva přípravné ročníky a na budově Merhautova jeden přípravný ročník pro děti ze sociálně znevýhodněných prostředí.

ZŠ A MŠ BRNO, NÁM. 28. ŘÍJNA 22 (OSMEC)

ZŠ a MŠ Brno, nám. 28. října 22 se nachází v centru Brna. Škola se specializuje na práci žáky se speciálními vzdělávacími potřebami - se sociálním znevýhodněním. Ve škole je realizován komplexní výchovně vzdělávací program. Pilířem tohoto programu je idea školy s celodenním programem. Ve škole pracují kroužky hudební, taneční Jagori, dramatický, výtvarný, keramický, přírodopisný, sportovní a kroužky informatiky, přípravy na přijímací zkoušky, dále kroužky pro nadané žáky, kroužky doučování a kroužek školního časopisu Amaro Jilo a posilovna. Škola má připravenou nabídku pro všechny věkové kategorie dětí (dvě MŠ, přípravný ročník, devět ročníků ZŠ, kurz pro získání základního vzdělání). Ve škole pracují asistenti pedagogů a pracovníci školního poradenského pracoviště.

HISTORIE NZDM DROM

Organizace DROM, romské středisko je příspěvkovou organizací, zřízenou Statutárním městem Brnem – městskou částí Brno-sever, která nabízí sociální služby v sociálně vyloučené lokalitě nacházející se na území městské části Brno-sever. V počáteční fázi se organizace zamě- řovala pouze na děti a mládež, soustředila se na trávení volného času a vzdělávací aktivity. Původní nestrukturovaná práce s dětmi se postupně zprofesionalizovala a v současnosti je realizována jako sociální služba – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (NZDM) DROM. V NZDM DROM nabízíme bezpečný prostor pro trávení volného času, odbornou pomoc při řešení každodenních starostí, podporu při naplňování jejich potřeb. Návštěvníci mají možnost využít nabídku řady aktivit – volnočasových, vzdělávacích, preventivních, také poradenství, informační servis, zpro- středkování dalších služeb. Služby poskytuje tým v současnosti složený ze sociálních pracovnic a speciálních pedagožek. Na realizaci aktivit se podílí také externí lektorky a lektori.

Vzdělávací aktivitou, která je realizována nepřetržitě od založení organizace, je doučování. V letech 2002 až 2007 byl realizován stimulační kurz pro děti předškolního věku, jehož cílem byla příprava na vstup do základní školy. Na nepravděpodobné bázi byly poskytovány počítačové kurzy. Od roku 2009 se rozvíjí poradenství zaměřené na vzdělávací dráhu. Projekt Šanci dětem! umožnil pokračovat v realizovaných aktivitách a dále je rozvíjet (doučování, kariérové poradenství), obnovit aktivity ukončené (předškolní příprava, počítačová gramotnost) a nabídnout aktivity další (seberozvojové skupiny v NZDM).

HISTORIE NZDM PAVLAČ

NZDM Pavlač je jednou ze sociálních služeb realizovaných občanským sdružením RATOLEST BRNO. Vzniklo v roce 2001 jako služba pro děti a mládež ze sociálně vyloučené lokality. NZDM Pavlač nabízí těmto dětem a mladým lidem bezpečný prostor pro trávení volného času a odbornou podporu a pomoc s jejich každodenními problémy. Děti a mladí lidé mají možnost využít prostory Klubu pro děti (3 až 11 let) a Klubu pro mládež (12 až 21 let). Zařízení jim nabízí preventivní, seberozvojové a volno- časové aktivity, poradenství, doučování, získávání informací a zprostředkování dalších služeb. Vzdělávací a seberozvojové aktivity jsou klienty NZDM Pavlač dlouhodobě využívané a oblíbené.

Doučování a kariérové poradenství bylo do služeb NZDM Pavlač systematicky zahrnuto na základě realizace projektu Lačni buťi, který sdružení úspěšně realizovalo v letech 2005 až 2006 spolu se ZŠ a MŠ Brno, Křenová 21. V roce 2007 jsme vyzkoušeli pilotní běh programu pro před- školáky. Dlouhodobý zájem o vzdělávací aktivity v NZDM Pavlač vedl k tomu, že jsme v letech 2008 až 2009 realizovali projekt „Učení nemusí být mučení“, který byl podpořen v rámci programu Transition facility. Projekt byl tvořen komplexem vzdělávacích aktivit od již zmiňovaného programu pro předškoláky až po výběr a přípravu na střední školu nebo střední odborné učiliště. Projekt Šanci dětem! na tyto aktivity navázal a při jeho přípravě i realizaci jsme vycházeli z bohatých zku- šeností, které jsme za uplynulé roky nasbírali.

Naše snaha o přizpůsobení aktivit potřebám a specifikům cílové skupině se ukázala být efektivní cestou k naplňování našeho dlouhodobého cíle přispívat k úspěšnému zvládnutí povinné školní docházky a motivovat naše klienty k dalšímu vzdělávání. Naše zařízení vnímá právě vzdělávání jako jednu z hlavních možností, jak mohou naši klienti překonávat handicapy způsobené prostředím sociálně vyloučené lokality, ve které dlouhodobě žijí.

Zaměření a průběh vzdělávacích aktivit v NZDM mají určitá specifika, která předurčují také způsob realizace (obsah i formu) těchto aktivit. Specifika souvisí jednak s principy práce v našem typu zařízení (princip nízkoprahovosti), jednak s potřebami cílové skupiny (sociálně vyloučené děti a mládež).

SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ A KULTURA CHUDOBY

Za důležité, a to nejen pro potřeby tohoto textu, považujeme vymezit pozice, na kterých při naší práci stojíme, a to, v jakém vztahu jsme k našim klientům a k jejich problémům. Drtivou

většinou našich klientů jsou sociálně vyloučené romské děti a mládež.^[4] Obtížnost jejich životní situace se nepochybně odvíjí od skutečnosti, že se jedná o děti, respektive mladé lidi, významně ji ale komplikuje především sociální vyloučení, stereotypy spojované s jejich etnickou identitou a s nimi související diskriminace. Reflexe této skutečnosti je zásadní pro porozumění jejich životní situaci, jejich potřebám, jejich problémům, a tudíž i pro naši práci. Nebudeme se zde detailně zabývat příčinami sociálního vyloučení, ani fenoménem sociálního vyloučení jako takovým^[5]. Jde nám o to, upozornit na jeho konkrétní projevy a důsledky, které má pro život našich klientů, a na které reagujeme nabídkou aktivit v nízkoprahových zařízeních.

Z čeho jsou tedy vyloučení a jak konkrétně se to projevuje v každodennosti rodin našich klientů? Mareš (in Sirovátka 2002:15–16) shrnuje pět základních dimenzí sociálního vyloučení: *ekonomickou, kulturní, symbolickou, prostorovou a politickou*^[6].

Být sociálně vyloučený znamená na ekonomické rovině žít v chudobě, být nezaměstnaný (obvykle dlouhodobě), být zadlužený, být pod neustálým tlakem obstarat peníze na základní potřeby. Znamená to také žít v malém bytě přeplněném rodinnými příslušníky několika generací, obvykle v bytě nízké kvality, kde mohou chybět zdánlivé samozřejmosti, jako je plyn, elektřina, voda.

Pro sociálně vyloučené děti to znamená, že nemají v bytě svůj prostor, někdy nemají ani vlastní postel, téměř nikdy poličku nebo skříňku na školní věci, či dokonce psací stůl. Díky soustředění rodičů na obstarání zdrojů na základní potřeby v domácnostech nejsou knihy, ani didaktické hračky. Na zaplacení volnočasových kroužků rodiče nemají prostředky.

Sociálně vyloučení jsou často koncentrovány v jednom místě (prostorová dimenze). Často se jedná o periferie měst bez adekvátního spojení s centrem, v případě Brna jde o oblasti v některých městských částech. Lokalita má typické charakteristiky – především špatný bytový fond a typickou strukturu služeb, pokud je naopak součástí města. Je tu výrazně vysoká koncentrace heren a zastaváren, obchody s levnými potravinami. Chybí zde veřejná zeleň, přechody pro chodce, odpadkové koše. Jednoduše to není „dobrá adresa“. Děti vyrůstají v nehezkém prostředí, kde není kromě ulice místo, kde by trávil volný čas. Nechodí s rodiči na výlety, jejich životním prostorem je sociálně vyloučená lokalita.

Špatná pověst lokality odkazuje k symbolické dimenzi sociálního vyloučení, která se dále projevuje napětím mezi obyvateli lokality a jejím okolím a stereotypními představami o obyvatelích lokality. Dospělí obyvatelé lokality i děti čelí stigma spojenému s tím, že zde bydlí. Trpí nízkým kulturním kapitálem, především nízkou vzdělaností a neznalostí vlastních práv či neschopností je prosazovat (kulturní dimenze). Rodiny nemají ani sociální kapitál, tj. společenské vazby, které by jim umožnily zlepšit jejich životní situaci. Mají vztahy téměř výhradně mezi dalšími sociálně vyloučenými a díky příbuzenským vazbám se jejich situace může ještě zhoršit, pokud se snaží navzájem podporovat v tísní.

Děti ze sociálně vyloučených lokalit ve většině případů nenavštěvují standardní zařízení předškolní přípravy, protože rodiče nemají na uhrazení obědů. Při nástupu na základní školu nejsou děti vybaveny kompetencemi, které jsou považovány za žádoucí ve vzdělávacím systému. Handicapuje je například špatná znalost češtiny. Sociálně vyloučené romské děti používají tzv. etnolect češtiny.

Nedostatky se týkají i dalších znalostí a dovedností, které jsou samozřejmé pro děti ze středostavovských rodin. I pokud základní školu úspěšně dokončí, čelí problémům při přechodu na střední stupeň vzdělávání. Pokud chodí na běžnou základní školu a chtějí na střední školu nebo učiliště, můžou narazit už u přijímacího řízení na vlastní nízkou kvalitu vzdělání. Přesto, že mají

ukázkové vysvědčení, rozsah jejich znalostí je mnohdy výrazně slabší v porovnání s jejich konkurenty z jiné školy. Výše popsaná situace je typická i pro město Brno. Pokud jsou na střední školu nebo učiliště přijati, velmi často školu v průběhu prvního ročníku ukončí. Důvodem bývá šikana ze strany spolužáků, finanční náročnost studia pro rodinu nebo náročnost výuky, na kterou nejsou kvůli nízkým nárokům základní školy připraveni. Většina mladých lidí dále na střední úrovni vzdělávání vůbec nepokračuje.

Obecně řada znevýhodnění, kterým čelí děti a mládež ze sociálně vyloučených lokalit od počátku své vzdělávací dráhy, kombinovaná s dalšími faktory, především diskriminací ve vzdělávacím systému, vede k tomu, že dosahují jen nízkých stupňů vzdělání, často nemají dokončené ani základní vzdělání. Stávají se nekvalifikovanou pracovní silou a jsou tudíž těžko zaměstnatelní na trhu práce, což dále posiluje jejich setrvání v chudobě. A to nás vrací zpět k ekonomické dimenzi sociálního vyloučení^[7].

Život v podmínkách sociálního vyloučení je životem v chudobě a deprivaci. Americký antropolog Oscar Lewis (in Hirt, Jakoubek, 2006) poukazuje na to, že dlouhodobé fungování v takových podmínkách vede k vytvoření tzv. *kultury chudoby*. Je to adaptační strategie vedoucí k vytvoření alternativního světa, způsobu přežívání s typickými praktikami a způsoby řešení situací, normami a hodnotami. Ty jsou diametrálně odlišné od zažitých pravidel, postupů a hodnot a norem většinové společnosti. Jejich součástí může být i drobná kriminalita, motivovaná nejen nouzí, ale třeba pouhou potřebou vlastnit něco, co je chápáno jako hodnotné ve společnosti většiny (u teenagerů například krádež značkového oblečení).

Ne všichni chudí ovšem vytvářejí kulturu chudoby, předpokladem jejího vytvoření jsou základní charakteristiky kapitalistické společnosti – tržní ekonomika, stálá vysoká míra nezaměstnanosti a nízké mzdy pro nekvalifikovanou práci, dále situace, kdy je na vrcholu hodnotového systému společnosti hromadění bohatství a majetku a zdůrazňuje se silná vazba špatného ekonomického postavení na osobní neschopnost jedinců. Pak existují skupiny lidí, kteří žijí s vědomím toho, že převládajícím cílům a hodnotám nejsou nikdy schopni dostat.

Specifické praktiky, pravidla, normy a hodnoty typické pro prostředí kultury chudoby nevycházejí z etnické příslušnosti, ale z deprivace a chudoby, což dokládá Oscar Lewis realizovanými výzkumy, z nichž vyplývá, že existují podobnosti, týkající se rodinných struktur, mezilidských vztahů, hodnotového systému, způsobů orientace v čase, které kultura chudoby vykazuje napříč zeměmi a světadíly bez ohledu na etnickou příslušnost zkoumaných společenství.

To je klíčové, protože praktiky a strategie, které jsou dílem života v nepříznivých podmínkách, jsou velmi často etnizovány, tj. vysvětlovány jako charakteristické pro povahu určitého etnika. V České republice se to děje v případě Romů. A právě proti tomu se vymezujeme jako proti rasistickému myšlenkovému postupu. Praktiky, strategie a způsoby řešení situací, které uplatňují lidé žijící v podmínkách sociálního vyloučení, a které jsou v rozporu s normami společnosti většiny, jsou výsledkem soustavné deprivace, strukturálních podmínek, a nikoli vrozenými povahovými rysy lidí identifikujících se určitým způsobem.

ROMOVÉ A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

Skutečnost, že většinu sociálně vyloučených v České republice tvoří Romové, má své historicko-politické příčiny. Romové byli v historii lidmi vyznačujícími se specifickým životním stylem a kulturou, stáli vždy na okraji společnosti, a to vždy v roli páriů, byli a zůstali etnikem bez zázemí vlastního státu, který by zaručoval jejich práva. V České republice, respektive v Československu, byla během druhé světové války zdecimována populace usazených Romů^[8]. Po válce byli do oblastí, z nichž byli odsunuti čeští Němci, stěhováni jako pracovní síla ve velkém Romové ze slovenských

[4] *Důraz na kombinaci charakteristik odkazuje ke skutečnosti, že ne všichni Romové jsou sociálně vyloučení. Stejně tak ne všichni sociálně vyloučení jsou Romové.*

[5] *K tématu sociálního vyloučení více viz Hirt, Jakoubek, Mareš, Šimková atd.*

[6] *Jde samozřejmě o rozlišení analytické. Tyto dimenze se v realitě prolínají.*

[7] *K politické dimenzi sociálního vyloučení, která je z hlediska práce nízkoprahových zařízení pro děti a mládež nejméně významná odkazuje, že neparticipují v institucích většinové společnosti.*

[8] *K historii Romů více viz např. Nečas, Ctibor.*

osad, kde žili v podmínkách vzdálených městskému způsobu života. Následovala éra budování socialistické republiky, v níž segregaci politika zaručovala téměř všem romským dětem vzdělání ve zvláštních školách, odkud vedla cesta nejvýše na učiliště, odkud vycházeli absolventi s nejnižší možnou kvalifikací. Romové tak plnili nekvalifikované pracovní síly, což nebylo problémem z hlediska obživy, protože kvalifikace v té době přílišný vliv na příjem neměla a neexistoval problém nezaměstnanosti. Situace se výrazně změnila po roce 1989, a většina Romů tak do doby budování kapitalismu vstoupila s mnoha handicapem a spadla do pasti chudoby.^[9]

„Romství“ je stigmatizovaná identita a stereotypy, které jsou s ní spojeny, posilují šanci na to, že bude její nositel v různých situacích znevýhodněn, diskriminován, že zůstane sociálně vyloučený, nebo že se jím stane.

Naši klienti čelí ve srovnání se svými vrstevníky ze středostavovských rodin řadě srovnávacích nevýhod už od počátku životní dráhy, a propast mezi nimi se stále prohlubuje^[10]. Kromě handicapů způsobených sociálním vyloučením, čelí stigmatu spojenému s jejich etnickou identitou a diskriminaci v různých oblastech. Diskriminace stále přítomná ve vzdělávacím systému se vydává za oprávněnou, komplex jejich znevýhodnění se vydává za jejich osobní nedostatečnost (typicky jako „nedostatek inteligence“ při vřazování dětí do základních škol praktických). Vzdělávací proces je pro ně boj spíše než zábava a jejich víra v to, že si polepší, že když se tento boj rozhodnou prodloužit po dokončení základní školy, není velká.

Vzdělávací aktivity akcentujeme v naší práci proto, že (v optimistické verzi) právě úspěch na poli vzdělání by jim mohl umožnit zlepšení jejich pozice. Zásadní pro posun v této oblasti jsou strukturální změny – v systému vzdělávání, v oblasti trhu práce, nabourávání stereotypů a negativních obrazů, odbourávání diskriminace a v dalších oblastech. My se snažíme o posun tady a teď, o podporu konkrétních jedinců a zlepšování jejich životních podmínek. V oblasti vzdělávání to činíme prostřednictvím aktivit v rámci projektu Šanci dětem!

PRINCIPY NZDM A JEJICH VÝHODY A LIMITY VE VZTAHU KE VZDĚLÁVACÍM AKTIVITÁM

Vzdělávací aktivity v NZDM jsou specifické také vzhledem k principům a cílům NZDM, které nejsou vždy zcela v souladu s cíly a principy dalších institucí působících na naše klienty, v případě vzdělávání zejména škol. NZDM je sociální službou, která se řadí mezi služby sociální prevence. *Principy nízkoprahovosti jsou:*

- všechny služby jsou poskytovány zdarma
- klienti mohou navštěvovat zařízení anonymně
- klienti mohou přijít i odejít, kdykoliv chtějí
- pravidelná docházka do zařízení není podmínkou využívání služby
- klienti mají možnost ovlivňovat program zařízení
- názory, postoje a rozhodnutí klientů jsou zde respektovány

Rádi bychom zde uvedli některé námi vnímané třetí plochy a kromě nevýhod zdůraznili také výhody našeho přístupu:

Vzdělávání není hlavním cílem NZDM. Ačkoliv vnímáme vzdělání jako důležitý prvek v životě našich klientů, nenadřazujeme vzdělávání v rámci NZDM ostatním poskytovaným službám. Pravidelná účast na vzdělávacích aktivitách není podmínkou využívání dalších služeb NZDM. Není proto možné například zakázat klientovi přístup do zařízení, pokud pravidelně nedochází na doučování. V NZDM se odehrává celá řada dalších aktivit, které jsou stejně důležité jako vzdělávací aktivity, a které nelze

kvalitně poskytovat bez navázání vztahu důvěry a partnerské spolupráce mezi pracovníky NZDM a dětmi nebo mladými lidmi. Klienti mohou řešit s pracovníky obtížnou situaci ve vztahu s partnerem, rodiči nebo problémy a konflikty s jinými institucemi (Policie ČR, školy, úřady apod.).

Účast na aktivitách je dobrovolná. Klienty nenutíme využívat služby, o které nemají zájem. Pokud naše služby děti a mladí lidé využívají, jedná se čistě o jejich zájem a dobrovolnou účast, což jistě hraje roli v pozitivním vnímání vzdělávacích aktivit klienty NZDM. Nevynucováním účasti získáváme pro aktivity děti, které se nám podaří motivovat, a kteří se aktivit opravdu chtějí zúčastnit, což podle našeho názoru zvyšuje efektivitu vzdělávacích aktivit v NZDM.

Pravidelná účast na vzdělávacích aktivitách není vyžadována. Vzhledem k výše uvedeným pravidlům není možné zajistit pravidelnou účast klienta na doučování nebo jiné vzdělávací aktivitě. Ačkoliv souhlasíme s obecně uznávaným názorem, že pravidelnost je důležitou podmínkou pro efektivní vzdělávání, pravidelnou účast klientů nevynucujeme. Z našich zkušeností vyplývá, že i nepravidelná účast má efekt na zvyšování schopností a dovedností našich klientů a domníváme se, že vynucováním účasti bychom odradili tu část klientů, která z různých důvodů využívá vzdělávací aktivity pouze nepravidelně. Nicméně v případě aktivit, které svým charakterem očekávají návaznost a připravenost lektora (např. doučování či předškolní příprava), může být obtížné zajistit efektivní program, pokud se cílová skupina neustále mění a není předvídatelná. Blíže se tomuto aspektu věnujeme v podkapitolách Problémy při realizaci v jednotlivých metodikách. I přesto se domníváme, že pro naše klienty je užitečnější využívat vzdělávací aktivity nepravidelně než vůbec.

Účast na aktivitách může být anonymní. Předávání informací školám není možné realizovat bez souhlasu klienta. Jedním z práv našich klientů je možnost využívat naši službu anonymně. To znamená, že nám nemusí říkat ani celé jméno, ani kterou školu navštěvují apod. Pokud se klient rozhodne této možnosti využít, není možné kontaktovat školu a spolupracovat. Ačkoliv spolupráci se školou považujeme za důležitou, umožňujeme účast na vzdělávacích aktivitách i anonymním klientům. Podobně jako u pravidelnosti se domníváme, že je pro naše klienty užitečnější využívat aktivity i bez spolupráce se školou než vůbec. Pokud informace o klientovi máme a klient si nepřeje, abychom je poskytovali dále, nečiníme tak, ani pokud nás kontaktuje škola a informace o klientovi vyžaduje.

Respekt ke klientovi a nehodnotící přístup. Jedním z principů, které nám umožňují navázání dlouhodobého vztahu s klienty je respekt k osobnosti klienta a nehodnotící přístup. Co se může někomu jevit jako podpora klienta v negativním nebo patologickém chování, vnímáme my jako pochopení odlišnosti, jejich příčin a přijetí klienta. Domníváme se, že v takové atmosféře je možné efektivněji využívat nejen vzdělávací aktivity. Nevylučuje to však pořádání soutěží a her, kde je posláze určen vítěz. Takovéto metody, pokud jsou vhodně použité, působí motivačně.

NÁVOD K ČETĚ SOUBORU METODIK

Vzdělávací aktivity probíhaly v obou zařízeních paralelně, v rámci partnerství se rozvinula spolupráce obou zařízení. Docházelo k vzájemné výměně zkušeností, sdílení pracovních postupů, ne však k jejich sjednocení. Některé metodiky v této publikaci (předškolní příprava, doučování, seberozvojové skupiny v NZDM) jsou proto vždy rozděleny na dvě části. První část popisuje realizaci dané aktivity v NZDM DROM a druhá část popisuje realizaci stejné aktivity v NZDM Pavlač. Pouze v případě aktivit pro žáky a učitele partnerských škol (seberozvojové programy pro školy, programy pro učitele) takto metodiky nerozdělujeme, neboť byly společně připravovány pracovníci obou NZDM. Cílovou skupinu označujeme z důvodu lepší výstižnosti v následujících textech jako děti/děti a mládež/klienty/účastníky aktivit apod.

Publikované metodiky jsou souhrnem našich osvědčených pracovních postupů a příkladů dobré praxe. Pro organizace nebo jednotlivce pracující se stejnou cílovou skupinou mohou být inspirací v další práci, pro ostatní pak zdrojem informací o naší činnosti a jejím vývoji. Jednotlivé metodiky jsou psány různými autorkami, proto k nim můžete přistupovat jako k odděleným celkům.

Doufáme, že pro vás budou inspirující!

[9] Barša Pavel, *Politická teorie multikulturalismu*, Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Praha 1999, 348 s.

[10] *Viz výběr školky pro děti dnes.*

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1 Metodika aktivity Předškolní příprava

PŘEDMLUVA

Aktivita předškolní příprava je určena pro děti od 3 do 7 let. V rámci projektu Šanci dětem! byla realizována v NZDM DROM (DROM, romské středisko) a NZDM Pavlač (RATOLEST BRNO, občanské sdružení).

Prostřednictvím předškolní přípravy se snažíme o zvýšení šance dětí se speciálními vzdělávacími potřebami na úspěšné zahájení a zvládnutí povinné školní docházky nebo zařazení do mateřské školy či přípravného ročníku základní školy. Náplní předškolní přípravy je rozvoj jazykových a komunikačních schopností, sluchové a zrakové percepce, orientace v čase a prostoru, představitosti a tvořivosti, upevnění základních hygienických návyků, způsobu stolování a chování ve škole.

Předškolní příprava probíhala v NZDM DROM dvakrát týdně dvě hodiny a v NZDM Pavlač jednou týdně jednu hodinu. Metodika aktivity předškolní příprava je rozdělena na dvě části. První část popisuje realizaci předškolní přípravy v NZDM DROM a druhá část popisuje realizaci v NZDM Pavlač. Autorkou první části je Bc. Eva Paprstkářová, autorkou části druhé je Mgr. Veronika Křížková. Obě autorky jsou zároveň lektorkami předškolní přípravy.

OBSAH

1 Metodika aktivity Předškolní příprava

1.1	Předškolní příprava v Nížkoprahovém zařízení pro děti a mládež DROM	10
1.1.1	Realizace aktivity	10
1.1.2	Struktura lekce.....	11
1.1.3	Pravidla	12
1.1.4	Spolupráce s rodiči a školami.....	13
1.1.5	Test psychomotorického vývoje	14
1.1.6	Oblasti předškolních vědomostí, dovedností a návyků.....	16
1.1.7	Charakteristika oblastí a osvědčené aktivity	18
1.1.8	Příklady dobré praxe.....	33
1.1.9	Problémy při realizaci	34
1.1.10	Závěr	35
1.2	Předškolní příprava v Nížkoprahovém zařízení pro děti a mládež Pavlač	37
1.2.1	Realizace aktivity	37
1.2.2	Struktura lekce.....	38
1.2.3	Pravidla	40
1.2.4	Spolupráce s rodiči a školami.....	41
1.2.5	Oblasti předškolních vědomostí, dovedností a návyků.....	41
1.2.6	Charakteristika oblastí a osvědčené aktivity	42
1.2.7	Příklady dobré praxe	52
1.2.8	Problémy při realizaci	53
1.2.9	Závěr	54

1.1 PŘEDŠKOLNÍ PŘÍPRAVA V NÍZKOPRAHOVÉM ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ DROM

1.1.1 Realizace aktivity

Program předškolní přípravy je určen dětem ve věku od 3 do 7 let, u kterých neprobíhá jiná příprava na školní docházku.

Cílem programu je snaha o zvýšení šance dětí se speciálními vzdělávacími potřebami na úspěšné zahájení a zvládnutí povinné školní docházky nebo zařazení do mateřské školy či přípravného ročníku základní školy. Tyto děti se často potýkají s problémy jako je horší znalost českého jazyka, nedostatečně rozvinuté grafomotorické a motorické schopnosti, komunikační a sociální dovednosti, v některých případech nemají zažitá základní hygienické návyky.

Náplní programu je stimulace kognitivních funkcí^[1], rozvoj jemné a hrubé motoriky, sluchové a zrakové percepce, rozvoj řeči, paměti, orientace v čase a prostoru, představitosti a tvořivosti. Cíle programu vycházejí z obsahu Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.^[2]

Předškolní příprava probíhá samostatně a odděleně od běžného provozu NZDM DROM, a to pravidelně dvakrát týdně každé pondělí a středu od 9:30 do 11:30. Maximální počet dětí na jednu lekci předškolní přípravy je deset. Cílem je, aby každý účastník, u kterého se ani v průběhu realizace programu nepodaří zajistit předškolní vzdělávání v hlavním vzdělávacím systému, docházel na přípravu pravidelně alespoň po dobu jednoho školního pololetí, aby bylo možné s ním systematicky pracovat. Předškolní přípravu navštěvují děti po předchozí domluvě s jejich zákonnými zástupci, kteří je pravidelně přivádějí. Realizaci předškolní přípravy zajišťují dvě pracovnice, které se podílí na přípravě i realizaci aktivit.

Dlouhodobým cílem předškolní přípravy v NZDM DROM je rozvíjet a posilovat u dětí kompetence k:

- **učení:** podpora samostatnosti a tvořivosti; pozitivní motivace; vedení k realizaci vlastních nápadů
- **řešení problémů:** vytváření podmínek pro rozeznání chybných a správných řešení nebo nečekaných a náhlých nepřijemných situací; společné řešení problémových situací mezi vrstevníky; vedení k překonání obtíží při dokončování činností; podpora kolektivní práce
- **komunikaci:** jak vhodně komunikovat s vrstevníky a dospělými; formulace myšlenek, sdělení a otázek; rozvoj sociálního citění; jak poznat vhodné a nevhodné chování; dodržování pravidel

[1] *Funkce zaměřená na zpracování informací, získávání obecných poznatků a procesů chápání. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>*

[2] *Od 1. září 2007 musí všechny mateřské školy tvořit své školní vzdělávací programy podle dokumentu Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Dokument je dostupný v tištěné podobě – „Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.“ 1. vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 48 s. [cit. 2012-08-12]. ISBN 80-87000-00-5. Nebo dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf*

1.1.2 Struktura lekce

Lekce předškolní přípravy jsou rozděleny do několika na sebe navazujících bloků. Cílem je zahrnout a propojit více oblastí vzdělávání a poskytnout dětem možnost zvyknout si na pravidelný režim, který je od nich vyžadován ve vzdělávacích institucích. Děti tak lépe přijímají i náročnější a méně oblíbené aktivity, protože mají lepší představu o jejich trvání a navazujícím programu, lépe se orientují v čase i celkové náplni jednotlivých lekcí. Průběh je také možné přizpůsobit aktuální situaci, například počtu dětí a jejich potřebám.

RÁMCOVÝ ROZVRH

9:30–10:00 hod.

V prvních deseti minutách se děti většinou postupně scházejí, vítají se, aklimatizují se, povídají si mezi sebou, odkládají si oblečení na určené místo a podobně. Z tohoto důvodu věnujeme první půlhodinu volnému hraní. Je to jediná část z celého programu, kdy si děti mohou samostatně a podle chuti vybrat, čemu se chtějí věnovat a s čím si chtějí hrát. V ostatních částech programu samozřejmě také přihlížíme k tomu, o co mají děti zájem, ale aktivity jsou společné. Účastní se jich v danou chvíli všichni a mají jasně daný rámec a cíl. Zpočátku se tedy děti věnují hře. Pokud si s výběrem neví rady, nabídneme jim několik variant. I během těchto aktivit dochází k rozvoji schopností a vědomostí dětí. Většinou se tak děje, aniž by děti přímo vnímaly, že se něco učí. Je žádoucí například vysvětlovat jim pravidla her a dbát na jejich dodržování, ptát se, s čím si zrovna hrají, na co si hrají a proč, podněcovat v nich fantazii, vytvářet společně nové varianty. Lze například rozvíjet hru s kostkami o konkrétní účely a příběhy (stavíme hrad, garáž, věž – pro koho, co, proč), ptát se na jednotlivé barvy a tvary, snažit se s dětmi vést souvislý rozhovor na určité téma (rozvoj slovní zásoby, postupné zlepšení výslovnosti nebo používání správných tvarů slov a vět, schopnost mluvit celými větami a navazovat takto s dětmi vztahy, které podporují příjemnou a efektivní spolupráci). Dále můžeme pozorovat, co je nejvíc zajímavé, v čem jsou šikovni a v čem méně, jaké mají reálné znalosti, jakou mají schopnost sociální komunikace, jakou roli mají ve skupině a spoustu dalších věcí, které je možné využít v další práci.

Zhruba pět minut před tím, než chceme tuto část ukončit a přejít k další, děti informujeme, že budeme pomalu končit a uklízet, a že nás čeká něco dalšího. Pokud je informujeme a vysvětlujeme jim, co je čeká a proč, jsou více motivovaní k další práci a lépe k ní přecházejí. Náhlé a nečekané ukončení, přerušování hry nebo jakékoli jiné aktivity mají často za následek pochopitelnou mrzutost a sníženou chuť spolupracovat.

10:00–10:30 hod.

Druhá část programu je věnována převážně pohybovým aktivitám a činnostem zaměřeným na rozvoj hrubé motoriky a pohybových dovedností, orientaci v prostoru a poznávání vlastního těla. Jsou zde tedy zařazeny interaktivní pohybové hry, hry s různými pomůckami (míče, švihadlo, obruče atd.), tanec a cvičení s hudebním doprovodem.

Každou novou aktivitu je potřeba několikrát zopakovat, vysvětlit, aby si ji děti osvojily, pochopily její smysl, postup nebo pravidla. Většinou jsou teprve poté schopny si ji opravdu užít a baví je poměrně dlouhou dobu. Samy ji pak vyhledávají a je možné ji třeba postupně rozvíjet a zvyšovat nároky.

I když děti většinou nové aktivity vítají s nadšením, ne všechny jsou z různých důvodů nastaveny na zcela spontánní objevování nových možností. Do těchto pohybových aktivit se některé děti občas nerady zapojují, říkají, že je nebaví, že je jen pro malé děti, že je něco bolí (i když do té chvíle tomu tak nebylo) apod. Často se potom ukáže, že právě důvody jsou jinde – cítí se nejistě, mají pocit, že jim aktivita nejde, že neobstojí ve fyzickém poměrování, které je časté, a tím pádem je ostatní nevezmou mezi sebe. Mají strach, že si nějak ublíží (výšky, určitá nestabilita) nebo se dostatečně neorientují v pravidlech skupinových her. Pokud přijdeme na to, že jejich nezáměr

pramení z těchto důvodů, snažíme se je postupně odbourat a probudit v dětech zájem (např. počátečním snížením nároků, podporou při vykonávání dané činnosti – držení za ruku při chůzi přes lavičku, pochvala a povzbuzení, návrat k pohybovým aktivitám, které děti bavily a jejich postupným ztěžováním a plynulým přecházením k dalším).

Po této části přichází na řadu krátká přestávka, proto usilujeme o zklidnění dětí například krátkou relaxací nebo klidnější aktivitou (pozdrav slunci, nádech – výdech – protřepání rukou, tleskání v pomalém rytmu, krátká hra vsedě).

10:30–10:45 hod.

Deset až patnáct minut věnujeme přestávce, během které se děti napijí, případně sní menší přinesenou svačinu. Tato doba je ideální na zautomatizování sebeobsluhy, stolovacích návyků a rituálů. Všechny děti si umyjí a utrou ruce (učíme je používat vhodné množství mýdla, oplachování rukou, utírání papírovými ručníky, kterých si často berou zbytečně velké množství, dále také splachování WC, rozepínání a zapínání oblečení apod.). Poté si sednou ke stolečkům, dostanou kelímek s čajem a sní si svačinu. Dohlídíme na vhodné chování u stolu, po jídle si děti odnášejí nádobí samy na určené místo, učíme je také ve správný čas používat slova „prosím“ a „děkuji“.

10:45–11:30 hod.

Tato část programu bývá zaměřena na rukodělné, výtvarné a pracovní činnosti, podporující rozvoj jemné motoriky, grafomotoriky a zrakové percepce. Děti se věnují předem připraveným aktivitám, většinou na každé lekci jedné aktivitě, která zabere skoro všechny čas. Snažíme se, aby byly děti dostatečně motivované, zaujaté pro činnost, a tím pádem udržely pozornost po celou dobu. Motivujeme je například pohádkou, krátkým tematickým vyprávěním, ukázkou hotového výrobku, tvorbou pro konkrétní osobu (maminka atd.) nebo tím, že si občas věc, kterou vytvoří, odnesou domů či ji vystaví na nástěnce. Výrazná je obliba činností jako je stříhání, lepení, malování štětcem a podobně, takže motivace je potřeba spíše v případech, kdy se jedná o práci s pracovními listy, aktivity spojené s počítáním, nácvikem psaní, posloupnosti atd.

Nejdříve dětem společně vysvětlíme, co budeme dělat a proč, poté rozdáme potřebné pomůcky. Na stůl nedáváme všechny pomůcky najednou, ale vždy až v okamžiku, kdy jsou konkrétní pomůcky potřeba, a po celou dobu aktivity udržujeme s přispěním dětí na stole pořádek. Jinak je složitější udržet pozornost dětí u aktuálního kroku, protože chtějí vyzkoušet všechny pomůcky, které mají v dosahu. Během práce dáváme dětem pozitivně laděnou zpětnou vazbu, pomáháme, pokud jim něco nejde, ukazujeme způsoby a možnosti práce s jednotlivými výtvarnými a rukodělnými pomůckami. Negativní zpětnou vazbu, která většinou vychází z nesoustředěnosti, špatné nálady a nezájmu o činnost, se snažíme formulovat tak, aby nepopisovala charakter uživatele a neškatovala jej („jsi nešikovný“, „zase ti to nejde“, ale spíše „jindy ti to jde líp“, „dnes tě to asi moc nebaví, a tak jsi nepozorný“ apod.).

Po skončení práce společně zhodnotíme průběh a výsledek, a pokud je to možné, vystavíme výrobky na nástěnce nebo jinde v NZDM, což mají děti v oblibě. Rády se dívají, co zvládly a ukazují to rodičům nebo jiným příbuzným. Zhruba deset minut před koncem aktivity začneme společně uklízet pomůcky a případný nepořádek. Krátce si povídáme o tom, co jsme ten den v předškolní přípravě dělali, děti se již oblékají (opět se snažíme, aby v tomto byly samostatné) a čekají na příchod rodičů.

1.1.3 Pravidla

Děti jsou v rámci předškolní přípravy seznámeny s pravidly (např. uklízíme po sobě hry a pomůcky, neničíme vybavení klubovny, chováme se k sobě slušně, nebijeme se atd.), podle kterých by se měly řídit, a která jsou jim vysvětlena úměrně jejich věku a vyspělosti. Seznámení s pravidly probíhá přímo během práce v příhodných chvílích tak, aby pochopily souvislosti, význam a spojily

si je s konkrétními situacemi. Pravidla jsou z velké části totožná s pravidly provozu klubovny pro děti od 6 do 12 let, fungující v rámci NZDM DROM. Existují i v tištěné verzi formou letáčku pro rodiče (nebo zákonné zástupce) dětí. Letáček, který obsahuje informace o předškolní přípravě a kontakt na pedagogickou pracovníci, předáváme rodičům s nabídkou, že pokud budou chtít, mohou se na nás obrátit s čímkoliv, co se týká jejich dětí nebo provozu předškolní přípravy.

LETÁK PRO RODIČE:

PŘEDŠKOLNÍ PŘÍPRAVA V DROM, ROMSKÉM STŘEDISKU

Pondělí a středa od 9:30 do 11:30 hodin

Kdo může navštěvovat předškolní přípravu a jak probíhá?

Předškolní příprava je určena pro děti, kterým nemůže být zajištěna péče v Mateřské škole.

- Vašemu dítěti musí být nejméně 3 roky. Věk je potřeba doložit dokladem, například kartičkou zdravotní pojišťovny.
- První dvě lekce přijde dítě na zkoušku, poté Vás informujeme, zda bude nebo nebude přijato.
- Pokud třikrát po sobě Vaše dítě nepřijde, docházka bude ukončena a místo bude nabídnuto dalším zájemcům. To neplatí, pokud budete mít potvrzení od lékaře o nemoci Vašeho dítěte.
- Rodiče přivádí dítě pravidelně v pondělí a středu na 9:30 hodin a v 11:30 si pro něj opět přijdou. Při opakovaném nedodržování času bude ukončena spolupráce.

Prosíme o dochvilnost! V případě, že budete mít zájem dozvědět se o tom, co se v předškolní přípravě děje, nebo budete potřebovat poradit, jak podporovat své dítě v rozvoji, obraťte se na pedagogické pracovníce.

1.1.4 Spolupráce s rodiči a školami

Během realizace předškolní přípravy bylo jedním z plánů navázat komunikaci a následnou spolupráci jak se školami, tak především s rodiči dětí. Tuto komunikaci s přípravnými ročníky základních škol, základními školami, případně pedagogicko-psychologickými poradnami a podobně, jsme navázaly již v první polovině projektu, také s pomocí sociálně pedagogických terénních pracovníků DROMu. Touto cestou se podařilo vyřešit zakázku a problematickou situaci několika dětí (pomoc při hledání ZŠ nebo jiného zařízení, informace o zápisích a dalších akcích probíhajících na školách, případný doprovod, zprostředkování komunikace se školou). Do chodu předškolní přípravy se v rámci praxe na určitou dobu zapojilo i několik studentek Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, oboru Speciální pedagogiky – logopedie, které pravidelně docházely a věnovaly se individuálně jednotlivým dětem.

Pracovnice NZDM DROM byly v kontaktu s partnerskými školami a zúčastnily se stáže v přípravném ročníku Základní a mateřské školy Brno, nám. 28. října 22 (ul. Stará 13/15).

Rodičům dětí navštěvujících předškolní přípravu byla nabízena možnost poskytnutí pomoci a informací, týkajících se jejich dítěte. Měli možnost poradit se s pracovnicemi ohledně vědomostí a dovedností svých dětí, a v návaznosti na to využít možnost individuálního přístupu. Rodiče nebyli aktivně zapojováni do přímé práce v lekcích předškolní přípravy, ale mohli být po určité (předem domluvenou) dobu přítomni na lekcí předškolní přípravy a vidět, jak se s jejich dítětem pracuje, jak reaguje a zapojuje se. Dále mohli dostat materiály (nebo odkazy na ně), které byly přímo zaměřené na oblasti nutné u konkrétního dítěte rozvíjet, samozřejmě s vysvětlením, jak postupovat a čemu věnovat pozornost.

1.1.5 Test psychomotorického vývoje

Protože na předškolní přípravu pravidelně dochází (minimálně po dobu jednoho školního pololetí) skupina víceméně stejných dětí, dá se poměrně dobře sledovat, jaký je u nich posun v různých dovednostech a znalostech. Za dobu realizace projektu byl postupně vypracován test, který tento proces ulehčil a zpřehlednil. Jako základ, byly použity podklady z publikace Diagnostika dítěte předškolního věku^[3]. Test zahrnuje sedm oblastí a jeho náročnost je přizpůsobena naší cílové skupině: hrubá motorika, jemná motorika, grafomotorika, zraková percepce a diferenciacie, sluchová percepce a diferenciacie, prostorová a časová orientace, řeč. Vždy na začátku a na konci pololetí nebo školního roku (podle toho, jak často se děti střídají) je vypracován se všemi účastníky předškolní přípravy. Test má vstupní a výstupní část, přičemž obě mají stejný obsah, aby bylo možné porovnat, v čem konkrétní dítě pokročilo nebo naopak.

UKÁZKA JEDNÉ ČÁSTI TESTU:

VSTUPNÍ A VÝSTUPNÍ TEST PSYCHOMOTORICKÉHO VÝVOJE

Část 1. – hrubá motorika

AKTIVITA	PRŮBĚH/POMŮCKY
1. Chůze po rovné čáře	Provázek – napnutý, položený na zemi a přichycený na obou koncích izolepou.
2. Skoky snožmo na místě	
3. Přeskok přes překážku snožmo	Provázek nebo švihadlo – přivázané nebo někým držené (výška cca 15–20 cm).
4. Přeskok přes překážku na jedné noze	Provázek nebo švihadlo – přivázané nebo někým držené (výška cca 15 cm).
5. Chůze po špičkách	
6. Chůze přes lavičku – široká strana	Bez pomoci.
7. Chůze přes lavičku – úzká strana	Bez pomoci.
8. Chůze pozpátku	
9. Stoj na jedné noze	Vystřídat obě nohy.
10. Skok do dálky	Doskok na žíněnku.

[3] Jedná se o publikaci popisující, co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let. Tato kniha se nám jeví jako vhodná jak pro odborné pracovníky, tak pro rodiče. Diagnostika dítěte předškolního věku, Bednářová J., Šmardová V., Brno: Computer Press, a.s., 2011, 217 s.

VSTUPNÍ A VÝSTUPNÍ TEST PSYCHOMOTORICKÉHO VÝVOJE

HODNOTICÍ TABULKY:

1 – zvládá sám/a, 2 – zvládá s pomocí, 3 – nezvládá

Jméno:

Část 1. – hrubá motorika (VSTUPNÍ test) Datum:

Úkol	Hodnocení (1–3)	Poznámky
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		

Část 1. – hrubá motorika (VÝSTUPNÍ test) Datum:

Úkol	Hodnocení (1–3)	Poznámky
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		

1.1.6 Oblasti předškolních vědomostí, dovedností a návyků

Cílem předškolní přípravy je rozvíjet u dětí předškolního věku následující oblasti vědomostí, dovedností a návyků, které jsou vymezeny dle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

Hrubá motorika – osvojení si základních pohybových dovedností, koordinace pohybů – házení, chytání, kopání, skákání přes švihadlo, správné sezení a držení těla, poskoky, přeskoky, výskoky, držení rovnováhy, stoj na jedné noze, odraz, pohyby hlavy.

Jemná motorika – pohyb prstů, oromotorika (pohyby mluvních orgánů), motorika očních pohybů, pohybová koordinace, koordinace oko – ruka, koordinace mluvidla – ruce.

Grafomotorika – pohyby ramenního kloubu, paží, dlaní, správné držení tužky, kreslení, malování, stříhání, modelování, obkreslování, práce s papírem, navlékání korálků.

Sluchová percepce – sluchová paměť, fonematický sluch (vnímání a přesné rozlišování významotvorných hlásek, např. koza/kosa), sluchová analýza a syntéza, sluchová diferenciacie – dlouhé/krátké, měkké/tvrde slabiky, soustředěné naslouchání, vnímání a reprodukce rytmu, nácvik naslouchání.

Zraková percepce – rozlišování barev a tvarů, zraková diferenciacie, zraková paměť, zraková analýza a syntéza, rozlišování figura – pozadí, rozlišování reverzních figur (p–d–b), cvičení očních pohybů.

Řeč – rozvoj slovní zásoby, artikulace všech hlásek, správná intonace, gramatika – skloňování podstatných jmen, časování sloves, porozumění, vytváření vět, vyprávění příběhu, souvislé vyjadřování.

Matematické schopnosti, logické operace – předčíselné představy (klasifikace, pojmy velikosti, množství, řazení prvků, část – celek), číselné představy (1–10, sčítání a odčítání do 5, kauzalita, podobnosti, základní geometrické tvary).

Pozornost – koncentrace, udržení pozornosti, rozdělení pozornosti, dokončování úkolů.

Paměť – zachycení a zapamatování informací, pokynů.

Prostorová orientace a orientace v čase – pravolevá orientace na sobě a v prostoru, na protější osobě, orientace na ploše, orientace v časových údajích – posloupnost děje, dny v týdnu, měsíce v roce, roční období, hodiny, datum.

Myšlení – používání myšlenkových operací (analýza, syntéza), schopnost oddělit část od celku, vnímání protikladů, vztahů nadřazenosti a podřazenosti, schopnost jednoduchého logického úsudku.

Vědomosti – adresa, jména rodičů a sourozenců, písničky, básničky, říkanky, bankovky, mince, lidské tělo, zvířata, základy prevence zdraví a bezpečí (kde hledat pomoc).

Návyky – pozdrav, požádání, poděkování, sebeobsluha, hygiena (umytí rukou před jídlem a po WC, užívání toalety, smrkání, čištění zubů), úklid hraček, respekt k autoritě, pracovní návyky, samostatnost, spolupráce.

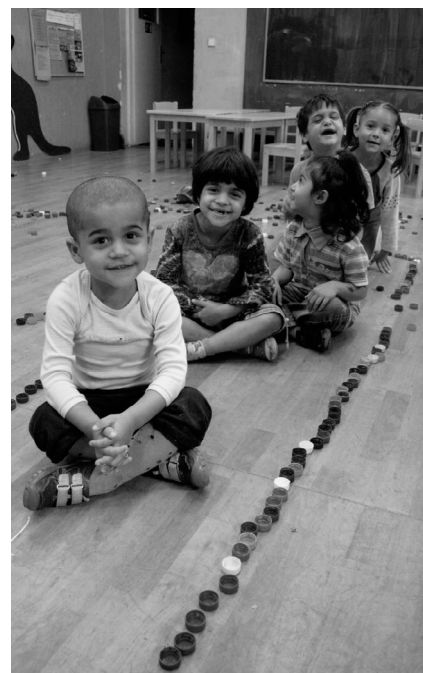
Rozvoj osobnosti, spolupráce, důvěry a empatie, poznávání vlastního těla, relaxace, rozvoj samostatnosti při řešení problémů.

Ostatní – hmat, chuť a čich, propriocepce (vnímání pohybů vlastního těla)^[4]

[4] Bednářová, J. – Šmardová, V. Školení zralost, Computer Press 2010

Obr. 1 – pohybová aktivita, rozvíjející hrubou motoriku – koordinaci horních a dolních končetin a celkovou tělesnou obratnost.

Obr. 2 – společná hra s barevnými plastovými víčky, jejímž cílem bylo jak rozvíjení schopnosti pracovat ve skupině, přizpůsobit se a dovést činnost ke konkrétnímu výsledku, tak upevnění znalosti barev.

Obr. 3 – společné kreslení na jeden velký papír, jehož tématem byla jarní příroda.

Obr. 4 – ukázka samostatných výtvarných prací, kdy zadáním bylo nakreslení motýla voskovými pastelkami, a poté přemalování vodovými barvami.

1.1.7 Charakteristika oblastí a osvědčené aktivity

K jednotlivým výše popsaným oblastem uvádíme jejich charakteristiku a příklady aktivit, her a cvičení, které se nám v praxi osvědčily.

HRUBÁ MOTORIKA

Představuje pohyby celého těla, pohyby velkých svalových skupin. Jde o ovládnání a držení těla, koordinaci horních a dolních končetin a rytmizaci pohybů. Cílem je osvojení si základních pohybových dovedností, koordinaci pohybů – házení, chytání, kopání, skákání přes švihadlo, správné sezení a držení těla, poskoky, přeskoky, výskoky, držení rovnováhy, stoj na jedné noze, odraz, pohyby hlavy.

Příklady aktivit a cvičení na rozvoj hrubé motoriky:

- **Chůze v rytmu** vytukávaném na bubínek (bubínek je možné nahradit např. tleskáním, dvěma lžicemi, fukáním klíčem o desku stolu apod.).
- **Krok přísunný, poskočný** – ve spojení s říkadlem, písničkou (např. Měla babka, čtyři jabka...).
- **Stání** (např. čáp stojí na jedné noze, ve dne – tedy s otevřenými očima a v noci – se zavřenými očima), a poté poskoky na jedné noze, na obou nohách.
- **Přeskoky** přes pás papíru (švihadlo, provázek), vpřed i vzad.
- **Pohyby hlavou** – kroužení, kývání, úklony.
- **Cvičení koordinace pohybů** – házení, chytání míče, kopnutí do míče jednou nohou, potom druhou.
- **Současně kroužit oběma pažemi** vpřed i vzad, potom střídavě jednou vpřed, druhou vzad.
- **Hry s míčem** – házení ve dvojici, skupině nebo na terč, chytání, kutálení, podávání v kruhu (nejprve s malým míčkem z malé vzdálenosti, pak zvětšujeme vzdálenost i míč a děláme hru postupně složitější).
- **Skákání přes švihadlo** (jednotlivě i přeskokování přes točící se švihadlo – časem se děti naučí švihadlem točit samy), přetahování, přeskokování ve výšce.
- **Obruče** – točení obruče kolem pasu (náročná), kolem ruky, posílání (kutálení), prolézání, přeskokování.

Příklady pohybových her:

- **Panáček** – v počáteční verzi náviku uvolňujeme ruce i nohy vleže, vyvoláme pocit tíže, pocit gumové ruky. Chytneme dítěti ruku a protřepáváme do úplného uvolnění. Stejně tak i dolní končetiny. Později děláme Panáčka vsedě (pouze ruce).
- **Opičí dráha** – postavíme z dostupných věcí a pomůcek dráhu (židle, stoly, švihadla, lavička, obruče, krabice, kostky, provázky, papír – znázorňující třeba vodu, žíněnka, žebřiny apod.), určíme pravidla, jak budou děti postupovat a ukážeme jim názorně, jak mají dráhou projít. Je možné přeskokovat, skákat do dálky, přecházet lavičku po široké i úzké části, prolézat, přelézat, plazit se, dělat kotouly atd. Výhodou je, že dráha může být pokaždé jiná svou náročností i délkou, a děti proto tato hra velmi baví.
- **Chodí Pešek okolo** – děti si sednou nebo lehnou do kruhu na zem, zavřou oči. Vybere se jeden, který je Pešek, ten chodí zvenčí kruhu dokola, říká říkanku, na jejím konci někoho

lehce plácne do zad (rukou, plastovou kuželkou, plyškem), ten jej chytá, až ho dohání a plácne, je Pešek on. Říkanka: „Chodí Pešek okolo, nekoukej se na něho, kdo se na něj koukne, toho Pešek bouchne! Ať je to ten nebo ten, praštíme ho koštětem!“ Zpočátku text říkáme s dětmi, aby si jej zapamatovaly. Můžeme začít jen první částí a později přidat i druhou.

- **Židle** – dáme židle do kruhu – o jednu míň, než je počet dětí (je možné dát v prvním kole stejný počet, aby si alespoň jednou sedly všechny). Pustíme hudbu a děti běhají nebo chodí dokola, když hudbu nečekaně vypneme, všechny se snaží sednout si. Ten na koho místo nevyjde, vypadává.
- **Sochy** – za doprovodu hudby děti tančí, běhají, představují pohyb nějakého zvířete a podobně. Když hudba přestane hrát, musí zůstat „ztuhlé jako sochy“ v pozici, ve které byly, když přestala hudba hrát.
- **Místa si vymění** – děti se posadí na židle do kruhu. Střídají se v tom, kdo řekne: „Místa si vymění ti, kdo...“ – např. mají rádi zmrzlinu, znají jméno maminky, umí počítat do pěti, mají modré kalhoty.

JEMNÁ MOTORIKA

Jemnou motorikou se rozumí pohyby ruky, uchopování a manipulace s drobnými předměty. Je zajišťována malými svalovými skupinami.

Jemná motorika dále zahrnuje: (rozeepsáno v dalších bodech oblastí)

- grafomotoriku – pohybová aktivita při grafických činnostech
- logomotoriku – pohybová aktivita mluvních orgánů při artikulované řeči
- mimiku – pohybová aktivita obličeje
- oromotoriku – pohyby dutiny ústní
- vizuomotoriku – pohybové aktivity se zpětnou zrakovou vazbou

Příklady materiálů pro výtvarné činnosti:

Malování – vodovými barvami a temperovými barvami (lze nahradit barvami Remakol – univerzální tónovací barva v kelímku, kterou lze běžně koupit v prodejnách „barvy, laky“). Malovat můžeme plochými a kulatými štětci různých velikostí a stupňů tvrdosti (ze začátku jsou lepší větší štětce), dále také prsty, houbičkami, hadříky. Jako podklad používáme různé velikosti, typy a barvy papírů (tvrdý, měkký papír, kousky krabic různých druhů, potištěné papíry, papíry se strukturou).

Kreslení – tužkou, pastelkami (většinou se dětem hlavně zpočátku lépe drží ty, které jsou silnější a trojhranné), tuší, pastely, uhly, špejlemi. Jako podklad používáme stejné materiály jako u malování.

Modelování – barevná plastelína, hlína, modurit a různé tvrdnouce hmoty, na které je možné poté dále malovat.

Stříhání a trhání papíru a následné lepení – lepit nebo jakkoliv použít můžeme také různé materiály (vatu, zbytky látek, přírodniny, těstoviny, rýži, víčka od PET lahví, korálky, knoflíky, krabice a další).

Příklady témat a postupů výtvarných činností:

Témata můžeme čerpat z každodenních činností, můžeme se inspirovat aktuálním ročním obdobím, svátky (např. Svátek matek, Den dětí, Velikonoce), počasím, dnem v okolí, oblíbenými

hrami, místy, zvířaty, pohádkami dětí, dále témata účelně čerpáme z oblastí, kde zaznamenáme nedostatek vědomostí a dovedností, a které se přirozeně pojí s dalšími dílčími úkony v rámci předškolní přípravy (např. když se zabýváme tématem dopravy a pohybu po městě, můžeme zpracovat třeba semafor – zopakování barev, správné seřazení, kreslení a vystřihování panáčků).

- **Mikuláš** – děti nejdříve vymalují předkreslený obrázek obličeje Mikuláše s čepicí, poté z vaty udělají dostatečné množství kuliček a ty lepí na papír jako vousy. Můžeme použít různé obměny, jako třeba tvarování a lepení Mikulášovy berly z alobalu, vystřihování a lepení křídel anděla atd.
- **Letní louka** – na velký papír (např. A1 nebo karton) všechny děti společně kreslí pastelkami a malují barvami trávu, květiny, motýly, hmyz. Některé části mohou vystřihnout z barevného papíru a nalepit, můžeme použít také fotky květin a zvířat z časopisů. Necháme děti vystřídat se v jednotlivých činnostech a průběžně si o práci povídáme – jaká zvířata žijí na louce, jak jsou velká, čím se živí, jaká jsou jejich specifika. Nakonec výsledek společné práce můžeme použít jako výzdobu místnosti a vracet se k tématu i později.
- **Kouzelné obrázky** – motivujeme děti vyprávěním o kouzelném obrázku, který je nejdříve neviditelný a až jejich kouzlením štětcem odhalíme, co se na papíře skrývá. Jedná se o dobře známou a dětmi oblíbenou techniku kreslení voskovými pastelkami, a poté malování vodovými barvami nebo překrytí voskovek tuší a následné vyrývání obrázku.

Příklady pomůcek a materiálů k rozvoji pracovních dovedností a rukodělných činností:

Pracovní dovednosti v návaznosti na jemnou motoriku rozvíjíme jak při cílených hrách a aktivitách, tak v rámci běžných, každodenních úkonů.

- **Navlékání korálků, těstovin** – korálky různých tvarů, velikostí a barev děti navlékají na provázek (aby se dalo snadněji navlékat, můžeme konec provázku omotat kouskem izolopy a tím ho zpevnit), nit (vždy volíme jehlu s tupým hrotem), a to buď libovolně, nebo dle konkrétního zadání jako je přesné střídání barev, tvarů atd. Pokud navlékáme těstoviny, můžeme je i před nebo po navlékání nabarvit vodovými barvami. Je možné také střídat těstoviny s nastříhanými malými kousky papíru apod.
- **Prošívání** – ze začátku „prošíváme“ provázkem dřevěné obrázkové destičky, ve kterých jsou vyvrtané dírký. Pokud se dětem daří a jsou zručnější, můžeme vyzkoušet i prošívání látek jehlou (opět jehla s tupým hrotem). Můžeme provlékat i velké plochy – kusy tvrdého papíru s dírami apod.
- **Mikádo** – hra Mikádo je výborná k procvičování jemné motoriky. Forma s malými tenkými tyčinkami je zpočátku dost náročná, proto ji na chvíli můžeme nahradit např. rovnějšími větvičkami, špejlemi – několika svázanými k sobě, aby vznikl větší kus.
- **Trhání papíru** – ještě předtím, než děti učíme správně držet nůžky a stříhat, zkusíme trhání papíru (nejdříve na větší, a poté na malé kousky). Použijeme opět různé typy papíru, aby si vyzkoušely vlastnosti různých materiálů. Z natrhaných kousků papíru můžeme lepít mozaikové obrázky a koláže.
- **Vystřihování trásní z papíru** – děti stříhají proužky libovolně široké.
- **Odstrihování rohů u archů papíru** – děti odstrihují jednotlivé rohy papíru (možno použít staré noviny) tak dlouho, až papír rozstříhají na malé kousky. Vytvoří tak papírový sníh, který potom můžeme využít například u pohybových her.
- **Vystřihování jednotlivých předkreslených geometrických obrazců** (čtverec, trojúhelník, kolečko apod.), ze kterých lze potom skládat různé obrázky.
- **Modelování z plastelíny** – postupujeme od jednoduchých tvarů, jako je placka, váleček, kulička, ze kterých děti postupně učíme tvarovat další objekty, jako miska, šnek apod.

Obr. 5 – samostatná hra – skládání obrázků z plastových víček.

Obr. 6 – společná práce – skládání a lepení mandaly z plastových víček.

Obr. 7 – rozvoj jemné motoriky, hmatu a orientace na obličej, během modelování z plastelíny.

Rozvoj hmatu

Rozvíjení hmatu úzce souvisí s rozvojem jemné motoriky.

- **Dotýkání se předmětů** z různých materiálů, poznávání materiálů hmatem – můžeme využít misek s luštěninami, těstovinami, obilím, kamínky, korálky, knoflíky, krupicí, pískem.
- **Kimova hra** – děti mají zavázané oči a hmatem rozeznávají předměty a materiály.

GRAFOMOTORIKA

Ke grafomotorickým úkonům patří pohyby ramenního kloubu, paží, dlaní, správné držení tužky, kreslení, malování, střihání, modelování, obkreslování, práce s papírem, navlékání korálků. Jednoduše jde o motoriku psaní a kreslení.

Cílem je uvolnění ruky (v pořadí rameno–loket–zápěstí), správné sezení, správný sklon papíru (u praváka pravý horní roh vzhůru a u leváka obráceně; učit děti držet si papír – koordinace pravé a levé ruky; správný „špekovitý“ úchop psací potřeby – ostatní vedou k přítlaku a tím k namáhání ruky a nevzhlednému písmu či kresbě). Uvolňováním ramenního, loketního kloubu a zápěstí dochází ke koordinaci hrubé motoriky a celkovému uvolnění ruky, což je pro psaní nezbytné. Čím více a déle jsou svaly v napětí, tím rychleji dochází k únavě, ke zhoršení až znemožnění výkonu. Proto začínáme s dětmi kreslit na velké formáty, a to v různých polohách (stoj – kresba na vvislou a vodorovnou plochu, sed – kresba na podlaze, vzpor klečmo – kresba na podlaze, nakonec teprve sed u stolu a kresba na menší formát).

Důležitým prvkem v procvičování grafomotorických dovedností jsou také vhodně zvolené psací pomůcky. K uvolňovacím cvikům a aktivitám lze použít pomůcky zmíněné u výtvarných aktivit, pak také stíratelné tabulky a magnetické tabulky. Pokud se již aktivita blíží náviku psaní, používáme dobře ořezané tužky (č. 2), nejlépe trojhranné, které umožňují jednodušší zafixování správného úchopu.

Příklady grafomotorických cvičení:

- **Cvičení kresby** horního oblouku zleva doprava (hory a údolí, poskoky žáby).
- **Cvičení přímých čar**, psaných stejným směrem (vsedě) – předkreslíme dvojice různobarevných bodů tak, aby je děti spojovaly vodorovně směrem zleva doprava (jízda auta).
- **Cvičení dotyků tužky** na volný list papíru – tečky (jako zobání kuřátka).
- **Spirála** – uvolněnou rukou děti kreslí na volný list papíru velký kruh vícekrát za sebou, uvnitř ještě další, v další fázi kreslí spirálu (klubíčko).
- **Kreslení ve stoje** – podle možností upevníme větší kus papíru (i balícího) na zeď nebo dveře a necháme dítě uvolněnou rukou čarát sem a tam po celé ploše (pohyb míče, který se kutálí sem tam).
- **Obkreslování obrázků** – pro tuto činnost potřebujeme průhledný materiál (ze začátku není vhodný poloprůhledný papír, ale spíše fólie), na který dítě obkresluje tvar, který má vložený pod podložkou. Tato činnost podporuje zpřesňování pohybů, koordinaci ruka–oko. Obkreslený obrázek můžeme dotvořit dalšími materiály. Nemusí jít jen o kresbu na papír, můžeme například obspávat linie pískem na sklo.
- **Napodobování obrázků** – dítě již nemá matrici přímo pod svým papírem (sklem, fólií). Proto vedle rozvoje grafomotoriky dochází i k rozvoji paměti a představivosti – dítě se na tvar podívá, musí si ho zapamatovat, těsně před samým zakreslením představit, a teprve potom se ho pokusit znázornit.

SLUCHOVÁ PERCEPCE

Rozvoj sluchové percepce přímo souvisí s rozvojem řeči. Je proto nutné, věnovat se těmto dvěma oblastem komplexně.

Sluchová paměť

Děti s nedostatečně rozvinutou sluchovou pamětí mají problémy zapamatovat si pokyny, nepamatují si básničky, říkanky, později se tyto nedostatky projevují problémy se zapamatováním a pochopením přečteného textu. Sluchovou paměť v ideálním případě procvičujeme pouze sluchovou cestou, bez zrakové opory, aby se dítě na úkol neříválo a bylo tak nuceno zapojit pouze paměť a představivost.

Příklady procvičování sluchové paměti:

- **Poznávání předmětů** podle zvuku (Kimova hra – zavážeme dětem oči a necháme je pojmenovat zdroj zvuku – cinkání klíčů, mačkání papíru apod.).
- **Rozlišování nahrávek** zvuků dopravních prostředků, zvířat, hudebních nástrojů apod.
- **Určování délky a intenzity** zvuků (krátký – dlouhý, hlasitý – tichý).
- **Poslech nahrávek**, vyprávění a čtení pohádek (poté si o nich povídáme a dáváme uživatelům otázky, související s dějem).
- Učíme děti **krátké a jednoduché básničky, říkanky** (např. zavedení pozdravu formou říkanky, kterou opakujeme při každém setkání – „Dobrý den, dobrý den, dneska máme krásný den! Dobrý den, dobrý den, dobrý den, dneska zlobit nebudem!“).
- **Zpívání a vytleskávání** krátkých melodií, děti je opakují.
- **Hra Na tichou poštu.**

Obr. 8 – společná hra, rozvíjející sluchovou percepci, při které se děti střídaly, jeden měl vždy zavázané oči a podle hlasu hádal, kdo před ním stojí.

Fonematický sluch

Fonematický sluch je schopnost jemného sluchového rozlišování. Děti by měly dokázat rozlišit sluchem rozdíly mezi správným a nesprávným zněním hlásky. Schopnost fonematického rozlišování je základním předpokladem správného řečového vývoje. Pokud se děti nenaučí poslouchat, vydělovat a diferencovat zvuky řeči, nemohou potom správně vyslovovat obzvláště znělé a neznělé hlásky a sykavky.

Příklady procvičování fonematického sluchu:

Rozvoj fonematického sluchu navazuje na schopnosti popsané u sluchové paměti. Postupujeme tedy od uvedených cvičení a přidáváme další.

- Vymyslíme **podobně znějící slova** a necháme děti určovat, zda jsou stejná nebo ne (zed' – sed', tele – mele apod.).
- **Hra s krabičkami** – do několika stejných krabiček dáme různý obsah (kamínky, písek, rýži), nejdříve dětem předvedeme, co v krabičkách je, a jaký zvuk to vydává, poté je uzavřeme a necháme je určovat, co ve které krabičce je.
- **Sluchové pexeso** – je obměnou hry s krabičkami, tentokrát dáme stejný obsah vždy do dvou krabiček a děti hledají páry.

Sluchová analýza a syntéza

Funkce sluchové analýzy (významná pro nácvik čtení) a sluchové syntézy (významná pro nácvik psaní), hraje ve sluchovém vnímání důležitou roli, jejímž cílem je nacvičit a zautomatizovat schopnost rozkládat a skládat věty, slabiky a hlásky.

Příklady procvičování sluchové analýzy a syntézy:

- **Určování první hlásky slov** – začínáme tím nejjednodušším, což je určování první hlásky a nejdříve u slov, kde jako druhá následuje samohláska (řeka, deka, ulice, nos) a postupně přecházíme ke slovům, ve kterých po první hlásce následuje souhláska (vlak, mrak, plot, květina).
- **Určování poslední hlásky slov** – je obtížnější než předchozí cvičení (nosit, mohu, lov, náš, lžice).
- **Určování domluvené hlásky** – srozumitelně předřikáváme slova a děti reagují (zvednou ruku, tlesknou), když uslyší domluvenou hlásku.

Sluchová diferenciaci

Potíže se sluchovou diferenciací se zpravidla výrazně odrážejí v pozdějším písemném projevu. Jde o obtíže při rozlišování krátkých a dlouhých samohlásek, rozlišování slabik dy–dí, ty–tí, ny–ní a rozlišování zvukově podobných hlásek. Nesprávně vnímané hlásky mění smysl slova, a tím i jeho pravopis (myška – miska, ubývá – ubíhá).

Příklady procvičování sluchové diferenciaci:

- Při nácviku **rozlišování tvrdých a měkkých slabik**, můžeme využít hmatové opory, například použitím tvrdé (dřevěné) a měkké (molitanové) kostky a v souvislosti s tím i zrakové opory, kdy na jednotlivé kostky napíšeme tvrdé a měkké slabiky. Vyslovujeme nahlas slova, klademe důraz na srozumitelnost i/y a dítě vždy ukáže a zmáčkne kostku s odpovídající slabikou.
- **Cvičení pomocí bzučáku** – na bzučáku se vytukává délka slabik. Opět říkáme slova a dítě pomocí bzučáku „vypípá“ délky slabik (bzučák můžeme nahradit třeba píšťalkou nebo foukací harmonikou).
- **Rozeznávání podle hlasu** – jednomu z dětí zavážeme oči a necháme je poznávat ostatní podle hlasu.

ZRAKOVÁ PERCEPCE

Rozvoj zrakové percepce bezprostředně souvisí především se čtením. U většiny dětí předškolního věku dosahuje zrakové vnímání před nástupem do školy dostatečné úrovně pro nácvik. Pro předškolní věk je pak charakteristické globální vnímání (zaměřené na celek, ne na detaily).

Příklady procvičování rozlišování barev a tvarů:

- **Poznávání barev** a spojování zrakového vjemu s pojmenováním a s charakteristickým předmětem (zelená jako tráva, žlutá jako sluníčko).
- **Třídění předmětů** podle barev a postupně i třídění podle barev a tvarů (červené čtverce a kolečka, zelené čtverce, zelená kolečka).
- **Čáp ztratil čepičku** – děti co nejdříve vyhledávají v místnosti určenou barvu.

Příklady procvičování zrakové diferenciaci:

- **Hledání rozdílů** mezi dvěma obrázky.
- **Poznej rozdíl!** – hra, kdy si všichni jednoho ze skupiny pečlivě prohlédnou, poté jdou na chvíli za dveře a tomu, který zůstal, se změní něco na oblečení (svleče si svetr, zuje botu), ostatní pak poznávají, co se změnilo.
- **Vybarvování** stejných obrázků nebo písmen v řadě.

Příklady procvičování zrakové paměti:

- **Co bylo na obrázku** – ukážeme dětem jednoduchý obrázek, ty si jej prohlédnou, poté jej schováme a dětem dáme otázky, co na něm bylo nebo nebylo. (Kolik je na obrázku balonků? Je tam pes nebo kočka? Jakou barvu má míč?)
- **Navlékání korálků** – ukážeme dětem navlečenou řadu korálků, které se pravidelně střídají (červená – zelená, červená – zelená – modrá), a poté je vyzveme, aby zkusily korálky samy navléct ve stejném barevném pořadí.
- **Pexeso.**

Příklady procvičování rozlišování figury a pozadí, rozlišování reverzních figur:

- **Více obrázků** (zpočátku pouze dva), čísel, písmen, které jsou nakresleny přes sebe, děti rozeznávají a pojmenovávají.
- **Vyhledávání jednotlivých částí obrázku.**
- **Podtrhování tvarů**, které jsou stejné, jako první tvar v řádku.
- **Vybarvování** např. všech koleček žlutě a všech čtverečků modře.

Příklady procvičování očních pohybů:

- **Vyjmenování předmětů** zleva doprava, kladení předmětů za sebe podle instrukcí.
- **Usměrnování očních pohybů** pomocí „okénka“ nebo záložky (při práci s okénkem postupně odkrýváme obrázky, písmena, čísla tak, aby dítě postupovalo očima plynule zleva doprava).
- **Pojmenování obrázků** v řádku společně s dospělým.

ŘEČ

Tato oblast je jednou z těch, které jsou u dětí navštěvujících předškolní přípravu nejen nejvíce problematické, ale také výrazně patrné na první pohled. Z toho důvodu se děti s řečovými problémy často stávají terčem nepříjemných komentářů a reakcí ostatních. Řeč má mimo jiné vliv na čtení, psaní, komunikaci, a také na správné pochopení látky ve škole a zadání úkolů.

Příklady cvičení pro rozvoj řeči:

Říkanky (některé doprovázíme pohybem)

- Foukej, foukej větříčku, shoď mi jednu hruštičku. Shoď mi jednu nebo dvě, budou sladké obě dvě.
- Kolo, kolo mlýnský, za čtyři rýnský. Kolo se nám polámalo, mnoho škody nadělalo, udělalo bác! Vezmeme si hoblík, pilku, zahrajem si ještě chvilku, až to kolo spravíme, tááááák se zatočíme!
- Spadla lžička do kafička, udělala ŽBLUŇK!
- Zlatá brána otevřená, zlatým klíčem odemčená, kdo do ní vejde, tomu hlava sejde, ať je to ten nebo ten, praštíme ho koštětem!
- Žába skáče po blátě, koupíme ji na gatě! Na jaký, na jaký? Na zelený strakatý.
- Kočka leze dírou, pes oknem, nebude-li pršet, nezmoknem.

Artikulační cvičení (uvolňování mluvidel)

- Ohrnování a zatahování rtů – střídavě, současně.
- Pohyb čelisti dopředu, dozadu, doleva, doprava, kroužit.
- Sešpulit rty – roztažený úsměv (rty u sebe).
- Sešpulit rty doleva, doprava, kroužit (tzv. vysavač).
- Opakování – papapapapá, bába-bába-bába, myju mísu apod.
- Volání uááá, íííááá, postupně zvětšovat čelistní úhel, rukou na krku kontrolovat křeč.

Pohyblivost jazyka

- Kmity doleva doprava, nahoru dolů a postupně zrychlovat.
- Opakování – tatatatata-afa-ata-afa.
- Písnička: lalalala; čert: blblblbl; budík: cililililililink, crrrrrrrr; trakař: trrrrrr; volání na slepice: puťa-puťapuťa nápipipipipipi; slepice odpovídá: kokokodák; kohout: kykyryký; kachna: gagagagaga; potok: glogloglo-gloglo; kukačka: kukuč-kukuč; holub: vrkú-vrkú.

Jazykolamy

- Teta to tam mete, mete to tam teta.
- To ty táto? Toto, to tato teta tuto tetu tahá.
- Mezi domama má má máma malou zahrádku.

Rozvoj slovní zásoby

- **Na co to je?** – předkládáme dětem předměty, obrázky nebo předříkáváme názvy věcí a ony odpovídají, k čemu slouží (koš, klíč, kladivo, kohoutek, oko).
- **Řekni to jinak** – například „Malý dům je...“ nebo jinak „Domeček je...“.
- **Dokončení příběhu** – necháme děti dovyprávět krátký příběh, dokončit načatou větu, doplnit slovo.

Obr. 9 – hra s pěnovým puzzle – skládání dílků do sebe, poznávání barev, čísel a písmen.

Obr. 10 – nácvik matematických dovedností pomocí pracovních listů.

MATEMATICKÉ SCHOPNOSTI, LOGICKÉ OPERACE

Rozvoj matematických schopností a pochopení základních logických operací (na úrovni odpovídající předškolnímu věku) je důležitým stupněm na cestě ke zvládnutí řešení matematických úloh, probíraných ve škole, a následně podmínkou pro zvládnutí uplatňování matematických operací v běžném životě.

Příklady rozvíjených oblastí a postupy:

- Rozvíjení **matematických představ a orientace v prostoru** – před, za, pod, nad, vedle, mezi, vpravo, vlevo, nahoře, dole, uprostřed.
- **Rozlišování a správné pojmenovávání** základních geometrických tvarů – více/méně/stejně, větší/menší, kratší/delší.
- **Třídění podle velikosti** – velký/větší/největší, malý/menší/nejménší, dlouhý/delší/nejdelší atd.
- **Orientace v číselné řadě** – počítání alespoň do pěti a pochopení pojmů první, druhý, prostřední, poslední atd.
- **Orientace v čase** – dnes, zítra, včera, ráno, večer.
- Podněcovat **tvůrčí myšlení a samostatnost** při řešení problémů – trénujeme rozlišování pojmů pomocí vlastního těla, hraček, různých předmětů a s využitím pracovních listů.

POZORNOST

Na rozvíjení pozornosti a koncentrace se podílí většina aktivit, které s dětmi běžně realizujeme, ať už se jedná o výtvarné, grafomotorické, zrakové, sluchové a další. U všech je potřeba, aby děti alespoň na krátkou chvíli věnovaly pozornost konkrétnímu úkonu. Zpočátku volíme takové aktivity, které nezaberou mnoho času, jsou pro děti něčím atraktivní, a také je střídáme, aby se děti neunavily a jejich pozornost brzy neupadala.

Střídáme klidnou práci, vyžadující soustředění a sezení na místě s pohybovými aktivitami a hraním. Důležitá je také důslednost při dokončování jednotlivých úkolů. Motivujeme děti, aby neodbíhaly, a dáváme časové ohraničení (např.: „Teď budeme 15 minut vykreslovat obrázek bez přetahování, a potom si 10 minut budeme hrát s míčem.“). Je také vhodné, mít v místnosti hodiny a ukázat, kde bude která ručička, až bude konec daného časového úseku.

Obr. 11 – rozvíjení a upevnování pozornosti, trpělivosti a zrakového vnímání, během hry.

Příklady cvičení a aktivit k rozvoji pozornosti a koncentrace:

- **Třídění korálků, pastelek, podle barev a velikostí.**
- **Vyprávění pohádky s obrázky** – dětem dáme rozstříhané obrázky, kde jsou různé fáze děje pohádek a průběžně během vyprávění jim pomáháme určit posloupnost.
- **Lžička a míček** – uspořádáme soutěž, kdy děti postupně přenášejí míček na lžičce a soustředí se na to, aby jim nespádl (současně procvičujeme hrubou motoriku, koordinaci pohybů a orientaci v prostoru).
- **Foukání** – z izolepy, špejli a podobně, vytvoříme na stole dráhu, kterou děti foukají drobný lehký předmět ze startu do cíle (pro některé děti je tato aktivita také zkouškou trpělivosti).
- **Opakování slov a krátkých vět** – zpočátku předkládáme dětem obrázky zvířat nebo věci, ukazujeme je po řadě a děti je jmenují. Poté se je snaží vyjmenovat, jak šly po řadě i bez ukázání obrázků. Dále zvířata nebo věci jen jmenujeme a dítě je po nás opakuje – při opakování vět tvoříme věty z pěti a více slov.
- **Vyřizování vzkazů** – necháme děti vyřídít krátké vzkazy (jedna pracovnice něco vzkáže druhé, vzkážeme něco některému dítěti nebo rodičům).
- **Vyhledávání rozdílných obrázků v řadě** – co na obrázek nepatří, seřazování podle nadřazených pojmů atd.
- **Kdo si přisedl?** – děti sedí v kruhu, jednomu určenému uprostřed zavážeme oči a dvě děti si poté vymění místo. Osoba uprostřed hádá, kdo si místo vyměnil.

Obr. 12 – výtvarná aktivita – společné kreslení postavy. Jedno z dětí si ležlo na velkém papíru a ostatní společně nakreslily obrys figury podle jeho těla.

Obr. 13 – výtvarná aktivita – dokončování malování figury. Děti si kromě držení tužky a štětce a práci s vodou a barvami vyzkoušely také týmovou práci a upevnily si orientaci na těle.

PAMĚŤ

Při cíleném rozvíjení paměti můžeme využít mnoho již zmíněných aktivit. Na tuto oblast se však můžeme soustředit i při běžných situacích. Například když se děti ptáme na věci, které by měly znát, nebo které by si mohly pamatovat (jak se jmenují příjmením, jak se jmenují rodiče nebo ulice a město ve kterém bydlí, co měly k snídani, co dělaly o víkend, co jsme dělali na minulém nebo aktuální lekci předškolní přípravy, o čem jsme mluvili před malou chvílí apod.).

Příklady cvičení a aktivit pro rozvoj paměti:

- **Společné a stolní hry** – vysvětlujeme pravidla a trváme na jejich dodržování, čímž děti vedeme k tomu, aby se snažily zapamatovat si postup.
- Vyjmenujeme **číselnou řadu** například od jedné do pěti nebo deseti a děti se jí snaží zopakovat. V dalším kroku můžeme číselnou řadu jmenovat pozpátku.
- **Na kterém místě ležel předmět** – předkládáme kartičky nebo předměty, a poté je buď zakryjeme, nebo jeden odstraníme, a dítě říká, kde předmět ležel.
- **Tanec, cvičení** – předvádíme jednoduché sestavy a děti je opakuji.

PROSTOROVÁ ORIENTACE A ORIENTACE V ČASE

Při rozvíjení prostorové orientace se zpočátku věnujeme tomu, aby děti poznaly vlastní tělo, uměly pojmenovat jeho části, hrajeme hry, u kterých je nutné soustředit se na pohyb v místnosti nebo venku. Vysvětlujeme pojmy jako – nahoře, uprostřed, dole, v, na, před, za, vlevo, vpravo a další, a klademe důraz na jejich správné používání.

U orientace v čase se věnujeme postupně jednotlivým tématům, jako jsou dny v týdnu, měsíce v roce, roční období, hodiny, části dne (ráno, poledne, večer) a časovým pojmem (za chvíli, před chvílí, později, dříve).

Příklady cvičení a aktivit na rozvoj prostorové a časové orientace:

- **Chronologické řazení obrázků** – dítě skládá obrázky, které vyobrazují jemu známý děj tak, aby šly správně za sebou (postup oblékání od ponožek po kabát, rozdělení dne od vstávání po Večerníček a spánek).
- **Chůze v doprovodu tůkání**, tleskání a říkanky „Levá, pravá, seno, sláma, je tu táta, je tu máma“.
- **Pohyb v prostoru** – podle pokynu vlezte dítě pod židli, vyleze na židli, postaví se za židli, před ni atd.
- **Umísťování předmětů** – při společném uklízení hraček říkáme, kam je má dítě dát (na polici, do skříně, pod stůl atd.).
- **Vzdálenost** – dle pokynů dělá dítě malé kroky, velké kroky, jde dál, blíž, od okna, k oknu, za roh atd.
- **Porovnávání předmětů** – větší, menší, širší, užší, kratší, delší.
- **Vyprávění s časovým zařazením** – o různých tématech (co jsme dělali v neděli ráno, večer).
- **Pracovní listy** – děti vybarvují, kroužkují, podtrhují to, co je nahoře, dole, vlevo, vpravo.
- **Kreslení figury** – jedno nebo více dětí si lehne na velký papír tak, aby se vešly celé, nesmí se hýbat a ostatní podle nich obkreslují obrysy. Potom společně figury vykreslí/vymalují. Můžeme je také vystříhnout a přilepit na zeď se jménem toho, kdo dělal model, a postupně tak vytvořit všechny děti.

MYŠLENÍ

Na rozvoj myšlení, logického úsudku, myšlenkových operací a podobně se soustředíme průběžně u jakékoliv činnosti. Využíváme reálných situací, vhodných pro lepší pochopení kontextu.

Příklady cvičení aktivit pro rozvoj myšlení:

- **Rozeznávání, co je správné, a co ne** – předřikáváme pravdivé i nepravdivé krátké věty a děti se snaží určit, co je správné, a co špatné (ráno je tma a večer světlo, Ježíšek chodí o Velikonocích, kočka je větší/menší než myš, čaj je horký/studený a limonáda horká/studená).
- **Řešení situací** – předkládáme různé situace, zpočátku na obrázcích, pak slovně a ptáme se, jak by se dítě zachovalo v určité situaci nebo co by se stalo, kdyby... (Co by se stalo, kdybychom nezalézali květiny? Co uděláš, když rozbiješ hrníček?).
- **Cvičení analogií** – předřikáváme slova, ke kterým děti vytváří vhodnou dvojici (asociativně), podle toho, co je napadne (les–houby, řeka–voda).
- **Hra na Martana** – Martán přistane na naší planetě a všemu se diví – co je květina, míč, dům apod. Úkolem dětí je Martanovi věci co nejlépe popsat, aby pochopil, k čemu slouží (vzhled, vlastnosti atd.).
- **Tvoření vět z předem stanovených slov** (máma–jít–nakupovat = máma jde nakupovat, Hana–mít–panenka = Hana má panenku).

VĚDOMOSTI

Snažíme se do náplně předškolní přípravy zařadit aktivity, které přímo i nepřímo vedou k rozšiřování vědomostí a podněcují další otázky. Děti se rády ptají na věci kolem sebe a stejně rády mluví o sobě a svém okolí, rodině. U menších dětí podporujeme fázi otázek „proč?“ a snažíme se odpovědi neodbývat, spíše jimi dále rozvíjet otázky a přicházet na nová témata.

Příklady aktivit pro rozvoj vědomostí:

- **Kde bydlíme** – věnujeme se určitou dobu tématu bydlení pomocí obrázků, knih, názorných ukázek (např. provedeme děti zařízením a pojmenujeme nábytek, vybavení). Použijeme různé pracovní listy, například každý obdrží obrázek domu s čelním průhledem na jednotlivé místnosti, společně je pojmenujeme, potom přiřazujeme a lepíme malé obrázky vybavení do správných míst (vana, pohovka, postel, lednice). Nebo každému dítěti dáme obrázek s jinou místností, a postupně každý svůj popíše, ostatní dávají pozor.
- **Košík plný ovoce** – na papír nakreslíme/nalepíme obrázek košíku, nastříháme menší obrázky různých potravin (paprika, mléko, banán, rohlík, rajče, pomeranč). Děti mají za úkol vybrat z obrázků všechno ovoce, nalepit je do košíku a vymalovat reálnými barvami, je možné aktivitu jakkoliv obměnit (košík plný zeleniny, taška plná pečiva). Děti se tímto učí nadřazené pojmy, rozvíjí myšlení a získávají nové vědomosti.
- **Obličej** – na velký papír nakreslíme obrys hlavy a krku, na další nakreslíme části obličeje (oči, obočí, nos, ústa, uši, vlasy). Ty vystříhneme a necháme děti skládat části tak, aby byly správně (můžeme předtím hrát hru Pepa řekl!, a dávat takové pokyny, aby si děti uvědomily, kde mají části obličeje a těla – např. Pepa řekl, zatahej se za uši. Pepa řekl, našpul rty. Pepa řekl, chytني se za nos.). Stejně jako obličej můžeme vytvořit skládku celého těla.
- **Další témata** – zdraví (hygiena, jídlo, návštěva lékaře), bezpečí (co dělat, když se něco stane, proč neodcházet a nemluvit s cizími lidmi apod.), obchod (co kde koupíme, placení, chování k prodáváči), příroda a živočichové (les, louka, voda, park, druhý zvířat, kde žijí) atd.

Obr. 14 – poznávání ovoce a zeleniny a přiřazení jednotlivých kusů podle toho, jestli rostou na zemi nebo stromě.

Obr. 15 – hra pro rozvoj a upevnění orientace na lidském obličej. Děti musí správně umístit jednotlivé části tváře.

NÁVYKY

V nábivku správných návyků je důležitá důslednost a pravidelnost. Vedeme děti k tomu, aby získané návyky používaly ve vhodných chvílích a staly se pro ně automatickou součástí činností.

Patří sem například:

- **Sebeobsluha** – neděláme za děti věci, které zvládnou samy nebo s dopomocí (oblékání, obouvání, věšení oblečení na věšák, chystání svačinky – vytahování z batohu, otevírání jogurtu, vybalování jídla, umývání lžičky, odnášení nádobí, pak také smrkání, úklid hraček, samostatná práce na věcech, které zvládnou). Vedeme děti k tomu, aby se snažily rozepínat a zapínat oblečení a boty samy. Je možné vytvořit jednoduché pomůcky na procvičení – nepoužívané košile nebo svetry, různě velké knoflíky našité na látce (např. filc/flís – nemusí se obšívát, netřepí se, takže je ideální na prostříhnutí knoflíkové dírky na nácvik zapínání knoflíků), stejně tak můžeme našít suché zipy. Zavazování bot na mašličku je pro děti poměrně náročné a učí se to dlouho, pro nábivku používáme jejich boty či starší nepoužívanou botu, můžeme také vyrobit model boty z krabicového papíru. Dobrou metodickou pomůckou k těmto činnostem je metodická textilní kostka a oblékáci panáček.
- **Hygiena** – dbáme na umývání rukou po použití WC, před jídlem nebo po ušpinění. Na tento návyk děti často zapominají. Učíme je samostatně používat toaletu, vysvětlujeme nutnost čištění zubů, česání, čistého a dostatečného oblečení apod.
- **Respekt k okolí** – používání slov „prosím“ a „děkuji“, pozdrav (v obou případech jdeme příkladem), nenarušování osobního prostoru druhých, nevnikání do míst, kam nemají chodit, vrácení věcí na původní místo a jejich neodnášení. Vedeme děti k trpělivosti tak, aby se nepřekřikovaly, neskákaly druhým do řeči, omluvily se, pokud někomu nechtěně ublíží, nenapadaly ostatní slovně ani fyzicky. Byly ohleduplné k tomu, že někdo je v určitých věcech pomalejší a uvědomovaly si tyto rozdíly.

OSTATNÍ OBLASTI

Mezi další rozvíjené oblasti patří hmat, chuť a čich.

Příklady aktivit pro rozvoj hmatu:

- **Modelování** – plastelína, keramická hlína, kuličková modelína, modurit (mačkání, rozpracování, vnímání změny měkkosti a teploty, stlačování, modelování konkrétních předmětů).
- **Písek** – nasypeme písek do krabice/na plech a děti zkoušejí, jaký je pocit, nořit do něj ruce, prohrabují jej, můžou do něj kreslit prsty, můžou jej přespávat, vyhledávat věci zahrabané v písku.
- Zavážeme dítěti oči a necháme ho **osahat a pojmenovat** předměty (klíč, jablko, fazole, kostka).

Obr. 16 – společná hra pro rozvoj hmatového vnímání. Děti se střídají, jeden má vždy zavázané oči a hmatem rozpoznává, kdo stojí u něj.

- **Drsné a hladké** – na karton nalepíme věci s různou strukturou a děti zkoušejí, co jaké je a popíší to (různé typy smirkového papíru, různé textilie, kovové a plastové předměty, bublinková fólie, karton z vajíček, vlnitá lepenka).
- **Studené a teplé** – pokud máme možnost, můžeme nahřát nějaké materiály v mikrovlnné troubě nebo na topení a jiné zchladit v lednici, dále můžeme zkusit, kdo má teplé a studené ruce, jak je venku a jak v místnosti, teplou a studenou vodu z kohoutku, čaj, v zimě sníh, led apod.

Příklady aktivit pro rozvoj chuti:

- **Hra Na kuchtíka** – každý kuchtík rád ochutnává, takže dokáže i poslepu poznat každé jídlo. Připravíme různé kousky a druhy potravin, dětem zavážeme oči a dáme jim postupně všechno ochutnat.
- **Rozeznávání a pojmenování chutí** – sladké, slané, hořké, kyselé, ostré (použijeme koření a ochucovadla).

Příklady aktivit pro rozvoj čichu:

- **Co je to?** – stejně jako u aktivit na rozvoj hmatu a chuti používáme různé materiály (dřevo, guma, kniha, květina, barvy, parfém, mýdlo) a potraviny, koření.
- **Čichové pexeso** – zavážeme uživateli oči, předkládáme mu různé vůně a on hledá, jaké dvě jsou stejné. Tuto hru můžeme využít u všech kategorií (hmat, chuť, čich).

1.1.8 Příklady dobré praxe

BOBO

Bobo začal předškolní přípravu navštěvovat v době, kdy mu bylo 5 let. Předškolní přípravu pak navštěvoval po dobu jednoho roku. Zpočátku měl výrazný problém s komunikací jak s ostatními dětmi, tak s pracovníky. Při některých aktivitách a plnění úkolů se snažil zapojit, ale většinu času se držel spíš stranou. Rád si hrál a pracoval sám, byl tichý a klidný a málo mluvil. To bylo zapříčiněno jak nízkou slovní zásobou v českém jazyce, tak horší výslovností a ostýchavostí. Snažily jsme se jej postupně a přirozeně stále více zapojovat do společných aktivit. Obracely jsme se na něj s otázkami a tématy, snažily se o alespoň krátké rozhovory a podporovaly jej i v drobných úspěších. Pokud se něčeho nechtěl účastnit (společných her), nebyl do toho nucen a díval se, jak si hrají ostatní. Děti ho i přes jeho individualistický přístup přijaly mezi sebe bez problémů a respektovaly jej, což celý proces významně ovlivnilo. Postupně se začal sám od sebe zapojovat do některých aktivit, byl aktivnější a mnohem průbojnější. Začal působit dojmem, jakoby se probudil, získal větší radost z interakce s ostatními a užíval si nové situace. V souvislosti s tímto se i více rozmluvil, začal mít potřebu mluvit o svých tématech, popisoval, co dělal doma, mluvil o svých srouzencích. Řeč byla stále obtížná, někdy mu nebylo dobře rozumět, ale byly znatelné menší pokroky (po určitou dobu byla navázána spolupráce i s logopedkou). Vývoj hrubé motoriky byl v normě, v grafomotorice a kresebném projevu byl pozadu. Kreslil jen čáranice a kolečka, snažil se sice kreslit reálnější obrázky, ale nedařily se mu. I v tomto směru udělal pokrok a v době, kdy z předškolní přípravy odcházel, dokázal kreslit tak, že bylo rozpoznatelné, co na obrázku je a uměl napodobit písmo. Ke konci období jeho docházky začal na předškolní přípravu chodit i jeho mladší bratr, což mělo překvapivý výsledek. Bobova role se posunula jiným směrem, začal být více aktivní v kontaktu a zřetelně se ukázalo, co všechno se naučil, protože bratra sám od sebe provedl

zařazením, ukazoval mu, co kde je, kam se nemůže chodit, co k čemu slouží, jak a s čím si lze hrát. Pomáhal mu při plnění úkolů, vysvětloval postupy při hrách a celá tato situace pozitivně přispěla k jeho úplnému začlenění do kolektivu a získání větší sebejistoty.

KLAUDIE A TÝNA

Klaudie (5 let) a Týna (3,5 roku) jsou sestry. Klaudie na předškolní přípravu dochází v tuto chvíli čtvrtý měsíc, Týna první. Klaudie začala na předškolní přípravu docházet jako první, od začátku působila velmi klidným dojmem, snažila se všechny úkoly plnit co nejlépe. Vyhovovala jí individuální práce, užívala si situace, kdy měla pozornost pracovníků jenom pro sebe. Nerada se však zapojovala do společných her, neudržela déle pozornost, brzy byla neklidná, přestávala vnímat a rušila ostatní děti při práci. Tyto problémy nebyly příliš výrazné navenek, bylo ale vidět, že Klaudie s nimi bojuje, jí samotné vadí a někdy se celá její pozornost soustředila na napětí a snahu vybalancovat neklid, skloubit potřebu fyzického vybití, změny a touhy být vzorná.

Pracovnice tedy Klaudii zadávaly kratší úkoly, častěji střídaly fyzickou a psychickou aktivitu, postupně se snažily dobu vypracovávání úkolů prodlužovat, střídaly jimi určené aktivity s těmi, které si sama libovolně vybrala. Klaudie má oproti ostatním dětem velmi dobrý kresebný a grafomotorický projev. Výtvarné a rukodělné aktivity jsou její oblíbenou činností, u pohybových aktivit a her je však zdrženlivá, bojácná (má strach přejít sama lavičku, nerada se účastní her, kde se běhá a nemá pod kontrolou pohyb ostatních apod.).

Týna je nejmladším dítětem na předškolní přípravě, do kolektivu ostatních však stejně jako Klaudie zapadla bez problémů. Stejně tak je i obratná v kresbě a aktivitách procvičujících jemnou motoriku. Příliš však nemluví, nedovede vést ani kratší rozhovor, odpovídá pouze na přímé otázky a to jednoslovně. Snaží se zapojit do aktivit s ostatními, některé jsou však pro ni těžké, proto jsou jí předkládány úkoly odpovídající jejímu stupni vývoje. V posledním měsíci nás oslovila matka dívek a požádala nás o spolupráci. O průběh předškolní přípravy, dovednosti a schopnosti svých dcer se však aktivně zajímala i předtím. Je si vědoma rozštěkanosti Klaudie a chtěla poradit, jak s oběma dětmi pracovat doma, aby podpořila jejich rozvoj. Domluvily jsme si s matkou schůzku, kde jsme jí předaly vhodné materiály, vysvětlily postupy a daly doporučení, na co se zaměřit. Domluvily jsme se, že se budeme potkávat pravidelně a vždy probereme, zda se práce nějak posunuje, co je potřeba změnit a podobně. Spolupráce s matkou je teprve v začátku, ale předchozí přístup k práci s Klaudií i Týnou postupně ukazuje první úspěchy. Klaudie se méně bojí akčnějších her, sice se pořád drží trochu zpátky, ale již se alespoň účastní, vydrží déle u úkolů, častěji je dotahuje do konce.

1.1.9 Problémy při realizaci

- 1) Občasný nízký počet dětí na jednotlivých lekcích
- 2) Zrušení lekce předškolní přípravy
- 3) Jak získat rodiče pro spolupráci?
- 4) Nedodržování dohodnutých pravidel ze strany rodičů

Ad 1) O předškolní přípravu byl po celou dobu velký zájem, takže problém celkově nenaplněné kapacity téměř nenastal. Jednorázově se ovšem stávalo, že na konkrétní lekci předškolní přípravy přišlo velmi málo dětí (jedno nebo dvě). I přesto se v těchto případech předškolní příprava konala a čas byl plně využit ke zcela individuální práci s dětmi, podle toho, čemu se potřebovaly aktuálně věnovat. Pokud byl přítomen více než jeden účastník, věnovaly se přímé práci obě pracovníce. Pokud přišel pouze jeden, věnovala se jedna z pracovníků účastníkovi a druhá připravě programu a pomůcek na další lekce, případně se v přímé práci v polovině programu vystřídalily.

Ad 2) V případě, že došlo ke zrušení programu předškolní přípravy z různých důvodů, například nemoc či dovolená pracovníce, státní svátek, účast na studijní stáži apod., rodiče dětí o tom byli včas informováni, a zároveň jim byl nabídnut náhradní termín konání předškolní přípravy v jiný den.

Ad 3) Rodičům dětí byla po celou dobu realizace předškolní přípravy nabízena spolupráce v různých směrech (viz kapitola Spolupráce s rodiči dětí a školami), přesto o tuto část služby nejevili příliš velký zájem i přes snahu pracovníků motivovat je k aktivní a konkrétní spolupráci na rozvoji jejich dětí. Většina z nich se ptala především na informace o chování dětí a jejich interakci s ostatními, tento zájem byl vítán a byla snaha dostat se přes něj k další komunikaci. Později se několik rodičů ptalo na zápisy do prvních tříd a na to, jak jim to v předškolní přípravě jde. Se dvěma maminkami proběhlo několik rozhovorů o tom, jak pracovat s jejich dětmi. Z toho zatím vyplývá, že navázání užší komunikace je určitě možné, jen si žádá více času.

Ad 4) Hlavně zpočátku práce s každou novou skupinou docházelo často k nedodržování některých dohodnutých pravidel ze strany rodičů dětí. Nejčastěji se jednalo o nedodržování času při včasném příchodu a odchodu a o dlouhé absence. Někteří rodiče opakovaně přiváděli děti dříve, než začínala předškolní příprava, a než bylo vše připraveno nebo je naopak vyzvedávali i delší dobu po skončení lekce, kdy se jim pracovníce již nemohly věnovat, ani to nebylo žádoucí, protože tyto ústupky mívají za příčinu postupné obcházení všech pravidel, a následně velmi ztíženou možnost s dětmi efektivně pracovat.

Rodičům bylo tedy opakovaně zdůrazňováno a vysvětlováno, proč je důležité pravidla respektovat a dodržovat. Ve druhém případě – tedy pokud se jednalo o dlouhou nepřítomnost dětí na předškolní přípravě – bylo postupně zavedeno pravidlo, podle kterého bylo nutné, aby rodiče pracovníce informovali, proč dítě přerušilo docházku a hlavně, zda o ni mají stále zájem. Pracovnice tedy věděly, že je tento stav dočasný a nepřijímaly nového účastníka. Pokud však dítě nepřišlo více než třikrát a pracovníce o něm neměly žádnou informaci, bylo to bráno jako nezájem dále využívat předškolní přípravu a na jeho místo přijaly dalšího zájemce.

1.1.10 Závěr

Realizace předškolní přípravy byla nepochybně dobrým krokem, který s sebou pro děti přinesl posun ve více směrech. To, že tímto programem prošlo několik stálých skupin, dalo možnost sledovat, jak a jestli vůbec se děti v rozvíjených oblastech zlepšují. Pracovnice měly prostor poznat dobře každou skupinu, přizpůsobovat jí chod a obsah předškolní přípravy, tím přicházet na nové postupy, které se jevíly v daných situacích jako nejvhodnější a postupně vypracovat co neefektivnější způsob práce a využít ho u další skupiny dětí.

Děti, které předškolní přípravu navštěvovaly pravidelně po delší čas, si osvojily mnoho nových znalostí i dovedností, a to jak faktických, věcných, tak sociálních. Naučily se, jak spolu komunikovat a vycházet v kolektivu. Postupně se z náhodně skupiny několika dětí stala parta a některé z nich si našly kamarády, se kterými měly užší vztah. Pro většinu z nich bylo toto novou zkušeností, stejně jako komunikace s pracovníci a konfrontace s pravidelným režimem a cílenou prací nebo hrou, které jsou velmi důležité pro to, aby setrvaly a obstály v dalším stupni vzdělávacího systému.

Dále se naučily velké množství nových poznatků ze všech rozvíjených oblastí. Bylo velmi potěšující sledovat, jak děti, které na začátku neuměly dobře držet tužku, neznaly barvy, nemluvily celými větami, bály se při házení chytit míč nebo se stranily kolektivu, začaly po krůčcích tyto věci zvládat a samy z toho měly radost.

Realizace předškolní přípravy v dopoledních hodinách a časová struktura se ukázala jako fungující, průběh nebyl rušen provozem jiných aktivit NZDM DROM. Mohl být využit celý prostor a pracovníce měly možnost věnovat se pouze této skupině dětí, a tudíž k nim mohly přistupovat individuálně.

Použitá literatura:

Bednářová J., Šmardová V., *Diagnostika dítěte předškolního věku*, Computer press, a.s., Brno 2011, 217 s.

Pipeková J., *Kapitoly ze speciální pedagogiky*, Padio – edice pedagogické literatury, Brno 1998, 234 s.

Davido R., *Kresba jako nástroj poznání dítěte*, Portál, Praha 2001

Huňátová Z., *Tvoříme s dětmi*, Mladá fronta, Praha 2004, 77 s.

Říčan P., *Cesta životem*, Portál, Praha 2006, 390 s.

Internetové zdroje:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Motorika_%C4%8Dlov%C4%9Bka

http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/1655/kropackova___namety_her_a_cinnosti.pdf

http://www.ppp-ostrava.cz/co_delat_kdyz.htm

http://www.pppuk.cz/soubory/decin_sluchova_analyza_synteza_reci.pdf

<http://www.volny.cz/svoboda.jiri/komdov/articvic.htm>

1.2 PŘEDŠKOLNÍ PŘÍPRAVA V NÍZKOPRAHOVÉM ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ PAVLAČ

1.2.1 Realizace aktivity

Předškolní příprava byla v NZDM Pavlač realizována za účelem podpory a rozvoje předškolních a školních vědomostí, dovedností, návyků, postojů a hodnot, potřebných pro úspěšné zahájení povinné školní docházky. Předškolní příprava je určena skupině dětí ve věku od 3 do 7 let, kteří docházejí do NZDM Pavlač. Z vývojového hlediska lze říci, že většina těchto dětí po dosažení věku 6 let není zralá na zahájení školní docházky, a to zejména v oblasti kognitivních^[1] a percepčních^[2] funkcí. Často u nich dochází i k opoždění v oblasti sociální, emocionální a motivační z důvodu života v sociálně vyloučené lokalitě.

Za program pro předškoláky zodpovídají pracovnice Klubu pro děti (dále klub) NZDM Pavlač ve složení speciální pedagožka a sociální pracovnice. Realizace probíhala vždy v prostorách NZDM Pavlač, a to buď pouze v klubu, nebo současně i v kontaktní místnosti. V odůvodněných případech využívaly pracovnice klubu v letních měsících i návštěvy parku či dětských hřišť. Počet dětí navštěvujících jednotlivé lekce předškolní přípravy byl různý podle momentálního zájmu, pohyboval se v rozmezí od jednoho do pěti účastníků. Předškolní příprava probíhala jednou týdně, ve čtvrtek od 15:00 do 16:00 hodin. V případě velkého zájmu dětí o tuto aktivitu se program přizpůsobil jejich potřebám a probíhal i déle než 60 min. V některých případech byl začátek přízpůsoben příchodu dětí předškolního věku do klubu.

Program předškolní přípravy probíhal za dočasného omezení jiných volnočasových aktivit v klubu – např. vypnuté PC, rádio. Pro starší nebo jiné děti byl k dispozici program pro školáky, popřípadě se nemusely účastnit žádného programu, avšak svou účast v klubu musely přizpůsobit probíhajícím aktivitám a výrazným způsobem nesměly chod aktivit narušovat (mohly se samostatně věnovat jiným aktivitám – byly jim nabízeny např. knihy, omalovánky či stolní hry).

Dlouhodobý cíl programu pro předškoláky se shoduje s cíli předškolního vzdělávání, které jsou stanoveny v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání^[3]. Předškolní vzdělávání má usnadňovat dítěti jeho další životní i vzdělávací cestu. Úkolem je rozvíjet osobnost dítěte, podporovat jeho tělesný rozvoj a zdraví, jeho osobní spokojenost a pohodu, napomáhat mu v chápání okolního světa a motivovat jej k dalšímu poznávání a učení, stejně tak i učit dítě žít ve společnosti ostatních a přibližovat mu normy a hodnoty touto společností uznávané. Předškolní příprava doplňuje institucionální předškolní vzdělávání, rodinnou výchovu a v úzké vazbě na ni pomáhá zajistit dětem prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jejich aktivnímu rozvoji a učení.

[1] Funkce zaměřená na zpracování informací, získávání obecných poznatků a procesů chápání.
Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>

[2] Pohotovost vnímání, schopnost a dovednost rychle postihnout podrobnosti vnímaných předmětů.
Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>

[3] Čerpáno z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní přípravu. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani?highlightWords=r%C3%A1mcov%C3%BD+vzd%C4%9B%C3%A1vac%C3%AD+program+pro+p%C5%99ed%C5%A1koln%C3%AD+p%C5%99%C3%ADpravu>

Cílem programu je podpořit u dětí rozvoj takových znalostí, dovedností a schopností, které jsou potřebné pro úspěšné zahájení povinné školní docházky, zvládnání požadavků školy a pro kvalitní osvojování školního učiva. Zvládnutí přípravy a nástupu do školy je jedním z hlavních vývojových úkolů období předškolního věku a podmiňuje přechod do dalšího vývojového stupně. Předškolní příprava usiluje o snížení handicapu, se kterým děti žijící v sociálně vyloučených lokalitách často nastupují do první třídy a o usnadnění jejich působení ve školním prostředí. Návik jednotlivých dovedností a znalostí dětem také poskytuje vhodnou příležitost pro seznámení se s postoji a hodnotami, které jsou společností obecně přijímané a sdílené.

1.2.2 Struktura lekce

Předškolní příprava probíhala nejčastěji ve čtvrtek od 15:00 do 16:00 hodin. Vzhledem k individuálním potřebám a možnostem dětí, se v odůvodněných případech hodina či den konání předškolní přípravy upravila, a dětem se změna oznámila současně s vysvětlením změny v pravidelném režimu.

Předškolní přípravu vedly vždy pracovnice klubu společně. V den, kdy probíhala předškolní příprava, si pracovnice během dopoledne vytvořily strukturu programu, vyhledaly potřebné informace, hry a naplánovaly aktivity. Dohodly se na čtvrtletních tematických oblastech, které s dětmi intenzivně procvičovaly. Tyto oblasti bylo možno vyzorovat z potřeb dětí či z jejich zájmů.

Pro předškolní přípravu bylo možné využívat nejrůznější výukové pomůcky – např. knihy, pracovní sešity a pracovní listy, pomůcky pro předškolní děti, internetové stránky (např. www.predskolaci.cz; www.baby-online.cz aj.)^[4] nebo využívat databázi her, říkanek, písniček a ověřených aktivit, která je vytvořena na serveru v kanceláři NZDM Pavlač.

Po příchodu do klubu dětem oznámíme, co je za den, jaká aktivita je dnes v programu a nabízneme jim průběžně možnost aktivně se zapojit jak do předškolní přípravy, tak do programu pro školáky. Po vzájemné dohodě obou pracovnic předškolní příprava začne. Jedna z pracovnic dětem vysvětlí, jaké aktivity se budou dělat, vysvětlí jim jednotlivé kroky, a pak se jim věnuje. Druhá pracovnice je také v kontaktu s dětmi. Pomáhá jim například při vyplňování pracovních listů nebo se zadanými úkoly nebo aktivitu dokumentuje. Pracovnice, která má daný den službu, provede po ukončení klubu zápis do evidenčního systému, kam zapíše, co se daný den dělalo a jaké oblasti se procvičovaly.

Vzhledem k nepravidelné a nezávazné docházce dětí jsme vytvořily několik typů programů předškolní přípravy a podle charakteru potřeb příchozích dětí jsme vždy vybraly vhodné schéma.

PŘÍKLADY TYPŮ PROGRAMŮ PŘEDŠKOLNÍ PŘÍPRAVY:

Předškolní příprava typ A – rozvoj hrubé motoriky, spolupráce ve skupině, orientace aj.

15:00–15:05 hod.

S dětmi se domluvíme na tom, kdo se bude chtít předškolní přípravu účastnit. Těm, které nemají o program zájem, nabídneme alternativy – stolní hry, knihy aj.

15:05–15:10 hod.

Představíme plán aktivit, které budeme vykonávat.

15:10–15:15 hod.

Rozcvičíme se – například hra Hlava, ramena, kolena, palce, případně kroužíme trupem, rukama, nohama, uděláme několik výskoků.

[4] Materiály, z nichž jsme čerpaly, jsou uvedeny v seznamu literatury a zdrojů na konci metodiky.

15:15–15:55 hod.

Hrajeme hry:

- **Honzo, vstávej!** – děti rozestavíme na určenou čáru se zvolením jednoho vyvolávače. Ten si stoupne dopředu před ostatní děti (žády k nim nebo čelem se zavázanýma očima) cca deset metrů, aby neviděl, kde se kdo právě nachází, kdo je k němu nejbližší, a kdo nejdále. Vyvolávač postupně volá na každé dítě: „Honzo, vstávej!“. Hráč, kterému je otázka určená, se zeptá: „Kolik hodin?“. Vyvolávač odpoví např. pět medvědích (tři čapí, dva mravenčí, čtyři slepičí), přičemž při posouvání se vpřed děti musí opravdu napodobovat vyvolávačem zvolená zvířata. Tzn. na pět medvědích se posunou o pět kroků dopředu kývavými pohyby a se slovním doprovodem brum brum. Při vrabčích budou děti skákat snožmo, u mravenčích se posunou jen o půl chodidla vpřed atd. Takto vyvolávač vystřídá všechny hráče a až dojde k poslednímu, pokračuje znovu od začátku. Hra je ukončena v případě, až se jeden z hráčů dostane k metě, u níž stojí vyvolávač. Za odměnu si vymění role.
- **Štafety** – děti se rozpočítají na dvě družstva (buď samy vlastním uvážením, případně dle vylosované barvy – např. červené a zelené družstvo). Pak se rozestoupí do řady a plní zadané úkoly – např. musejí přenést vajíčka přes určenou dráhu na lžičce, když dojde jeden hráč z družstva, vymění se s dalším a hra probíhá tak dlouho, dokud se celé družstvo nevystřídá. Dále mohou děti přenášet na hlavě drobné hrací pytlíčky naplněné pískem a přenáší je přes určenou dráhu, tak aby jim nespadly z hlavy. Další hrou ve štafetách může být foukání papírových rybiček z bodu A do bodu B pomocí slánky na pití. Opět se musí vystřídát celé družstvo apod.
- **Hledání kartiček v místnosti** – děti jsou rozděleny na dvě poloviny (v případě, že je přítomno dostatek účastníků) nebo tvoří jedno družstvo. Kartičky jsou z jedné strany opatřeny čísly 1–20 a z druhé strany obrázky. V případě dvou družstev hledají děti kartičky dle své barvy družstva, jsou vysílány postupně tak, jak utvořily družstvo. Každému je přiděleno číslo a barva, kterou musí najít, kartičku obrátit a zapamatovat si, co je na druhé straně, pak kartičku nechat na místě a doběhnout do druhé části klubovny, kde oznámí, co našly, co je kartička za obrázek a případně ještě, kde ji našly.
- **Chodí Pešek okolo** – děti sedí v kruhu, dají hlavy na kolena, zavřou oči a rukama obepnou skrčené nohy. Zvolí se jeden hráč, který bude chodit kolem ostatních s obuškem a říkat známou větu: „Chodí pešek okolo, nekoukej se na něho, kdo se na něj koukne, toho pešek bouchne!“. Vybere si jednoho spoluhráče, kterého bací obuškem. Poté ho zahodí a utíká kolem kruhu. Zvolený musí zvednout obušek, dohonit Peška a plácnout ho s obuškem dřív, než doběhne Pešek k volnému místu a sedne si na něj. Pokud ho nedohoní, dělá pak Peška zase on. Hra může pokračovat, aby se všichni prostrídali.
- **Husa, husa, husa, KAČENA!** – vybraný hráč obchází kolem dětí sedících v kruhu. Každému poklepe na rameno a říká: „Husa, husa, husa, husa...“, až se rozhodne říci: „KAČENA!“. Pak ten, koho se v tu chvíli dotkl, musí kvapem vyskočit a dohonit hráče, který se ho dotkl, ten však musí usednout na místo dřív, než jej KAČENA chytí. Hra se opakuje s výměnou rolí (nyň říká říkanku hráč, který zůstal stát).

15:55–16:00 hod.

Vyhodnotíme hry. V případě, že se jednalo o hru na body, vyhodnotíme, které družstvo zvíťazilo a kolik získala obě družstva bodů. Společně uklidíme pomůcky, které jsme při hrách používali. Mluvíme o tom, co nás čeká na příští předškolní přípravě, domlouváme se na aktivitách. Případně necháme děti vybrat nebo vymyslet jejich vlastní oblíbené hry. V případě velkého zájmu účastníků zopakujeme nejoblíbenější hru ještě jednou.

15:00–15:05 hod.

S dětmi se domluvíme na tom, kdo se bude chtít předškolní přípravy účastnit. Dětem, které nemají o program zájem, jsou nabídnuty alternativy – stolní hry, knihy aj.

15:05–15:10 hod.

Představíme plán aktivit, které budeme vykonávat.

15:10–15:15 hod.

Rozcvičíme se – například hraní prsty na klavír, spojování ukazováčků a palců, kroužení zápěstím aj.

15:15–15:55 hod.

S dětmi děláme aktivity zaměřené na jemnou motoriku – stříhání, barvení, obkreslování, vyrábění (např. jarní dekorace, ptáček, květiny, sázení ovsu, velikonoční vajíčka, mikulášské a vánoční dekorace, podzimní listy, podzimní strom aj.). Výrobek se snažíme dokončit v daný den celý, pouze výjimečně aktivitu dokončujeme následující týden.

15:55–16:00 hod.

Společně uklidíme pomůcky, které jsme při aktivitách používali. Mluvíme o příští předškolní přípravě, domlouváme se na aktivitách.

1.2.3 Pravidla

Děti jsou v rámci předškolní přípravy seznamovány s pravidly zařízení a programu. Většina stálých klientů NZDM již pravidla zná. Pravidla opakujeme společně při příchodu nového dítěte do předškolní přípravy i průběžně během aktivit. Mezi základní pravidla patří např. uklízíme po sobě hry a pomůcky; posloucháme pokyny pracovníků; neničíme vybavení klubu; chováme se k sobě slušně; nebijeme se; pokud tě aktivity nezajímají a nebaví, můžeš kdykoli přestat, avšak neruš ostatní, kteří se programu účastní atd.

Pravidla se dětem snažíme vysvětlovat dle jejich rozumové vyspělosti. Jsou totožná s pravidly provozu klubu NZDM Pavlač. V souvislosti s těmito pravidly byla vytvořena i pravidla pro rodiče dětí.

PRAVIDLA PRO RODIČE:

Jsme rádi, když přijdete se svým dítětem do klubu a budete si s ním hrát nebo malovat, můžete se také informovat o tom, co v klubu s dětmi děláme nebo chystáme. Respektujte pokyny pracovníků a pravidla klubu.

KLUB JE MÍSTO PRO DĚTI, PROTO NENÍ RODIČŮM A OSTATNÍM DOSPĚLÝM DOVOLENO:

- Využívat samostatně jakékoliv volnočasové aktivity a pomůcky, včetně počítače.
- Využívat prostor klubu pouze pro setkávání s přáteli a rodinou.
- Rušit pracovníky při práci.
- Zasahovat do chodu a činností klubu, které v něm probíhají.
- Chodit do klubu pod vlivem alkoholu a drog.

1.2.4 Spolupráce s rodiči a školami

V průběhu předškolní přípravy se dětem mohli aktivně věnovat i jejich rodiče či zletilí rodinní příbuzní. Rodiče, kteří s dítětem do klubu přišli, jsme průběžně oslovovali a nabízel jim tuto možnost. Někteří rodiče se do aktivity zapojili s nadšením, v některých případech se nedařilo navázat komunikaci například z důvodu jazykové bariéry.

V případě, že se rodič rozhodl zapojit do programu, mohl si zapůjčit pomůcky, hry a výukové předměty potřebné pro rozvoj schopností a dovedností dítěte. V některých případech byli rodiče pouze přítomni programu, přihlíželi kolektivním aktivitám, a poté se dítěti při individuální práci věnovali samostatně (např. vyplňování pracovních listů). Jindy se dítěti věnovali individuálně v prostorách klubu po celou dobu programu a zaměřili se na chybějící potřebné dovednosti a schopnosti dítěte. S rodiči jsme řešili především témata logopedie, vyhledání vhodné mateřské školy a možností přípravného ročníku v okolí NZDM Pavlač. Dále jsme poskytovali poradenství týkající se zápisu do ZŠ a potřeb či případných nedostatků u jednotlivých dětí – které oblasti je potřeba rozvíjet (např. rozlišování barev, čtení písmen, vyslovování apod.).

V rámci vzdělávání pracovníků klubu jsme se zúčastnily vzdělávacích stáží v základních a mateřských školách, které vedou přípravné ročníky pro předškoláky. Navštívily jsme dny otevřených dveří ZŠ a MŠ Brno, nám. 28. Října 22 (ul. Stará 13/15) a ZŠ Brno, Lidická 6a. Ve školách jsme prezentovaly NZDM Pavlač a jeho vzdělávací aktivity, včetně aktivit projektu Šanci dětem! pedagogickému sboru (výchovní poradci, speciální pedagogové, školní psychologové, asistenti). Distribuovaly jsme letáky informující o našich programech a domlouvaly spolupráci s pedagogy a asistenty. Mateřským školám a přípravným ročníkům jsme nabídly možnost exkurze v NZDM Pavlač, čehož jedna třída později využila.

Navázání užší spolupráce se základními i mateřskými školami je pro nás důležité také proto, že mnoho dětí z různých důvodů přípravný ročník v ZŠ a průpravu v MŠ neabsolvuje. Předškolní příprava v NZDM Pavlač je alternativou, jak dětem před nástupem na ZŠ školní prostředí přiblížit, a tím zvýšit šanci na úspěšné začlenění do vzdělávacího procesu.

1.2.5 Oblasti předškolních vědomostí, dovedností a návyků

Rozvíjené oblasti jsou v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní přípravu.^[5] (výčet oblastí viz první část metodiky – kapitola 1.1.6 Oblasti předškolních vědomostí, dovedností a návyků).

[5] Čerpáno z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní přípravu, dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani?highlightWords=r%C3%A1mcov%C3%BD+vzd%C4%9B%C3%A1vac%C3%AD+program+pro+p%C5%99ed%C5%A-1koln%C3%AD+p%C5%99%C3%ADpravu>

1.2.6 Charakteristika oblastí a osvědčené aktivity

HRUBÁ MOTORIKA

Hrubá motorika představuje ovládnání celkového svalového aparátu těla, správnou hybnost všech končetin. Jde o osvojení si základních pohybových dovedností, koordinace pohybů – házení, chytání, kopání, skákání přes švihadlo, správné sezení a držení těla, poskoky, přeskoky, výskoky, držení rovnováhy, stoj na jedné noze, odraz, pohyby hlavy.

Příklady aktivit a cvičení na rozvoj hrubé motoriky:

- **Rozcvičování** – uvolnění rukou, nohou, trupu, kroužení, skoky, výskoky.
- **Chození v kroužku** s odříkáváním různých básniček a písniček se změnami vpravo/vlevo.
- **Štafetové hry** – běh, skoky, přeskoky přes švihadlo, dřepy, otočky apod., vždy ve dvou skupinách (formou soutěže).
- **Různé skupinové hry** – fotbal, kopaná s míčem, střídavé kopání.
- **Házení míče v kruhu** – děti stojí v kruhu a vždy musí říct jméno toho, komu míč hodí.
- **Hra Bumbřík** – děti říkají jména ostatních, pokud řeknou slovo „Bumbřík“, ten, kdo chytne míč, vypadává, případně jde doprostřed a hází míč ostatním.
- **Chození po laně**, které je nataženo na zemi v různých variantách – s otevřenými očima, poté za doprovodu kamaráda se zavázanými očima.
- **Opičí dráha** – v prostorách klubu postavíme z dostupných věcí a pomůcek dráhu (židle, stoly, švihadla, lavička, obruče, krabice, kostky, provázky, papír – znázorňující třeba vodu, zíněnka, žebříny apod.), určíme pravidla, jak budou děti postupovat, a ukážeme jim názorně, jak mají dráhou projít. Je možné přeskokovat, skákat do dálky, přecházet lavičku po široké i úzké části, prolézat, přelézat, plazit se, dělat kotouly atd. Tato hra může být provedena ve velkém množství variant a případně využita i v přírodě.
- **Hlava, ramena, kolena, palce** – děti se postaví do kruhu čelem do středu. Udělají mezi sebou mírné rozestupy. Říkají říkanku a jmenují části těla, kterých se současně oběma rukama dotýkají: „Hlava, ramena, kolena, palce, kolena, palce, kolena, palce. Hlava, ramena, kolena, palce, oči, uši, pusa, nos.“. Tempo se během hry zvyšuje. Ten, kdo se v ukazování splete či nestihá tempo, v tomto kole vypadává. Vyhrává ten, kdo se během hry vůbec nesplete a zůstává v kole jako poslední.
- **Hry ve dvojicích** - na zemi vleže mají dvě děti proti sobě například míč, a společně ho musí zvednout a udržet mezi čely (další varianta – sedí zezadu proti sobě a musí společně vstát).
- **Různé venkovní aktivity** – hra Na honěnou, Máš babu, Pétanque, Škatulata, škatulata, hejbejte se!, Molekuly atd.

Obr. 1 – skupinové aktivity a hry v přírodním prostředí – rozvoj spolupráce ve skupině, hrubé motoriky a orientace.

Obr. 2 – poznávání předmětů se zavázanými očima, rozvoj představivosti, myšlení, hmatu.

JEMNÁ MOTORIKA

Jde o ovládnání menších svalových skupin. Jemnou motorikou chápeme pohyb prstů, oromotoriku (pohyby mluvních orgánů), motoriku očních pohybů, pohybovou koordinaci, koordinaci oko – ruka, koordinaci mluvidla – ruce.

Příklady aktivit a cvičení na rozvoj jemné motoriky:

- **Úchop a držení nůžek**, tužky, pastelek a fixů pro potřeby nejrůznějších výtvarných činností (např. tvorba dekorativních jarních květin, listů na podzimní strom, tvorba ptáčků na okno, výroba vánočních hvězd, řetězů).
- **Procvičování rukou a prstů** – krouživé pohyby zápěstím, uvolňování ruky, uvolňování prstů za pomoci prstových cvičení (např. hra na piáno na stole, jednotlivými prsty bubnujeme do stolu, poznávání prstů a spojování do obloučku s palcem – postupně nejdříve palec + ukazováček, palec + prostředníček atd., až k malíčku a obráceně).
- **Uvolňování mimických svalů** – představování veselého, smutného obličejce, trénink různých emocí v obličejce.
- **Uvolňování a trénování svalů ústní dutiny** – počítání zubů pomocí jazyka, jazykem se dotknout špičky nosu, vypláznout jazyk, poslat pusou, nafouknout ústa vzduchem, jazykem najít horní/spodní patro.
- **Trénování očních svalů** – mrkání, mrkání na různý počet, opakování mrknutí po někom jiném apod.
- **Masáž obličejce** – pro uvolnění všech svalů v obličejové části můžeme s dětmi provádět masáž obličejce. Sedneme si do kroužku, každý si nejdříve prokrví prsty a dlaně (např. tleskáním, mačkáním prstů apod.), a poté si začne masírovat podle pracovnice jednotlivé části obličejce, líce, oči, čela, rtů atd. Tuto relaxační aktivitu je vhodné zařadit na začátek programu, případně na závěr po náročnějších cvičeních s dechem.
- **Skládání jednoduchých papírových skládanek** – loďka, vlaštovka, dopisní obálka, buď stříháním papíru nůžkami, nebo trháním papíru ručně.
- **Rozlišování povrchů věcí a předmětů se zavázanými očima.**
- **Na Popelku** – různé velké korálky v talíři mají děti protřídít, najít největší/nejmenší/kulaté atd. (varianta se zavázanými očima – přendat z jednoho do druhého talíře jeden druh korálků).
- **Prošívací panenka** – na panenku/panáčka dle ročního období děti oblečou dřevěné oblečení, a pak jej tkaničkou prošívají na desku tak, aby na panence všechno oblečení drželo.
- **Zavazování tkaniček a zapínání knoflíků** – pomocí dřevěné boty děti trénují zavazování mašle, případně zapínání knoflíků či zapnutí zipu na oblečení.

GRAFOMOTORIKA

Grafomotorika se zaměřuje na pohyby ramenního kloubu, paží, dlaní, správné držení tužky, kreslení, malování, střihání, modelování, obkreslování, práci s papírem, navlékání korálků.

Příklady aktivit a cvičení na rozvoj grafomotoriky:

- **Uvolňování ramen**, zápěstí a prstů před zahájením malování – psaním, nacvičujeme správný posed, správný úchop tužky (fixů, pastelek, štětců), přidržováním si papíru při plnění úkolů na pracovních listech (toto kombinujeme i s tvorbou na větší formát papíru, kreslení – na zemi, hromadně u stolu aj.).
- **Pracovní listy** – používáme nejvíce pro uvolňování rukou, zápěstí a pro rozkreslení. Zároveň trénujeme tvary (rovné čáry, kroužky, šnečky, bubliny, vyplnění hřívý lva, pohyb deště, padání kapek, skoky žab, padání jablka ze stromu, jak stoupá kouř z komínů, stavění plotu pro zvířátka aj.). V rámci trénování koordinace ruka-oko využíváme pracovních listů, aby děti trénovaly pohyb jedním směrem bez přerušení, tzn. obkreslování obrázků na jeden tah (např. páv – spousta smyček, medvěd, květina, kočka, pes, ryba aj.).

Výtvarné aktivity:

- **Dekorativní: tvorba karnevalové masky** – děti obkreslí masku na papír, pak ji vystříhnou a vymalují (mohou použít barvy, pastelky, prstové barvy, fixy, vodové barvy, tuš). Dále mohou masku dekorovat lepením drobných komponentů (kamínky, papírová srdíčka, kolečka, peří). Nakonec mají za úkol udělat dvě malé dírky, provléct tenkou gumičkou a udělat suk.
- **Další dekorace** – lodičky ve vodě, ptáčky, květiny, velikonoční vajíčka, vánoční dekorace – vystřihování a obkreslování šablon na okna.
- **Malování na velké formáty papírů** – tuší, vodovými a pastelovými barvami, používáme různé velikosti štětců – pro nejmenší děti menší velikosti.
- **Tvoření z plastelíny** či modelovací hmoty (lze uvařit, figurky pak ztvrdnou).
- **Psaní vlastního jména** – děti trénují psaní svého jména a podpis.
- **Psaní a kreslení** na bílou magnetickou tabuli mazacími fixy.

Obr. 3 – rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky – rozvíčování prstů, slovní zásoby, říkadla, práce s pracovními listy.

Obr. 4 – rozvoj grafomotoriky – úchop tužky, trénování dokončování úkolů.

SLUCHOVÁ PERCEPCE

Do oblasti sluchové percepce řadíme sluchovou paměť, fonemický sluch, sluchovou analýzu a syntézu, sluchovou diferenciaci – dlouhé/krátké, měkké/tvrde slabiky, soustředěné naslouchání, vnímání a reprodukci rytmu, nácvik naslouchání.

Příklady aktivit a cvičení na rozvoj sluchové percepce:

- **Vybírání a skládání slabik** na základě zadaného úkolu – děti mají například za úkol najít všechny slabiky s písmeny A, I. Skládají různá slova pomocí slabik, vyhledávají slabiky z hromádek podle sluchového zadání (např. „Najdi slabiky NA, NÁ.“).
- **Hra dřevěné sluchové pexeso** – vyhledávání dvojic podle sluchu.
- **Skupinové hry: Kukačko, zakukej!** – děti sedí v kroužku, jedno z nich je kukačka a má za úkol zakukat. Ostatní mají poznat, o koho jde, poté se vystřídají.
- **Poznávání hudebních nástrojů a zvuků** – děti mají zavázané oči a pomocí hry na Orffovy nástroje (např. ozvučná dřívka, dřevěný blok, bubínky, tamburína, triangel, činely) mají poznat, o jaký nástroj se jedná (případně varianta s běžně dostupnými předměty a jejich charakteristickými zvuky – tukaní kamínků, mačkání PET lahve, šustění papíru a igelitového sáčku, dupání aj.).
- **Úkoly z pracovních listů** – např. počítání slabik ve slovech s vytleskáváním, doplňování (měkké/tvrde i/y) do textu, čtení z textu.
- **Vyprávění pohádky v kruhu** – s dětmi si sedneme do kroužku a společně vymyslíme pohádku. Každý, kdo je na řadě, má do příběhu doplnit vždy jedno slovo.
- **Opakování v kroužku** – dle zadané kategorie slov (např. zvířata, ovoce, zelenina, jména, věci v klubu) řekne každý jedno slovo, a následující po něm musí slovo zopakovat a přidat vlastní. Takto se střídáme, dokud není hra příliš složitá s velkým počtem slov.
- **Opakování rytmu** – vytleskávání, vydupávání apod.
- **Na tichou poštu** – s dětmi sedíme pohromadě v jedné řadě, první v řadě zadá nějaké slovo, které může říct druhému v řadě potichu do ucha, a to pouze jednou. Slovo se předává stejným způsobem dál, až jej zopakují všichni. Osoba na konci řady řekne nahlas slovo v podobě, ve které k němu dorazilo, výsledné slovo porovnáme s původním zadáním.
- **Skládání vět** – na papíry vytvoříme několik výukových vět (např. Rok má 12 měsíců; Rok má 4 roční období: jsou jimi jaro, léto, podzim, zima; Vánoce se slaví 24. prosince). Poté věty rozstříháme na slova a děti musí složit zpětně věty tak, aby dávaly významově i gramaticky smysl.

ZRAKOVÁ PERCEPCE

Do této oblasti řadíme rozlišování barev a tvarů, zrakovou diferenciaci, zrakovou paměť, zrakovou analýzu a syntézu, rozlišování figura–pozadí, rozlišování reverzních figur (p–d–b), cvičení očních pohybů.

Příklady aktivit a cvičení na rozvoj zrakové percepce:

- **Třídění barev** – např. třídění a řazení pastelek a fixů dle velikosti, šířky, délky, barvy atd.
- **Rozlišování a překreslování** základních geometrických tvarů – do pracovních listů nebo na magnetickou tabuli.
- **Co je pod ubrouskem** – pod ubrousek schováme pět předmětů, děti chodí po jednom a po dobu patnácti vteřin se mohou pod ubrousek dívat, poté musí vyjmenovat nebo nakreslit to, co si zapamatovaly.

- **Rozlišování zvířat žijících v ZOO a na statku** – děti mají rozlišit a seřadit podle velikosti pět stejných obrázků (v různých velikostech), od nejmenšího po největší, nebo naopak.
- **Trénování pohybu očí** – mrkání podle zadání.
- **Překreslování předloženého tvaru** z papíru po několika vteřinách na magnetickou tabuli a následné porovnání tvarů.
- **Výběr dvojic** – různé barvy, různé geometrické tvary (hvězdy, auto, domečky aj.) mají děti hledat v krabici, časový limit např. třicet vteřin.
- **Skládání dřevěných tvarů na sebe** – kolečka, čtverce různých barev děti skládají na dřevěnou tyč podle nakreslené předlohy.
- **Hry Pexetrio** – hra pexeso složitější tím způsobem, že se musí ve směsici kartiček najít vždy tři obrázky, které patří k sobě podle kategorií (např. zvířata, povolání, abeceda aj.).

Obr. 5 – rozvoj vnímání barev – třídění barev z celku, seřazování do jedné roviny, rozdíly a podobnosti.

ŘEČ

Rozvoj řeči zahrnuje rozvoj slovní zásoby, artikulaci všech hlásek, správnou intonaci, gramatiku – skloňování podstatných jmen, časování sloves, porozumění sdělení, vytváření vět, vyprávění příběhu a souvislé vyjadřování.

Příklady aktivit a cvičení na rozvoj řeči:

- **Hádej, kdo jsi!** – děti si vyberou kartičku, kterou budou představovat. Předměty na kartičkách jsou různých kategorií, např. jídlo, věc, zvíře apod. Poté otázkami navzájem zjišťují, kdo jsou (Jsem ze dřeva? Používám se v kuchyni? Mám chlupy? Mám ploutve? Jsem jídlo?).
- **Učení se básniček, písniček a říkadel** – např. Šnečku, šnečku, vystrč růžky; Foukej, foukej větríčku; Zajíček ve své jamce, sedí sám; Prší, prší, jen se leje; Travička zelená; Mikuláši, Mikuláši; Běží liška k táboru; aj.
- **Hry na opakování slov**, tvorba pohádek, čtení v knize, rekapitulace dítětem.
- **Slovní fotbal** – může se hrát i s mladšími dětmi na poslední písmeno, se staršími poté složitěji na poslední slabiku, nebo například tematicky zaměřené na určitou oblast.
- **Čtení zadaného textu** – předčítání nahlas.
- **Kartičky** – na kartičkách jsou otázky či úkoly, které mají děti splnit. Různé vyjmenovávání měsíců, prstů na ruce, ročních období, kamarádů v klubu aj.
- **Doplňování pracovních listů** zaměřených na rozvoj řeči, slovní zásoby, vyjmenovaná slova, skloňování.
- **Doplňování jednoduchých dětských křížovek a osmisměrek.**

Obr. 6 – rozvoj slovní zásoby, syntézy, podobnosti za pomoci dřevěného obrázkového pexesa.

MATEMATICKÉ SCHOPNOSTI, LOGICKÉ OPERACE

Tato oblast zahrnuje předčíselné představy: klasifikace, představa velikosti, množství, druhu, řazení prvků, část – celek, číselné představy 1–10, sčítání a odčítání do 5, kauzalita, podobnosti, základní geometrické tvary.

Příklady aktivit a cvičení matematického uvažování a logických operací:

- **Učení se základních čísel** a počítání do desíti, dvaceti atd., pomocí kostiček, obrázků s čísly, na prstech aj.
- **Základní geometrické tvary** – ukázka na kostičkách, překreslování na papír dle předlohy.
- **Hra s výřezovými kostkami** – dřevěné kostky se otvorem prostrkávají zpět do krabice podle jejich tvaru a výřezu otvoru.
- **Matematické řady** – doplňování čísel chybějících v matematické řadě.
- **Logico Piccolo** – Logico Piccolo je učební systém pro předškolní stupeň, 1. stupeň základní školy a základní školy speciální. Skládá se z rámečků a různých souborů, v každém souboru je 16 karet. Součástí rámečků je deset barevných, pohyblivých knoflíků. Jednotlivé karty obsahují deset úkolů označených barevnými puntíky. Barevnost těchto puntíků je shodná s barevností knoflíků v rámečku. Karta se zasune do rámečku a barevné knoflíky se přisouvají ke správné odpovědi. Po vyřešení všech deseti úkolů se karta otočí a porovnají se barvy a správné vyřešení úkolů.^[6]
- **Třídění dle velikosti/barev/tvarů** – např. z hromady dřevěných kostek třídít kulaté tvary, oválky, čtverce, bílé, žluté aj.
- **Počítání na magnetické tabuli.**
- **Vyplňování matematických pracovních listů.**
- **Hledání geometrických tvarů v klubu** – vybavení, předměty na stěnách, hračky.
- **Hledání předmětů** – např. najdi deset žlutých věcí, deset dřevěných věcí aj.
- **Matematické a finanční schopnosti: hry s penězi** – hra na banku, směnárnou, obchod, nakupování potravin za „hrací peníze“, kolik co stojí atd.

Obr. 7 – rozvoj matematických dovedností – předčíselné představy.

Obr. 8 – rozvoj vnímání rozdílů - barev, analýza velikostí, seřazování, porovnávání menší/větší.

[6] Více na: http://www.mutabene.cz/logico_piccolo.htm

POZORNOST A PAMĚŤ

V této oblasti rozvíjíme koncentraci, udržení pozornosti, rozdělení pozornosti, dokončování úkolů, zachycení a zapamatování informací, pokynů. Aktivity na rozvoj pozornosti a paměti se často vyskytují v rámci jedné hry.

Příklady aktivit a cvičení pro rozvoj pozornosti a paměti:

- **Husa, husa, husa, Kačena!** – viz Předškolní příprava typ A.
- **Červená, modrá, Bumbrlík** – viz Příklady aktivit a cvičení na rozvoj hrubé motoriky.
- **Na kočku a myš** – děti sedí v kruhu/na zemi/u stolu a vydávají různé zvuky. Pokud uslyší písknutí, zvednou hlavu a pokusí se určit, kdo písknul.
- **Hra na rozlišování předmětů** – děti mají za úkol určit, co do řady nepatří a proč (např. pastelka, fix, tužka, propiska, pexeso).
- **Kimova hra** – hráč má za úkol zapamatovat si za určitý čas všechny předměty, které jsou v krabici. Poté vyjmenuje vše, co si zapamatoval. Kdo si zapamatoval nejvíce předmětů, vyhrává.
- **Na ozvěnu** – děti mají za úkol vyfukat pomocí dřívěk stejný rytmus, který vyfukal jeho spoluhráč nebo vedoucí pracovník.
- **Kdo si přeseď!** – skupina dětí se posadí na židle. Určí se jeden, který se nejdříve pokusí zapamatovat si kdo, na jakém místě sedí, a pak jde za dveře. Zatímco čeká za dveřmi, dvě děti si vymění svá místa. Hráč schovaný za dveřmi se vrátí a hádá, kdo změnil své místo.
- **Poskládej to stejně!** – dvojice pexesa rozdělíme do dvou sad, tak, aby v každé sadě byl jeden z dvojice obrázků. Jednu sadu položíme do řady a hráč má za úkol si obrázky zapamatovat. Pak ji obrátíme rubem nahoru a hráč na kartičky přikládá příslušnou dvojici z druhé sady obrázků tak, jak si zapamatoval umístění obrázků. Nakonec se obrátí i první sada a porovná se, jestli jsou obrázky správně (po dvojicích). Mohou hrát dva hráči nebo vedoucí pracovník a hráč.
- **Symboly** – na prvním stanovišti si děti vylosují kartičku se symboly. Mají za úkol zapamatovat si, co bylo na kartičce vyznačeno. Během cesty ke druhému stanovišti udělají deset dřepů. Na druhém stanovišti nakreslí po paměti to, co bylo vyznačeno na vylosované kartičce. Po skončení se vyhodnotí správnost nakreslených symbolů.
- **Opakování slov a krátkých vět** – zpočátku předkládáme dítěti (po jednom) obrázky zvířat nebo věcí (3–8 obrázků), dítě je jmenuje. Pak obrázky schováme a dítě má za úkol je vyjmenovat, jak šly po sobě i bez ukázání obrázků. Posléze zvířata nebo věci jen jmenujeme a dítě má za úkol použít názvy ve větách z pěti a více slov.

PROSTOROVÁ ORIENTACE A ORIENTACE V ČASE

Pravolevá orientace na sobě a v prostoru, na protější osobě, orientace na ploše, orientace v časových údajích – posloupnost děje, dny v týdnu, měsíce v roce, roční období, hodiny, datum.

Příklady aktivit a cvičení pro rozvoj prostorové orientace a orientace v čase:

- **Pravolevá orientace** – zadáváme kombinace – pravá ruka se dotkne levého ucha, levá ruka se dotkne levého kolena nebo ukáž na kamarádovi jeho pravé ucho, jeho levou ruku, případně zrcadlení (jeden opakuje to, co dělá ten druhý).
- **Orientace na ploše** – rozprostřeme šátek na stůl a zadáváme úkoly: „Kostičku polož do pravého dolního rohu, levého horního rohu aj.“

- **Učíme se určovat nahoře/dole, vpravo/vlevo** – podle toho děti zvedají ruku nebo dělají dřepy a výskoky.
- **Hledání kartiček v místnosti** – viz Předškolní příprava typ A.
- **Kvízy** – dětem dáváme otázky – vyjmenuj, kolik máš prstů, jak se jmenují, jaké znáš dny v týdnu, jak jdou dny v týdnu po sobě, kolik znáš ročních období, kolik je měsíců v roce, jak se jmenují, kdy se chodíš koupat na koupaliště, kdy sněží, kdy slavíme Vánoce.
- **Roční období:** hry na orientaci v ročních obdobích – čtyři dvojice si vylosují jedno roční období a podle svého ročního období musí najít na zemi/stole různé obrázky s květinami, sněhem, deštěm, houby apod., a pak určit, co patří do kterého ročního období.
- **Vytváření dekorativních motivů pro jednotlivá roční období** – například sněhulák (vystříhování dekorativních koulí z papíru, lepení vaty na kruhy z papíru), dále vytváření vlastovek, kytiček atd.
- **Čtení básniček a pohádek** na téma jednotlivých ročních období, následná interpretace.

Obr. 9 – rozvoj orientace v prostoru a čase za pomoci multifunkční didaktické pomůcky – hodiny, dny v týdnu, roční období.

MYŠLENÍ

V rámci rozvoje této oblasti procvičujeme používání myšlenkových operací (analýza, syntéza), schopnost oddělit část od celku, vnímání protikladů, vztahy nadřazenosti a podřazenosti, schopnost jednoduchého logického úsudku.

Příklady aktivit a cvičení pro rozvoj myšlení:

- **Co je pravda a co lež?** – skupina dětí poslouchá jednotlivé výroky. Jestliže usoudí, že je výrok pravdivý, běží ke sjednanému místu „PRAVDA“, označenému barevným papírem. Jestliže usoudí, že je výrok lež, běží k sjednanému místu „LEŽ“, označenému jinou barvou. Poté společně vyhodnocujeme výrok.
- **Skupiny** – jeden hráč si vylosuje obrázek, pojmenuje ho a určí, do které významové kategorie obrázek patří. Pomocí lepidla ho vlepí na velký formát papíru do dané kategorie (např. do kategorie nábytek vlepí obrázek židle, stolu, skříně atd.). Všichni hráči se postupně vystřídají.
- **Třídění potravin** – zařazování do významových kategorií (jablko je ovoce, paprika je zelenina).
- **Pracovní listy na rozlišování ovoce a zeleniny** – dítě musí roztřídit jablka, hrušky, jahody, rajčata, papriku apod. a přiřadit k nim název kategorie ovoce/zelenina.
- **Další hry** – např. hra ovocné, zvířecí domino, hry Pexetrio (povolání, zvířata), dále pomocí pracovních listů děti rozlišují výrazy „smajlíků“ (rozlišování emocí), hledají rozdíl v podobných obrázcích, dokreslují chybějící části obrázků apod.
- **Rozlišování protikladů** – ANO/NE, černá/bílá, tma/světlo, den/noc aj.

VĚDOMOSTI

S dětmi se snažíme při jakémkoliv druhu aktivity pracovat na rozvoji vědomostí. Nejčastějšími pomůckami jsou didaktické dřevěné hry – ovocné/zvířecí domino, Pexetrio, Logico Piccolo, Dávej bacha! aneb bezpečný start do života apod. Dále trénujeme memorování – například adresa bydliště, jména rodičů a sourozenců, jednoduché písničky, básničky, říkanky, bankovky, mince, názvy částí lidského těla, zvířata, základy prevence zdraví a bezpečí (kde hledat pomoc).

Příklady aktivit pro rozšíření všeobecných vědomostí:

- **Kvíz na body** – víceúrovňový.
- **Hry v rámci preventivních programů** – např. naučit se adresu, jméno, důležitá telefonní čísla.
- **Papírové mince a peníze** – hry na obchod, banku.
- **Lidské tělo** – poznávání lidského těla pomocí panenek a knih, rozhovory nad knihami.

Příklady písniček, básniček, jazykolamů a říkadel:

- Zajíček ve své jamce, sedí sám.
- Prší, prší, jen se leje.
- Skákal pes, přes oves.
- Foukej, foukej větříčku, shoď mi jednu hruštičku.
- Sluníčko, sluníčko, popojdi maličko.
- Běží liška k táboru.
- Na pět šidel hledí Štěpán.
- Strč prst skrz krk.
- Od poklopu ke poklopu.
- Kotě v bytě hbitě motá nitě.
- Náš pan kaplan v kapli plakal.
- Letěl jelen jetelem, jelen jetelem letěl.

NÁVYKY

V rámci této oblasti rozvoje trénujeme pozdrav, požádání, poděkování, sebeobsahu, hygienu (umytí rukou před jídlem a po WC, užívání toalety, smrkání, čištění zubů, úklid hraček), dále respekt k autoritě, pracovní návyky, samostatnost, spolupráci.

Aktivity přímo cílené na rozvoj návyků jako takových do předškolní přípravy nezařazujeme. Při jakékoliv aktivitě, kterou s dětmi provádíme, dbáme na dodržování základních návyků a snažíme se děti k těmto návykům stimulovat. Dále tyto návyky připomínáme při jakýchkoli jiných volnočasových aktivitách, případně při preventivních tématech.

Příklady stimulace uživatelů k získání základních návyků:

- **Vaření** – před každým společným vařením, které v klubu pro děti organizujeme (účastníci předškolní přípravy se na vaření také podílejí), děti upozorňujeme, co je třeba udělat, než začneme pracovat s potravinami. Upozorníme na základní hygienu před vařením – umytí obličeje, nosu, rukou, vysmrkání se atd. Když je jídlo hotové a děti, které vařily, pozvou ostatní k jídlu, nejdříve si připomeneme, co je třeba před a po jídle udělat (opět mytí rukou, vysmrkání se, případně umytí obličeje). Po vaření si po sobě každý musí umýt talíř, osoby, které vařily, navíc musí umýt i pomůcky, kuchyňskou linku, případně sporák.
- **Děti upozorňujeme** na umývání si rukou po použití WC.

- **Výtvarná dílna** – při výtvarné dílně nebo jiných běžných aktivitách (malování, půjčení her) děti vždy motivujeme k tomu, aby udržovaly pořádek ve svém prostředí. Než si vezmou novou hru či než přejdou k jiné aktivitě, musí uklidit to, s čím pracovaly předtím.
- **Preventivní aktivity** – snažíme se volit témata přiměřená věku dětí. Například preventivní téma Škola, dále téma Prázdniny (co dělat a nedělat o prázdninách) či téma Zuby (zde jsme s dětmi pracovali především v souvislosti se zubní hygienou a jejím podceňováním – zmiňovaly jsme i problémy se zuby, s mluvením a běžným fungováním ve škole).
- **Pravidla slušného chování** – při denním kontaktu s dětmi se je snažíme stimulovat k pozdravu, poděkování, slušnému poprošení aj.

OSTATNÍ OBLASTI

Řadíme sem rozvoj osobnosti, spolupráce, důvěry, empatie, poznávání vlastního těla, relaxaci, rozvoj samostatnosti při řešení problémů apod. Dále rozvoj smyslů (hmat, chuť, čich, propriocepce – vnímání pohybů vlastního těla).

Příklady aktivit a cvičení:

- **Společenské hry na opakování** – děti stojí v kroužku a každý řekne jedno slovo, které další zopakuje, a pak přidá své vlastní atd.
- **Rozvíjení slovní zásoby** pomocí jednoduchých písni, básní, říkanek a zapojením dalších výtvarných aktivit, např. kreslením tematických motivů z říkadel na magnetickou tabuli, kreslením jednoduchých motivů z básniček na papír apod.
- **Rozvíjení pravolevé orientace** pomocí různých slovních her a zrcadlení.
- **Sochy** – rozvíjí hrubou motoriku. Dětem pouštíme hudbu, jakmile hudba ustane, děti mají ztuhnout na místě a zůstat stát nehybně jako sochy.
- **Uspořádávání obrázků** a předmětů podle velikostí, barev, tvarů, dále hledání dvojic, podobností aj.
- **Štafety** – spolupráce ve skupině při plnění úkolů a pohybových hrách, např. přenos balónek na lžičce, chůze se zavázanýma očima po určité dráze aj. viz Předškolní příprava typ A.
- **Další výukové pomůcky a hry** – Logico Piccolo, Didaco abeceda, dřevěné a pěnové didaktické pomůcky (určené pro rozvoj slovní zásoby, orientaci v prostoru a čase, rozvoj hrubé a jemné motoriky, geometrické představivosti a poznávání tvarů a barev).

Pozn.: Vypozorovaly jsme, že děti projevují větší zájem o dynamické hry a nové hry. Mají rády energičnost v programu a „novinky“. Proto jsme program často inovovali a vymýšleli různé alternativy již dříve použitých her.

Obr. 10 – spolupráce ve skupině – rozvoj barev, představivosti, kreativního myšlení, spojování částí do celku za pomoci hry iOTOBO (skládací magnetická mandala).

1.2.7 Příklady dobré praxe

LUCKA

Lucka chodí do klubu od ledna 2010, v té době jí byly tři roky. Předškolní přípravy začala využívat v červnu roku 2010. Zpočátku Lucka neuměla poznávat barvy, měla špatný úchop tužky, neuměla se správně vyjadřovat a špatně spolupracovala ve skupině.

V rámci předškolní přípravy jsme s Luckou intenzivně pracovaly na zlepšení těchto dovedností. Procvicovaly jsme úchop tužky, uvolňování zápěstí, grafomotoriku, zaměřovaly jsme se na aktivity rozvíjející jemnou a hrubou motoriku. Podporovaly jsme Lucku ve skupinových aktivitách. Dále jsme se zaměřovaly na cvičení rozlišování barev a tvarů, rozvoj představivosti a orientace, jazykové dovednosti a komunikaci, postřeh, pravolevou orientaci, a také sluchovou percepci. S Luckou jsme pracovaly na těchto potřebách také individuálně na doučování, které plně podporovalo chybějící dovednosti a schopnosti a v případě Lucky plynule navazovalo na program předškolní přípravy. Lucka se lekcí předškolní přípravy účastnila pravidelně a s nadšením se zapojovala do aktivit a her. S klientkou byly uzavírány průběžně individuální plány. V únoru 2011, podle záznamů z evidenčního systému NZDM Pavlač „Pepa“, Lucka dobře zvládá úchop tužky, kreslí základní tvary a zajímá se aktivně o různé říkanky a básničky, které se ráda učí nazpaměť. Poznává čtyři barvy. Během března až května 2011 zvládá stříhat nůžkami základní tvary z papíru, poznává některá písmenka a číslice, zná několik zvířat a často se věnuje logickým hrám ze dřeva (vkládání různých tvarů do příslušných otvorů). Během měsíců září 2011 až leden 2012 si Lucka osvojila dobře všechny barvy, základní tvary, naučila se poznávat písmenka ve svém jméně, které se při individuální práci naučila také psát. Rozvinula se u ní dobrá slovní zásoba, naučila se čtyři básničky a říkadla, má jistější úchop tužky, kreslení i samostatné tahy. Nemá již problém spolupracovat ve skupině dětí, pozná části těla, má velmi dobrou pravolevou orientaci na těle, a to i ve složitějších kombinacích.^[7]

PETRA

Petra má šest let, má odložený nástup do ZŠ. Do klubu začala chodit v lednu roku 2008. Petra trpí vadou řeči, dříve koktala, proto dochází do logopedické poradny. Vzhledem k jejím individuálním potřebám jsme často procvičovaly výslovnost. Mimo to měla problém i s určováním barev a pečlivostí při práci. S Petrou jsme pracovaly na rozvíjení grafomotoriky, na uvolňování zápěstí. Upevňovaly jsme základní matematické, češtinářské a všeobecné znalosti (například počítání do deseti, názvy prstů na rukou, psaní vlastního jména, správná orientace písmenek, rozvoj slovní zásoby, jemné a hrubé motoriky, spolupráce ve skupině, rozlišování barev a tvarů, rozvoj představivosti a orientace v prostoru, postřeh, sluchová percepcie atd.). Petra docházela podobně jako Lucka na individuální lekce doučování, kde se s pracovníky intenzivně věnovali nápravě chybějících dovedností a schopností v návaznosti na program předškolní přípravy. Petřina docházka byla pravidelná, měla uzavřených i několik individuálních plánů. Kromě vzdělávání v NZDM Pavlač také navštěvovala přípravou třídu v ZŠ. Během října 2010 Petra sama poskládala kostky s výřezy do sebe tak, aby zapadaly, což se jí v počátcích práce s touto didaktickou pomůckou (červen 2008) nedařilo. Podle evidenčního systému Pepa v listopadu 2011 pracovníce s Petrou nacvičují psaní vlastního jména a podpis. Pracuje se na artikulaci a komunikačních schopnostech. V měsících leden až červen 2011 dělá Petra velké pokroky v psaní písmen, slovní zásobě (umí nazpaměť několik básniček), snáz se vypořádává s logickými hrami a skládkami. Naučila se počítat do deseti, projevuje se u ní logické uvažování (v hrách typu Logico Piccolo – povolání). Je samostatná a umí si vytvořit drobné dekorace kreslením, vybarvováním a stříháním. Projevuje se u ní logické a strategické plánování aktivity, dále zvládá dobře úchop tužky, nepřetahuje v omalovánkách, je sebejistější i v samostatné práci.

[7] zápisy z karty klientky z evidenčního systému NZDM Pavlač „Pepa“

V září 2011 měla Petra odklad ZŠ, vznikl tak další prostor (školní rok) pro další intenzivní práci na dovednostech potřebných pro nástup do ZŠ. V září 2011 až lednu 2012 jsme s Petrou pracovaly především na zlepšení výslovnosti, orientaci v prostoru a čase, pamatování a trénování paměti. Dobře ovládá pravolevou orientaci, ale při náročnější kombinaci má občas problém s určováním stran. Umí psát správně své jméno i příjmení, pozná základní zvířata a jejich zvuky, umí pojmenovat téměř všechny prsty na rukou, zvládá dobře náročnější pracovní listy určené předškolákům a psaní většiny písmen dle předlohy a logické doplňovačky. Jediný problém bývá s udržením pozornosti. Dobře spolupracuje v kolektivu a projevují se u ní vůdčí vlohy, má neustálou potřebu někoho vést nebo mu pomáhat. Petra se na nástup do školy, dle svých komentářů, velmi těší.^[8]

1.2.8 Problémy při realizaci

- 1) Nezájem dětí o předškolní přípravu
- 2) Uzavření klubu z nejrůznějších důvodů
- 3) Nedostatek dětí předškolního věku
- 4) Dlouhodobý nezájem některých dětí o nabízené aktivity

Ad 1) V případě nezájmu dětí o nabízené aktivity byla možnost nabídnout předškolní přípravu v jiný den, případně si připravit jiné aktivity, než ty, které byly odmítnuty (např. místo pracovních listů různé pohybové hry apod.).

Ad 2) Při uzavření klubu z různých důvodů (např. nemoc pracovníka, účast na školeních a kurzech) se program předškolní přípravy přesunul na jiný den a tento důvod se dětem vysvětlil. V případě potřeby se předškolní příprava přesunula na jiný týden, kdy proběhla kromě běžné lekce i náhradní lekce.

Ad 3) V případě nedostatku dětí v den, kdy měla aktivita probíhat, se lekce předškolní přípravy zrušila a nabídla se v den, kdy děti předškolního věku klub navštívily. K dlouhodobému nedostatku zájemců nedošlo. I když některé děti v průběhu projektu odrostly a začaly navštěvovat základní školu, program mnohdy začali navštěvovat jejich mladší sourozenci nebo kamarádi, kteří s nimi postupně začali do klubu docházet.

Ad 4) Mezi problémy při realizaci je možno zařadit i problémy týkající se samotných dětí a jejich vnímání jednotlivých aktivit, např.:

- Problém fyzicky se rozdělit na dvě poloviny při hře (děti se hádaly, kdo, s kým bude ve skupině) – v tomto případě rozdělíme děti buď sami, nebo jim dáme losovat z čísel či barev a rozdělení vyplyne náhodně.
- Ukončení aktivity v průběhu ze strany účastníka – pokud taková situace nastala, ujistily jsme se, že účastník již opravdu nechce pokračovat v aktivitě, a pak jsme ho požádaly, aby aktivitu opustil a program nadále nenarušoval, případně jsme mu nabídly jinou aktivitu.
- Rodiče přerušovali program pro předškoláky – rodiče jsme upozornili na Pravidla pro rodiče, které musí v klubu dodržovat, pokud zde chtějí být s dětmi, případně jsme jim je znovu vysvětlili.
- Děti byly naštvané a aktivity tzv. bojktovaly – snažily jsme se dětem dát prostor a čas na odreagování, a poté jsme jim aktivitu znovu nabídly.
- Děti byly naštvané, protože aktivita pro ně nedopadla uspokojivě – například nevyhrály, neměly dostatek bodů apod. S dětmi jsme probíraly výhru/prohru, probíraly jsme silné stránky každého z nich, a zdůrazňovaly jsme, že každý je dobrý v něčem jiném.

[8] zápisy z karty klientky z evidenčního systému NZDM Pavlač „Pepa“

- Nesourodá skupina dětí účastnicích se programu předškolní přípravy – aktivitu jsme nemohly dělat vždy návaznou formou na předchozí program, protože se dostavovaly mnohdy různé děti, které se předchozí jedné či více lekcí neúčastnily. V tomto případě jsme zařadily aktivity, které jsme nedělaly delší dobu anebo jsme za pochodu vymýšlely či přetvářely hry a upravovaly je pro vzniklou skupinu.

1.2.9 Závěr

Předškolní příprava byla jednoznačně důležitá a nenahraditelná součást vzdělávacích aktivit Klubu pro děti NZDM Pavlač. U dětí, které se účastnily pravidelně, ale i méně často, byl jasně vidět pokrok. Byly schopny pracovat v týmu, uměly spolupracovat a vzájemně fungovat ve skupině, byly schopny přizpůsobit se dynamice práce i organizaci celého programu. S dětmi jsme pracovaly i na individuální rovině, což je pro ně důležité z hlediska osobního rozvoje. Předškolní příprava byla doplňována doučováním a individuální prací lektorů s dětmi, což působilo efektivně a podpůrně. Program byl pro děti velmi inspirativní, samy občas přebíraly iniciativu a program se snažily samostatně utvářet a určovat jeho koncepci. Děti jsou na předškolní přípravu zvyklé a často ji sami vyžadují. Pozorují na sobě pokroky a velmi často přicházejí s vlastním požadavkem na rozvoj toho, co je pro ně důležité a zajímavé – například umět napsat vlastní jméno nebo se naučit správně vyslovovat některá slova. Pro děti, které nemají možnost účastnit se jiného přípravného ročníku, byla předškolní příprava stěžejní pro nástup na ZŠ, hladký průběh začlenění se a navázání kontaktů s novou skupinou a okolím.

Předškolní příprava je pro děti ze sociálně vyloučené lokality jednoznačně nezbytná. Vnímáme tuto aktivitu jako velmi přínosnou z hlediska osobního rozvoje, schopnosti komunikace a zapojení se celkově do kolektivu, a zároveň pro osobnostní růst. Předškolní příprava byla pro NZDM Pavlač důležitou vzdělávací aktivitou, avšak do budoucna bychom doporučily větší hodinovou dotaci a častější zařazení aktivity do činnosti klubu i mimo běžnou pracovní dobu. Dosud aktivita probíhala jednou týdně po dobu jedné hodiny. Pokrok účastníků a přínos předškolní přípravy by byl rozhodně větší v případě, kdy by probíhala častěji.

Řešením by mohla být koncepce, kdy by program předškolní přípravy probíhal v dopoledních hodinách, děti by byly zapsané (podobně jako ve škole), což by mohlo je i jejich rodiče aktivizovat a navodit určitý režim, a přispět tak k snazšímu přechodu na režim základní školy. Dále, vzhledem k tomu, že by předškolní příprava probíhala dopoledne, klub by mohl zůstat pro ostatní klienty uzavřen, a naskytl by se tak větší prostor pro hlubší a soustředěnější práci s účastníky předškolní přípravy na konkrétních dovednostech. V případě dopoledního programu by mohli být přítomni i rodiče, kteří by nenarušovali běžný chod klubu a tímto způsobem bychom mohli více pracovat i na vztahu rodič – dítě a jejich přípravě do školy. Zároveň bychom tímto stimulovaly určité návyky pro dítě, které bude potřebovat na ZŠ (například ranní vstávání, správný denní a jídelní režim), formou náviku – snídane, práce v předškolní přípravě, svačina, pokračování v přípravě, oběd, a nakonec odchod s rodičem domů, doma práce s rodičem na zadaných úkolech aj.

Seznam literatury:

Novotný, M. a kol., *Šimonovy pracovní listy*, Různá vydání, s. 1–16 (dostupné také z: <http://www.predskolaci.cz/?p=13234>)

Kutálková, D., *Jak připravit dítě do 1. třídy*, GRADA, 2005, 165 s.

Lisá E. a kol., *Hry k rozvoji sociálních kompetencí žáků 1. stupně ZŠ*, Portál, Praha 2010, 124 s.

Portmannová, R., *Hry pro tvořivé myšlení*, Portál, Praha 2004, 120 s.

Bednářová, J. – Šmardová, V., *Školní zralost*, Computer Press, 2010, 100 s.

Internetové zdroje:

<http://www.predskolaci.cz>

<http://www.mpsv.cz>

<http://www.baby-online.cz>

http://www.mutabene.cz/logico_piccolo.htm (informace o hře Logico Piccolo)

2 Metodika aktivity Doučování

PŘEDMLUVA

Klienty NZDM DROM a NZDM Pavlač jsou převážně děti a mládež ve věku od 3 do 21 let ze sociálně a kulturně znevýhodněného prostředí. V případě zájmu o doučování mohou tuto vzdělávací aktivitu, realizovanou oběma NZDM v rámci projektu Šanci dětem!, navštěvovat, a rozvíjet tak všestranně své kompetence^[1]. Cílem doučování je rozvíjet schopnosti a dovednosti potřebné pro úspěšný nástup a absolvování základní nebo střední školy a snižovat handicap způsobený životem v sociálně vyloučené lokalitě. Náplní doučování je pomoc s problematickými předměty ve škole, psaní domácích úkolů, probírání zameškané a nepochopené látky, příprava na přijímací zkoušky, rozvoj sebezprezentačních schopností atd.

Doučování probíhalo po dobu realizace projektu Šanci dětem! v NZDM DROM každý týden od pondělí do čtvrtka čtyři hodiny denně a v NZDM Pavlač probíhalo každý týden od pondělí do čtvrtka dvě hodiny denně. Během hlavních letních prázdnin byla aktivita doučování vždy pozastavena. Metodika aktivity doučování je rozdělena na dvě části. První část popisuje realizaci doučování v NZDM DROM a druhá část popisuje realizaci v NZDM Pavlač. Autorkou první části je Bc. Eva Paprstkářová, která je zároveň i lektorkou a koordinátorkou doučování v NZDM DROM. Autorkou části druhé je Mgr. Květa Šejnohová, která je lektorkou doučování, a je také vedoucí této aktivity v NZDM Pavlač.

[1] Z tohoto důvodu nazýváme účastníky aktivity doučování dále jen „klienty“.

OBSAH

2 Metodika aktivity Doučování

2.1	Doučování v Nizkoprahovém zařízení pro děti a mládež DROM	58
2.1.1	Realizace aktivity	58
2.1.2	Podmínky pro doučování	58
2.1.3	Personální zajištění	58
2.1.4	Postup při doučování	59
2.1.5	Motivační nástroje doučování.....	60
2.1.6	Individuální plán doučování.....	60
2.1.7	Pravidla na doučování.....	61
2.1.8	Spolupráce s rodiči a školami.....	62
2.1.9	Rozvíjené oblasti.....	62
2.1.10	Využívané metody práce a didaktické pomůcky pro rozvoj vzdělávacích oblastí	63
2.1.11	Příklady dobré praxe.....	69
2.1.12	Problémy při realizaci	70
2.1.13	Závěr.....	71
2.2	Doučování v Nizkoprahovém zařízení pro děti a mládež Pavlač	72
2.2.1	Realizace aktivity	72
2.2.2	Podmínky pro doučování	72
2.2.3	Personální zajištění	72
2.2.4	Postup při doučování	73
2.2.5	Motivační nástroje doučování.....	73
2.2.6	Individuální plán doučování.....	74
2.2.7	Pravidla na doučování.....	74
2.2.8	Spolupráce s rodiči a školami.....	74
2.2.9	Rozvíjené oblasti.....	75
2.2.10	Využívané metody práce a didaktické pomůcky pro rozvoj vzdělávacích oblastí	77
2.2.11	Příklady dobré praxe.....	79
2.2.12	Problémy při realizaci	81
2.2.13	Závěr	82

2.1 DOUČOVÁNÍ V NÍZKOPRAHOVÉM ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ DROM

2.1.1 Realizace aktivity

Cílem aktivity doučování v rámci projektu Šanci dětem! je pomoc klientům této vzdělávací aktivity s úspěšným dokončením studia, a to ve všech stupních vzdělávání.

Doučování je poskytováno v návaznosti na učivo škol, které žáci navštěvují. V rámci doučování tedy nejsou vytvářeny vlastní koncepce vzdělávacích plánů, ale spíše navazuje na vzdělávací plány škol. Náplň je v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem. V lekcích doučování procvičujeme učivo, které žáci probírají ve škole, a opakujeme nebo rozšiřujeme učivo, které probírali dříve, a měli by ho znát. Žáci mohou také rozšiřovat své znalosti a dovednosti prostřednictvím např. četby encyklopedií, beletrie, cizojazyčných knih a učebnic, vypracováváním doplňujících cvičení nebo pracovních listů a podobně.

2.1.2 Podmínky pro doučování

Doučování je realizováno v doučovací místnosti v prostorách NZDM DROM. Výjimečně i v kontaktní místnosti, většinou tehdy, pokud je nutné použít počítač s internetem. Na doučování může docházet kdokoliv, kdo je klientem služby NZDM DROM, připravuje se k zahájení školní docházky, navštěvuje základní nebo střední školu či učiliště a projeví zájem o doučování. V případě, že zájemce o doučování není klientem služby NZDM DROM a spadá do cílové skupiny NZDM DROM, musí se jím stát. Klient doučování není nucen docházet i na jiné aktivity NZDM DROM, může navštěvovat pouze aktivitu doučování. Podmínka, že se musí stát klientem služby NZDM DROM je stanovena proto, aby s ním v případě potřeby mohl být vytvořen individuální plán pro zlepšení jeho dovedností. Při první návštěvě doučování je klient seznámen s průběhem doučování, se svými právy a povinnostmi. Koordinátorka doučování, případně lektor nebo lektorka založí klientovi složku a sestaví s ním individuální plán. V období projektu Šanci dětem!, probíhaly lekce doučování každý týden od pondělí do čtvrtka, vždy od 14:00 do 18:00 hodin.^[2]

Na lekcích doučování je vždy přítomen jeden z lektorů a koordinátorka doučování, oba se věnují přímé práci s klientem. Doučování probíhá pouze v období školního roku. V odůvodněných případech může probíhat mimo stanovené období a čas, například v pátek nebo během prázdnin. Za těchto okolností je nezbytná předchozí domluva s lektorem. Rozhodnutí o výjimce závisí na koordinátorce doučování a daném lektorovi, na jeho časových možnostech a na povaze požadavků klienta.

2.1.3 Personální zajištění

Doučování zajišťují lektori a lektorky (pro zjednodušení dále jen lektori) a koordinátorka doučování (speciální pedagožka). Všichni lektori doučování mají vzdělání z oblasti pedagogiky, speciální nebo sociální pedagogiky či sociální práce, navštěvují minimálně druhým rokem VŠ nebo VOŠ a jsou seznámeni s provozem a metodikou NZDM DROM.

[2] Zpočátku trvaly lekce pouze do 17:00 hodin, později v konkrétní dny do 18:00 hodin, a protože praxe ukázala, že je o doučování zájem (a to zvláště ze strany účastníků navštěvujících střední školy a učiliště) i v pozdějších hodinách, ustálila se celková doba trvání čtyři hodiny denně.

Do náplně práce lektorů doučování patří: přímá práce s dětmi a mládeží, tvorba záznamů do interní dokumentace klientů (podklady pro koordinátorku doučování), spolupráce na přípravě a organizaci jednorázových aktivit, aktivní účast na poradách týmu, podílení se na rozvoji aktivity, dodržování mlčenlivosti, týkající se osobních a citlivých údajů o klientech. Lektori zpravidla píší s klienty domácí úlohy, procvičují látku, které se sami klienti chtějí věnovat nebo látku navrženou lektorem, případně látku, o jejíž procvičování písemně nebo ústně požádá učitel/ka nebo rodiče.

Lektori mohou: vést interní dokumentaci klientů, do které pak mohou nahlížet (složky klientů v papírové formě) a mohou jednat jménem zařízení nebo klientů (po dohodě) s návaznými institucemi. To však vždy pouze po domluvě s koordinátorkou doučování. Toto se týká zejména komunikace se školami, se kterými je navázána spolupráce na konceptu doučování jednotlivých klientů, a kde tato komunikace probíhá písemně, prostřednictvím deníků (viz kapitola Spolupráce se školami a rodiči).

Lektori nemohou: poskytovat psychologická a speciálně pedagogická vyšetření a krizovou intervenci. V případě, že vznikne situace, která vyžaduje některý z těchto zásahů, informuje o tom lektor koordinátorku doučování. Stejně postupuje i tehdy, pokud nastane během doučování problémová situace (jakékoliv nevhodné nebo agresivní chování klientů, porušování pravidel, které výrazně narušuje chod doučování, stížnost ze strany rodičů nebo jakákoliv situace, která je mimo kompetence lektora či ve které si neví rady).

Do náplně práce koordinátorky doučování patří: vedení příslušné administrativy (uzavírání individuálních plánů, zápis do databáze Modularis^[3]), vedení a koordinace pracovního týmu lektorů, přímá práce s dětmi a mládeží ve věku od 6 do 20 let, komunikace s týmem pracovníků NZDM DROM, komunikace s rodiči klientů a spolupracujícími institucemi, rozvoj služby, spolupráce na přípravě a organizaci jednorázových aktivit.

2.1.4 Postup při doučování

Klienti zpravidla docházejí na doučování sami, ale někdy je přivádějí rodiče (nebo zákonní zástupci) či pracovníci ze spolupracujících organizací. V rámci doučování není umožněno docházení do bytů klientů za účelem doučování nebo doprovod klientů do NZDM DROM. Po příchodu se zájemce nahlásí lektorovi s požadavkem doučování. Lektor se s ním dohodne na čase, kdy jeho doučování začne. Na jednoho klienta je obecně stanoven čas půl hodiny. Pokud to však okolnosti vyžadují, a není pevně domluvený na určitou hodinu jiný klient, lze tuto dobu úměrně prodloužit nebo naopak zkrátit. Toto rozhodnutí závisí na lektorovi. Po příchodu klienta do doučovací místnosti lektor vyhledá jeho složku a domluví se s ním, na čem budou pracovat. Po skončení doučování lektor zapíše do složky klienta záznam o doučování, zhodnotí jeho práci a dá mu případně motivační razítko. Pokud na doučování přijde současně více klientů, má přednost ten, který je předem domluvený na konkrétním čase. Během doučování je kladen důraz na individuální přístup a klidné, podnětné prostředí. Proto se vždy jeden lektor věnuje pouze jednomu klientovi. Výjimku je možné učinit jen v případě, že dva klienti navštěvují stejný ročník (mají tedy totožné učivo nebo domácí úkoly), a pokud jejich společná přítomnost na doučování nenarušuje jeho průběh.

[3] Databáze Modularis funguje pro celé NZDM DROM. Do databáze se zapisují všechny kontakty s klienty NZDM DROM, přístup mají všichni stálí pracovníci NZDM DROM (stálí pracovníci přímé práce s aprobační pro vykonávání sociální práce), nikoliv lektori doučování. Do databáze se zapisuje přezdívka či jméno klienta, datum kontaktu, druh kontaktu (např. předškolní příprava, doučování, klubovna pro děti a mládež apod.)

2.1.5 Motivační nástroje doučování

Za každou lekcí doučování, kdy klient pilně pracuje a dodržuje pravidla, dostane razítko s podpisem lektora. Za deset obdržených razítek si může vybrat drobnou motivační odměnu, např. pastelky, fixy, omalovánky, gumu, zmlízák atd. Razítka jsou na nástěnce, kterou si mohou prohlédnout i ostatní klienti, přispívá to k motivaci. Nástěnka je velmi oblíbená. Klienti se skutečně snaží, aby razítko získali, a sami si hlídají jejich počet. Vždy na konci školního roku jsou vyhlašováni nejúspěšnější klienti doučování (hodnotí se počet získaných razítek a docházka) a nejúspěšnější „školáci“ (hodnotí se prospěch a docházka), kteří obdrží větší motivační ceny.

Klienti jsou na lekcích doučování také průběžně motivováni k učení/práci a vzdělávání motivačními rozhovory, které jsou vždy přizpůsobeny jejich věku a vyspělosti. Zdůrazňována je jak návaznost doučování na dosažení úspěchu ve škole, tak návaznost úspěchu ve škole na možnosti v získávání budoucího zaměstnání a výhody, které z toho plynou po celý nadcházející život.

2.1.6 Individuální plán doučování

S každým klientem, který na doučování dochází pravidelně, je sestaven individuální plán (dále IP). Ten obsahuje datum prvního kontaktu, datum revize IP, jméno nebo přezdívkou klienta, jméno klíčového pracovníka (pracovník přidělený konkrétnímu klientovi), ročník a případně školu, kterou klient navštěvuje, cíl IP, záznamy o průběhu jednotlivých lekcí doučování a prostor na postřehy lektora o průběhu doučování a doporučení, jak s klientem dále pracovat.

Tyto záznamy slouží k tomu, aby lektor mohl navázat s učivem tam, kde předchozí lektor skončil, aby věděl, jak doučování probíhalo, mohl se inspirovat doporučeními kolegů a sám poskytnout zpětnou vazbu.

Ukázka:

ZÁZNAM INDIVIDUÁLNÍHO PLÁNU DOUČOVÁNÍ

Datum uzavření IP:		Datum revize IP:		
Cíl klienta služby a postup při jeho realizaci:				
Individuální plán s klientem služby uzavřel/a:				
Jméno (přezdívkou) klienta služby:				
Škola:		Třída:		
	Datum	Náplň Doučování	Doporučení lektora/ky Poznámky	Podpis lektora/ky
1				
2				
3				
4				

2.1.7 Pravidla na doučování

Na lekcích doučování jsou určena pravidla i jasný postup při jejich porušení (sankce). Informace o nich jsou vyvěšeny na viditelných místech, konkrétně na okně doučovací místnosti a uvnitř místnosti na nástěnkách. Všichni klienti jsou s nimi seznámeni během první návštěvy.

JAK TO CHODÍ NA DOUČOVÁNÍ:

- Na doučování si s sebou přineseš aktovku a domácí úkoly.
- Nahlásíš se lektorovi/ce, která se s Tebou domluví, kdy se dostaneš na řadu.
- Na doučování mají přednost děti, které mají domácí úkol nebo se potřebují připravit na písemku či zkoušení.
- Čím dřív přijdeš, tím dřív se dostaneš na řadu.
- Lektor/ka Ti na prvním doučování založí Tvou složku a dostaneš sešit, který si necháš ve složce.
- Po každém doučování Ti lektor/ka do složky napíše, co jste dělali.
- Pokud budeš pilně pracovat a dodržovat pravidla chování, dostaneš razítko s podpisem. Každý den můžeš dostat pouze jedno razítko. Za deset razítek si budeš moci vybrat malou odměnu.
- Na doučování musíš dodržovat pravidla chování, pokud je dodržovat nebudeš, lektor/ka z toho vyvodí důsledek (viz „Co se stane, když porušíme pravidla?“).
- V případě, že se na Tebe nedostane jeden den řada, můžeš přijít hned jako první další den.
- Na doučování je možné domluvit si schůzku – přesný čas, kdy přijdeš na doučování. Pokud nepřijdeš včas, lektor/ka počká 5 minut, a poté půjde na doučování někdo jiný. Pokud potom přijdeš, musíš počkat, až na Tebe přijde řada.
- Lektor/ka se může o doučování domlouvat s Tvými rodiči a paní učitelkou ve škole. Vždy se o tom s Tebou předem poradí.
- Pokud by měli Tvoji rodiče zájem se podívat, jak to na doučování chodí, můžeš je přivést s sebou.

PRAVIDLA NA DOUČOVÁNÍ:

- Budeme poslouchat všechny lektory/ky.
- Nebudeme rušit ostatní děti při práci (každý potřebuje na učení klid a co největší ticho).
- Nebudeme urážet lektory/ky ani ostatní děti, nebudeme sprostě nadávat.
- Pokud čekáme venku, než na nás přijde řada, nebudeme Źukat na okno, všet se na mříže a kopat do dveří – děti, které se učí, to ruší.
- Všechny pomůcky – knihy, dřevěné pomůcky, puzzle, psací potřeby a další, si půjčujeme jen se souhlasem lektora/ky.
- Všechny půjčené věci si po sobě uklidíme.
- Na doučování se budeme zouvat přede dveřmi, aby koberec zůstal dlouho čistý a my na něm mohli sedět.
- Nebudeme ničit zařízení doučovací místnosti.
- Nebudeme na doučování nosit zbraně a nebezpečné věci.
- Na doučování nebudeme hrát nebezpečné hry, například kopat do balonu, ložit po stolech, zvedat židličky, bubnovat s pastelkami.
- Nebudeme osahávat pracovnice ani ostatní děti.
- Nebudeme dělat sprostá gesta a svlékat se.
- Nebudeme z doučování odnášet žádné věci.
- Nebudeme na doučování žvýkat žvýkačky.
- Nebudeme plivat ani po sobě navzájem, ani na okno.

CO SE STANE, KDYŽ PORUŠÍME PRAVIDLA:

Lektor/ka Ti vysvětlí, v čem jsi porušil/a pravidla.
Podle situace lektor/ka může (jako sankci):

- napomenout Tě nebo Ti domluvit
- požadovat omluvu
- poslat Tě z doučování na nějakou dobu pryč, a až poté v doučování pokračovat
- požadovat popovídání v kontaktní místnosti
- poslat Tě z doučování pryč pro ten den
- poslat Tě z doučování pryč na více dní (po domluvě s pracovníky NZDM DROM se rozhodne na kolik dní, podle toho, jak moc jsi pravidla porušil/a)
- požadovat po Tobě nápravu (například – pomoc s úklidem nebo drobnou úpravou Tebou způsobené škody)

2.1.8 Spolupráce s rodiči a školami

V rámci aktivity doučování bylo jedním z cílů navázat spolupráci jak s rodiči klientů, tak se školami, které klienti navštěvují. Zapojit do procesu rodiče se dařilo podle očekávání především u menších dětí, které rodiče na doučování přímo vodili, sami pak lektory informovali o tom, co jejich děti potřebují procvičit a u předmětů, které sami zvládali, se ptali, jak se je mají s dětmi učit a někteří se zapojili i do komunikace se školou. Rodičům byla také nabízena možnost přijít se poradit, jak se s dětmi učit, jakou formu zvolit, jaké jsou jiné způsoby jejich rozvoje, a jaké instituce a zařízení mohou dále využít. Mohli si domluvit schůzku s koordinátorkou doučování, požádat o zprostředkování komunikace se školami, využít materiály, které jsou na doučování k dispozici a přijít nahlédnout, jak doučování probíhá.

Spolupráci se školami nebo spíše s konkrétními pedagogy, se podařilo navázat poměrně rychle a dobře. Prvním krokem bylo, domluvit se s klientem, u kterého se to jevílo jako možný přínos, zda souhlasí s tím, aby koordinátorka doučování informovala o této možnosti jeho zákonného zástupce, a pokud souhlasil i on, tak posleze pedagoga ve škole, do které klient docházel. Ten byl písemně nebo telefonicky informován o tom, že klient do NZDM DROM dochází na doučování, a jak toto doučování funguje a byl dotázán, zda by měl zájem s námi spolupracovat. Během celého období realizace aktivity doučování v rámci projektu Šanci dětem! se nestalo, aby některý z takto oslovených pedagogů spolupráci odmítl, reakce byly naopak pozitivní.

Bezproblémovost, a tím pádem i přínos této spolupráce, si vysvětlujeme tím, že byla pedagogům nabídnuta aktivita, kterou vnímali jako jednu z možných forem pomoci v jejich snaze o co možná nejméně problémové zvládnutí školní docházky žáků.

Koordinátorka doučování byla v průběhu této spolupráce s pedagogy v písemném, telefonickém nebo osobním kontaktu, využila možnost následků ve vyučování na některých školách a účastnila se besedy pro rodiče a učitele.

NZDM DROM také nabízelo školám i veřejnosti možnost nahlédnout do jeho prostor a seznámit se s nabízenými službami a aktivitami, tedy i s doučováním. Toho využilo několik tříd základních škol.

Samotná komunikace mezi pedagogy, lektory doučování a případně rodiči klientů, posléze probíhala prostřednictvím deníku, který byl klientovi založen na doučování, a který nosil s sebou i do školy. Smyslem deníku bylo, aby si pedagog a lektor pravidelně vyměňovali informace o tom, co konkrétně, případně jak s klientem procvičovat a vypracovávat, co v daný den klient ve škole či na doučování stihl probrat a jaké jsou z pohledu pedagoga a lektora možnosti v pokračování práce s klientem z hlediska efektivity.

2.1.9 Rozvíjené oblasti

Po celou dobu realizace doučování se této aktivity účastnily děti a mládež navštěvující většinu stupňů vzdělávání. Doučování bylo přístupné i klientům, kteří spadají do cílové skupiny NZDM DROM, ale zatím nenavštěvují základní školu z důvodu odkladu školní docházky nebo navštěvují přípravný ročník základní školy. Často nemají kompetence, které se od nich očekávají ve vzdělávacím systému, což jim znemožňuje zařazení a následně úspěšnou realizaci základní školy. S klienty je tedy systematicky pracováno na rozvoji vnímání, pozornosti, myšlení, paměti, matematických dovedností, rozvoji slovní zásoby, výslovnosti, jemné motoriky v návaznosti na nácvik psaní apod. Cílem doučování je co nejvíce předejít adaptačním obtížím při vstupu na základní školu.

Obsah doučování vychází z osnov základních škol, které se řídí podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání^[4] (dále RVP ZV), který vymezuje vzdělávací obsah a charakterizuje devět vzdělávacích oblastí:

- Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk)
- Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace)
- Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie)
- Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět)
- Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství)
- Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis)
- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova)
- Člověk a svět práce (Člověk a svět práce)^[5]

Za období realizace aktivity doučování v rámci projektu Šanci dětem! byly ve všech stupních vzdělávání nejčastěji doučovány předměty matematika, anglický jazyk, český jazyk a čtení. Problémy především v posledních dvou oblastech zřejmě vycházejí ze skutečnosti, že klienti mluví často romským etnolektem češtiny, proto bojují se zvládnutím spisovné češtiny. Doučování klientů středního stupně vzdělávání se odvíjí od odborného zaměření škol a vyučovaných předmětů. I zde šlo nejčastěji o doučování českého a cizího jazyka a matematiky. Kromě toho byly také doučovány odborné předměty, jako například psychologie, sociologie, stomatologie, technologie a další.

2.1.10 Využívané metody práce a didaktické pomůcky pro rozvoj vzdělávacích oblastí

Na doučování jsou používány různé typy pomůcek, učebnice, knihy, encyklopedie, slovníky, tematické stolní a edukační hry. Pokud již klient chodí do školy, je nejlepší, když si přinese učebnice a sešity, ze kterých se ve škole učí, a lektor tak přesně ví, čemu se má věnovat. Nepřinese-li si klient tyto pomůcky, pak se využijí ty, které jsou k dispozici na doučování, a které někdy mohou být stejné s těmi, které klienti mají ve škole. Pokud nejsou pomůcky stejné, pak i přesto odpovídají obsahově danému ročníku a stupni vzdělávání. K některým učebnicím jsou k dispozici pracovní sešity, pro klienty předškolního věku pak velké množství pracovních sešitů a knih určených přímo pro tuto věkovou kategorii, ve kterých je možné najít rozmanité náměty, jak s klienty efektivně pracovat. Obsah a téma doučování se odvíjí od aktuálních potřeb klienta a podle toho se také volí metoda práce s ním a vhodné pomůcky.

U předškoláků a klientů mladšího školního věku, jsou nejčastěji využívány takové metody práce, u kterých si zvládnou nové znalosti a dovednosti dát do souvislosti s již získanými praktickými zkušenostmi, a u kterých je zapojeno do procesu co nejvíce smyslů. Například při učení písmen abecedy neuztáváme pouze u mechanického učení nazpaměť, ale dáváme klientovi více podnětů (jako je tvarování písmen z drátků obalených látkou; skládání ze špejlí; vystřihování; skládání puzzle s písmeny; sestavování písmene rozstříhaného na části; vykreslování; spojování písmen s obrázky; vymyšlení slov na konkrétní písmeno a podobně). Podobné způsoby práce se

[4] V souladu s novými principy kurikulární politiky, zformulovanými v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knize) a zakotvenými ve školském zákoně (zákon č. 561/2004 Sb.), se do vzdělávací soustavy zavádí nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je kurikulární dokument vymezující závazné rámce vzdělávání na ZŠ.

[5] http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

dají v různých obměnách využít prakticky pro jakékoliv téma a doučovaný předmět. Obdobný přístup samozřejmě zůstává i v případě klienta staršího školního věku, kde je ovšem s ohledem na věk a schopnosti klienta kladen větší důraz na samostatnost a zodpovědný přístup. To se děje například zadáváním menších úkolů k vypracování doma, zapojením do komunikace s pedagogy prostřednictvím deníku, který si klient nosí, samostatnou prací alespoň na části úkolu, motivací k dodržování domluvených termínů doučování a pravidelnější docházce. Klienti této věkové kategorie mají většinou zadané množství domácích úkolů a dalších povinností ze školy, takže se práce s nimi soustřeďuje hlavně na jejich plnění. I přesto většinou zůstává prostor pro rozvíjení širších znalostí a kompetencí, popřípadě probírání zameškané nebo nepochopené látky.

Klienti navštěvující střední stupeň vzdělávání přicházejí nejčastěji s konkrétní jednorázovou zakázkou, když potřebují vypracovat domácí úkol (referát, slohovou práci, prezentaci apod.) nebo vysvětlit část látky. Méně často docházejí pravidelně, i když i v tomto případě je vždy několik výjimek. Je zde kladen velký důraz na aktivní spolupráci s lektory doučování. Klienti se ve většině případů domlouvají dopředu na konkrétní den a hodinu, včas lektorovi sdělí, co se potřebují doučit, aby měl lektor prostor se připravit. Během prací na písemných úkolech je klient tím, kdo vyhledává a třídí informace, přináší vlastní myšlenky a lektor je spíše v pozici poradce. Při doučování klientů této věkové kategorie je často využíván počítač (Microsoft Word, PowerPoint, Excel) a internet. Klienti se učí efektivně vyhledávat a používat informace, používat počítač a programy.

MATEMATIKA

- **Krabičky od sirek** – jedenáct krabiček od sirek polepíme barevnými papíry. Na každou krabičku nakreslíme/nalepíme z jedné strany číslo a z druhé počet teček (0–10), odpovídající danému číslu. Dovnitř dáme drobné předměty v takovém počtu, jaké je číslo na krabičce (kamínky, fazole, nastříhané slámky, skrčené papírky apod.). Pomůcka slouží především pro předškoláky a prvňáčky, učí se na ni počítat do desíti. Krabičky můžeme využívat různými způsoby, například klient skládá číselnou řadu (možno využít obě strany), učí se pojmenovat a poznat jednotlivá čísla, tvoří skupiny lichých a sudých čísel, odpočítává do každé krabičky přiměřený počet předmětů, kontroluje, zda je počet předmětů správný. Obě strany můžeme polepit suchým zipem tak, aby byly čísla a tečky měnitelné a klient přiřazoval správné strany.
- **Puzzle** – můžeme použít zajímavý obrázek nebo fotku a papír ve stejném formátu. Oboje rozdělíme na stejné velké políčka a obrázek rozstříháme. Na každý díl obrázku napíšeme příklad (4 + 6, 81:9, 6 x 3, 27 – 13 apod.) a na políčka papíru napíšeme výsledky tak, aby správně spočítané příklady utvořily v závěru obrázek tím, že klient bude přiřazovat příklady a k nim výsledky.

Osvědčené metody, pomůcky a knihy:

Počítadlo; víčka od PET lahví (počítání, třídění a rozpočítávání podle barev); puzzle – počítání a dělení (Larsen); dřevěná čísla; magnetické geometrické tvary; elektrická výuková hračka „Sčítání a odčítání do 20“ a „Násobilka“; PC program „Matematika“; „Školička pro nemenší 1,2,3“ (Rebo 2010); „Už počítám do sta“ – pracovní sešit pro 2. ročník“ (Zdena Rosecká, Nová škola 2010); „Matematika pro 1. ročník základní školy“ – 3. díly (Pavol Tarábek, Soňa Kopečková, Didaktis 2005); „Pětiminutovky pro ZŠ – Matematika“ – pro 2., 4. a 5. třídu (Eva Bezoušková, Dana Holečková, Fragment 2008); „Šimonovy pracovní listy 2. – Geometrické tvary“ (Markéta Mlčochová, Portál 2008); „Průvodce matematikou 1. – Aneb, co byste měli znát z numerické matematiky ze základní školy“ (Martina Palková, Václav Zemek, Didaktis 2009); „Přehled učiva matematiky s příklady a řešením – pro 6.–9. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií“ (Emilie Ženatá, Blug); „Přehled středoškolské matematiky“ (Josef Polák, Prometheus 2008).

Obr. 1 – doučování geometrie – lektorka vysvětluje klientce rýsování.

Obr. 2 – procvičování zrakové percepce – skládání obrázků z geometrických tvarů, podle předlohy.

Obr. 3 – matematické puzzle – klientka si procvičuje malou násobilku, pokládá kartičku s příklady na jednotlivá políčka se správnými výsledky. Na jedné straně kartičky je příklad, na druhé část obrázku. Po vypočítání všech příkladů, vznikne obrázek celý.

ČESKÝ JAZYK

- **Omalovánka** – nakreslíme obrázek, který se skládá z oddělených ploch. Do každé plochy napíšeme slovo a určíme konkrétní zadání, podle něhož bude klient určenými barvami vykreslovat jednotlivá políčka tak, aby vznikl obrázek. Tento pracovní list můžeme různě obměňovat podle probírané látky (lze stejně použít i v matematice a cizím jazyce). Například do políček píšeme různá slova a klient vykresluje podstatná jména žlutě, přídavná jména zeleně, zájmena červeně atd. Napíšeme slova bez *i/i* a *y/y* a klient podle správných písmen vykresluje konkrétními barvami.
- **Skládačky** – lze využít v jakékoliv látce. Můžeme na jednotlivé papírky napsat slovní druhy, větné členy, druhy souhlásek, i jednotlivá písmena a klient skládá papírky se slovy a písmeny ve správném pořadí, radí je do správných skupin, tvoří slova a podobně. Tato forma učení je v oblibě, zvláště když z ní uděláme soutěž na čas (co nejrychleji vše složit) nebo mezi dvěma klienty.

Osvědčené metody, pomůcky a knihy:

Křížovky; osmisměrky; spojování slov a obrázků; doplňování chybějících písmen ve slově; hra „Šibenice“ a „Město, jméno, zvíře, věc“; spojování roztržených papírků se slovy; elektrická výuková hračka „Hezky česky“; učebnice a pracovní sešity pro základní školy; „Živá abeceda“; „Pětiminutovky pro ZŠ – Český jazyk“ – pro 3., 4. a 5. třídu“ (Věra Matzenauerová, Dana Dolečková, Fragment 2008); „Průvodce českým jazykem – Aneb, co byste měli znát ze základní školy“; „Domácí procvičování – Český jazyk 3.“ (Petr Šulc, Petra Řezníčková, Pierot).

Obr. 4 – nácvik čtení a poznávání písmen – klientka vyhledává písmena a podle předlohy z nich skládá slova, která poté hláskuje a čte.

Obr. 5 – procvičování anglických slovíček – klient lepí nebo jen čte slovíčka, přilepená ke konkrétním věcem v místnosti.

CIZÍ JAZYK

- **Pexeso** – můžeme vytvořit nebo koupit pexeso použitelné pro mnoho částí učiva jakéhokoliv jazyka, například různá témata (rodina, dům, zvířata, oblečení), časy, členy, tvarosloví. Slova doplníme obrázky, ale je efektivní, když nejsou úplně totožné. Hrajeme klasickým způsobem pexeso, každou kartičku nahlas přečteme a necháme slovo přečíst nebo vyslovit klienta. Na konci hry si shrneme jednotlivá slova, klienta z nich vyzkoušíme, necháme jej přiřazovat česká slova k cizojazyčným a podobně.

Osvědčené metody, pomůcky a knihy:

„Angličtina pro začátečníky“ (Jane Wightwick, Infoa 2003); elektrická výuková hračka „Angličtina? Brnkačka!“; „Mapka anglického jazyka“ (Didaktis 2004); „Souhrn anglické gramatiky“ (Fotoedice 2001); „Ilustrovaný anglicko-český slovník pro děti ve věku od 7 do 10 let“ (Fortuna Libri 2009, „Anglicko český – česko anglický slovník“ (Finder 2008); učebnice a pracovní sešity pro základní a střední školy (Headway, New Hotline, Project).

PSANÍ

- **Uvolnění ruky** – u klientů, kteří se teprve začínají učit psát, můžeme začít uvolňováním ruky od ramene a postupovat k lokti, zápěstí a prstům. Nejdříve klient nejlépe ve stoje maluje houbou, namočenou ve vodě nebo barvě, na velký papír nebo tabuli (ta je oblíbenou pomůckou i u klientů staršího školního věku) například kruhy, čáry, vlnky. Dbáme na to, aby byla ruka uvolněná a pohyb vycházel z ramene. Dalším krokem může být kreslení menší houbičkou, křídou, uhlím, které klient ještě nemusí držet správným úchopem, jako tužku. Ruka by měla být stále uvolněná, pohyb vychází z lokte. Nakonec přejdeme ke kreslení/malování, které vychází ze zápěstí, a postupně vedeme klienta ke správnému úchopu psacího nácíní. Můžeme použít různé formáty papíru a pomůcky tak, aby se celý proces klientovi

ozvláštnil a mohl zkusit nové věci (formáty větší než A4, barevné papíry, psaní fixy na fólie, kreslení na zem, na papír připevněný na zdi, na podklad se strukturou, pastelky, pastely, barvy, štětce – i větší malířské, prstové barvy atd.). Dále můžeme využít mnoho uvolňovacích cviků, které jsou často potřeba zvlášť u klientů, kteří nejsou zvyklí často psát a rychle se unaví. Patří sem například naznačení deště pohybem prstů souběžně s pohybem celých paží shora dolů, kroužení zápěstími oběma rukama proti sobě a od sebe (možno spojit s říkankou „Tančí, tančí panenka, točí se jí sukénka.“), mávání, úchop ve špetku (solení polévky), hra na piáno – fukání prsty do desky stolu a podobně.

Osvědčené metody, pomůcky a knihy:

Psaní barevnými inkousty; psaní na tabuli a na magnetickou tabulku, psaní tužkou a fixem na fólie. K nácviku psaní lze použít velké množství běžně dostupných pracovních listů, písanek a knih pro předškoláky a děti mladšího školního věku. Pracovní listy můžeme vytvořit sami (vlnovky – ryby, klubíčko – kočka...). „Rozvoj grafomotoriky a podpora psaní“ (Milena Lipnická, Portál 2007); „Šimonovy pracovní listy 11 – Grafomotorická cvičení“ (Klára a Jan Smolíkovi, Portál 1999).

ČTENÍ

Většina klientů nemá ke čtení vytvořený vztah a příliš je nebaví, je to jedna z problematictějších částí doučování, která má souvislost s řečí, slovní zásobou, nízkou schopností porozumění textu a sluchovou a zrakovou analýzou. Doučování tedy v ideálním případě probíhá tak, aby byly průběžně rozvíjeny všechny tyto oblasti.

Osvědčené metody, pomůcky a knihy:

Kostky s písmeny na navlékání a dřevěná písmena (poznávání písmen, skládání slov, abecedy); drátky obalené látkou/špejle/kamínky/molitan (tvarování a skládání písmen a slov se zapojením více smyslů); spojování písmen s tvary, které je připomínají; skládačka abecedy (tabulka, na kterou se dají vkládat písmena a čísla); papírová písmena, spojení čtení se psaním (snadnější zapamatování písmen – vizualizace); knihy pro děti a beletrie (lze využít například pro nácvik porozumění textu – klient čte a lektor mu poté zadává úkoly a pokládá otázky, související s textem); PC výukové programy „DYS“ (slabikář a testy) a „Měďa čte“.

Knihy a učebnice – „Zábavná cvičení pro rozvoj čtení – pro začínající čtenáře a děti se specifickými poruchami učení“ (Pavel Svoboda, Portál 2008); „Zábavná cvičení pro rozvoj čtení – oční pohyby, rozlišování znaků a písmen“ (Pavel Svoboda, Portál 2004); „Cvičné texty pro pomalejší čtenáře“ (Zdeněk Martinek, Blug); „Dyslexie – detektivní úkoly pro malé čtenáře“ (Marie Černá, Iva Strnadová, Fragment 2006); „Živá abeceda pro první ročník základní školy“ (Hana Muhlhauserová, Jaromíra Svobodová); „Čtenářské tabulky“ (Olga Balšíková, Jiří Dan, Pedagogicko-psychologická poradna Brno, 1995); „Rozvoj zrakového vnímání pro děti od 3 do 5 let – Jak krtek Barbora viděl svět“ (Jiřina Bednářová, Computer Press 2009); „Rozvoj vnímání a poznávání“ (Věra Pokorná, Portál 2011); „Šimonovy pracovní listy 15 – rozvoj sluchového vnímání, rozlišování hlásek, slabik a slov“ (Renata Francíková, Eva Štanclová, Portál 2009).

ŘEČ

Během realizace doučování jsme po určitou dobu spolupracovali s logopedkou, která se pravidelně věnovala několika klientům s poruchami řeči. Tato spolupráce se z dlouhodobého hlediska osvědčila – klienti dělali pokroky, které se odrážely na jejich prospěchu. Zlepšili se ve čtení, komunikaci, získali vyšší sebevědomí.

Práce na rozvoji řeči pokračovala s klienty i po skončení této spolupráce. Lektori měli možnost čerpat z materiálů a nápadů, které jim logopedka představila, a doplnili je pak mezi

materiály doučování. Na rozvoj správné řeči byl kladen důraz i jindy v běžných situacích. Lektori během rozhovorů dbali na to, aby klienti používali správné tvary slov a vět, snažili se mluvit celými větami, dokázali vyjádřit, co chtějí a trénovali správnou výslovnost.

Osvědčené metody, pomůcky a knihy:

S klienty se pracovalo tak, aby pro ně byla činnost zajímavá. Proto se využívaly pomůcky jako například brčko a kulička (kulička se foukáním musí dostat do určitého místa); brčko a inkoust/tuš (rozfoukávání skvrn); Magic Ball – hračka pro zdravé dýchání (foukání do trubičky s košíčkem, ve kterém je lehká kulička, ta se musí při výdechu udržet ve vzduchu a při nádechu chytit do košíčku); nafukování balonků; bublifuk; jazykolamy; artikulační a obličejové cviky před zrcadlem; logopedické pexeso; slovní fotbal; kniha „Logopedické vymalovánky – Logopedická cvičení pro děti od 4 do 7 let“ (Ivana Novotná, Computer Press 2009); „Šimonovy pracovní listy 10 – Rozvoj obratnosti mluvidel a nácvik dýchání“ (Markéta Mlčochová, Portál 1999); PC program „Brepta“.

OSTATNÍ POMŮCKY, KNIHY A METODY PRÁCE

V předešlém textu je uvedeno jen několik málo příkladů her a pomůcek, které můžeme při doučování využít. Většina z nich jsou všeobecně známé a běžně používané a demonstrují, že stačí používat i obyčejné jednoduché nápady, které mohou být funkční a klienta budou bavit. V knihách, pracovních listech nebo na internetu najdeme nepřeberné množství materiálů a podnětů, které lze použít.

Kromě již uvedených materiálů byly využívány ještě další, zahrnující látku všech předmětů. Za zmínku stojí například učební systém Logico Piccolo, který svým rozsahem pokrývá veškerá témata, potřebná k optimálnímu rozvoji klientů, dále například stolní hry Mistr slova (slovní zásoba, poznávání písmen, používání diakritických znamének, koncentrace), Hodiny a čísla (poznávání hodin, časové jednotky a úseky, počítání), Člověče nezlob se! (počítání, barvy, trpělivost, respektování pravidel), didaktická kostka (jemná motorika – zapínání a rozezpínání zipu, suchého zipu, knoflíků, zavazování atd.), stínové obrázky, hlavolamy, magnetické geometrické tvary, navlékací kostky s písmeny, pexeso, Pexetrio (Povolání, Abeceda, Zvířátka, Měsíce v roce atd.), výukový model hodin, atlasy, knihy o lidském těle, zvířatech, přírodě, životním prostředí, historii, všeobecná encyklopedie, slovník cizích slov, pravidla českého pravopisu (klienti jsou vedeni k tomu, aby si informace uměli vyhledat sami, učí se tak třídit a vyhledávat důležité informace v textu, pracovat s knihami, porozumět textu atd.).

Dalším způsobem, jak s klientem pracovat, může být třeba hra na obrácené role, kdy se na chvíli klient stává lektorem a naopak. Klient vymýšlí a dává lektorovi úkoly, potom je kontroluje, pokládá mu otázky a dává pozor, jestli je odpověď správná. Dále můžeme pořádat různé krátké soutěže, buď na čas, nebo mezi dvěma klienty, kteří probírají stejnou látku (kdo bude mít rychleji splněný úkol, kdo bude mít méně chyb atd.) nebo například využít doučovací místnost a polepit předměty v ní lístečky s názvy v angličtině, nechat klienta vyhledávat věci podle pokynů (kolik je v místnosti židlí, který stůl je menší, kolik je přítomných chlapců a kolik dívek, co je ze dřeva z plastu apod.).

Můžeme klienta zapojit do jednoduchých úkonů například při výrobě pomůcek, během kterých se nevědomě učí, a které jsou potom vystaveny a k dispozici i pro ostatní (napsat na kartičky násobílku, rozstříhat pexeso, počítat knihy, roztřídit pastelky podle barev atd.). Při hrách a úkolech v tomto duchu se klienti nejen učí novým věcem, ale dostávají se do užšího kontaktu s lektory a sami se sebou, upevňují své postavení, získávají vztah k lidem a k prostoru, ve kterém se pohybují.

2.1.11 Příklady dobré praxe

TONÍK

Toník začal na doučování docházet v době, kdy nastoupil do první třídy základní školy. Přivedla jej matka, která ho doposud pravidelně doprovází, aktivně se zajímá o jeho prospěch ve škole a průběh doučování. Toník byl hodně pozadu v učivu, hrozilo mu propadnutí. Hodně často ve škole chyběl. Vzhledem k tomu, že má ještě tři mladší sourozence, nestihala se mu matka věnovat tak, jak by chtěla. S Toníkem a jeho matkou jsme se hned zpočátku domluvili, že kontaktujeme jeho učitelku, aby byla práce s ním co nejvíce efektivní. Učitelka se spoluprací souhlasila a e-mailem jsme se domluvili na komunikaci prostřednictvím deníku.

Toník ze začátku působil zakříknutým dojmem, příliš nemluvil, byl uzavřený. V rámci doučování však spolupracoval výborně, snažil se. Postupně si zvykal a získával větší jistotu, takže začal více komunikovat a s lektory, kteří s ním pracovali, navázal bližší vztah. Na doučování docházel nárazově. Například čtrnáct dní pravidelně téměř každý den, ale poté třeba týden i více vynechal. Přesto byl postupně znát velký posun, zpočátku nepoznával a pletl si písmena, měl problém přečíst i krátké slovo, nerozuměl logickým operacím v matematice, zaměňoval znaménka plus a minus. Později byl schopný přečíst a napsat celou větu nebo krátký diktát, lépe rozuměl zadání úkolů, radil pojmy do souvislostí a podobně. V určitém období delší dobu nechodil na doučování, což bylo posléze na jeho vědomostech a schopnostech výrazně znát, a bylo nutné zopakovat probrané učivo, i tehdy se však díky pravidelné spolupráci opět zlepšil. Pracovalo se především na tom, aby dohnal zameškanou látku a zbytek času se věnoval rozvíjení potřebných oblastí, jako je řeč, slovní zásoba, skládání celých vět při verbální komunikaci apod.

Toníkova učitelka s námi pravidelně komunikovala, psala, co je nutné procvičit, jaké má domácí úkoly, upozorňovala na plánované písemné testy, což celému procesu velmi prospělo. Toník na doučování dochází doposud a jediným problémem je občasná delší absence. Potvrdilo se však, že pokud se s ním pravidelně pracuje, má ve škole lepší výsledky.

KATKA

Katka chodí do druhé třídy a na doučování začala docházet v době, kdy navštěvovala přípravný ročník základní školy. Komunikace s ní byla velmi náročná a trvalo delší dobu, než jsme našli způsoby, jak s Katkou efektivně pracovat. Měla problém udržet pozornost i po dobu několika málo minut, odbíhala od tématu a rozdělané práce, přeskakovala k jiným úkolům, rušil ji sebe-menší podnět z okolí, udržela v paměti velmi malé množství informací, po krátkou dobu a často se jí střídala nálada, docházelo i k výbuchům vzteku. Někdy se nepodařilo za celou dobu, kdy Katka byla na doučování, dodělat ani jeden úkol do konce.

Domluvili jsme se tedy opět s matkou Katky a s ní, že kontaktujeme její učitelku, se kterou jsme navázali spolupráci. Katka díky deníku, který nosila do školy a na doučování, získala pocit důležitosti, a tím i zodpovědnosti a bylo mnohem jednodušší, motivovat ji k návštěvě doučování. Během spolupráce s učitelkou byl vytvořen individuální plán tak, aby Katka v rámci svých možností zvládla učivo první třídy a mohla nastoupit do druhé třídy. Bylo domluveno, že ji lektori budou pokud možno denně vyzvedávat v klubovně NZDM DROM, aby na doučování chodila pravidelně a pracovali jsme s ní jen po dobu zhruba 15 minut, kdy byla schopná udržet alespoň částečně pozornost. Učivo s ní bylo probíráno hravou formou v různých obměnách, podle předmětů a témat (soutěže, stolní hry, hádanky, doplňovačky, kreslení, PC programy, interaktivní hry apod.). Činnost se často střídala, aby se necítila brzy unavená a vydržela u učení déle. Tato doba se postupně prodlužovala.

Katka si některé hry oblíbila a sama je vyžadovala, bylo znát, že na doučování začala chodit ráda. Impulzem k docházce byl pro ni také motivační systém razítek a odměn. Zhruba po měsíci

byly znát první pokroky, což se potvrdilo i pozitivní zpětnou vazbou učitelky. Katka měla ze svých malých úspěchů sama radost a cítila se ve škole o něco jistější, tím pádem se zmínil její odpor k učení a podařilo se jí postoupit do druhého ročníku.

2.1.12 Problémy při realizaci

- 1) Jak dále motivovat účastníky aktivit?
- 2) Jak získat rodiče pro spolupráci?
- 3) Nesystematický přístup, odkládání povinností na poslední chvíli.

Ad 1) Přestože kapacita doučování byla prakticky po celou dobu naplněna, bylo v případě některých klientů zřejmé, že pravidelné a systematické doučování nutně potřebují. Přesto byl problém některé z nich k dlouhodobé spolupráci motivovat. Docházeli spíše nárazově, v průběhu se vyskytovaly delší prodlevy, které se odrážely na jejich školních dovednostech.

Osvědčil se důsledný přístup ze strany lektorů, kteří klienty aktivně vyhledávali, snažili se s nimi navázat užší kontakt, motivovali je zpočátku alespoň ke krátkým návštěvám, které postupně bylo možné prodlužovat. Jako efektivní se jevil motivační systém odměn a atraktivní způsoby učení, jako jsou hry nebo PC programy. Pro některé klienty bylo povzbuzující i to, že dělali pokrok v některých dovednostech a znalostech. Bylo totiž zřejmé, že často nechtějí na doučování i do školy chodit z obavy opakovaného zažívání neúspěchu a nejistoty, která se i drobnými úspěchy po krůčcích eliminovala. Důležité bylo v neposlední řadě i vyjádření ocenění, pochvaly a povzbuzení v příhodných situacích.

Ad 2) Podobně složitá byla i spolupráce s některými z rodičů, kteří se o úspěchy a neúspěchy dětí zajímali spíše povrchně, příliš nejevili zájem o jejich konkrétní změnu k lepšímu, a tím pádem o spolupráci s lektory, koordinátorkou doučování a učiteli. Nemotivovanost rodičů se tak odrážela na přístupu samotných klientů. V případě rodičů se osvědčila přímá a srozumitelná komunikace, kdy lektori a koordinátorka doučování vysvětlovali roli doučování v souvislosti s prospíváním jejich dětí ve škole a význam školy a vzdělání v širších souvislostech. Dále také podávali přehledné informace o průběhu a způsobu doučování, akcích probíhajících ve školách a možnostech podpory, které nabízejí a možnosti přijít požádat o radu nebo pomoc přímo na doučování či nahlédnout přímo do jeho procesu. Důležité bylo, kontaktovat rodiče aktivně, opakovaně a pravidelně tak, aby se komunikace v rámci jejich možností dařila udržet. V podstatě šlo o to, dát rodičům najevo, že pro ně můžeme být partnery ve snaze o co nejlepší začlenění jejich dětí do vzdělávacího systému.

Ad 3) Opakovaně docházelo k situacím, kdy klienti nebo jejich rodiče přicházeli se žádostí o doučování na poslední chvíli, často i v den před důležitou zkouškou, testem nebo dva či tři týdny před uzavřením vysvědčení, a chtěli, aby jim lektori pomohli dohnat látku, kterou zameškali za uplynulé pololetí, což bylo ve většině případů těžko realizovatelné, takže byla snaha vyřešit alespoň nejnnutnější problémy.

U klientů, kteří byli pravidelnými návštěvníky NZDM DROM, bylo postupováno tak, že se je lektori snažili sami v dostatečném předstihu motivovat k návštěvě doučování tak, aby se eliminoval hrozící časový skluz. Tento problém se z větší části týkal spíše věkové kategorie klientů od dvanácti do dvaceti let, kde se průběžná motivace dařila u menšího počtu klientů. V některých případech pomohlo také jasné nastavení a dodržování pravidel, kdy klienti byli opakovaně informováni o nutnosti přijít s jasnou zakázkou (co přesně potřebují doučit, jaké materiály a pomůcky potřebují, v jakém rozsahu a formě mají být vypracovány písemné úkoly podobně) a byl kladen důraz na dodržování domluveného času, vyhrazeného pro doučování. Předcházelo se tak situacím, kdy klienti přišli s nedostatkem informací o tom, co přesně chtějí a potřebují, a doučování se z toho důvodu muselo odložit na jiný den nebo jeho výsledek neodpovídal kvalitě, které by se mohlo dosáhnout v případě dostupnosti všech nutných informací.

2.1.13 Závěr

Aktivitu doučování již lze považovat za nedílnou součást vzdělávacích aktivit NZDM DROM, která se stala jedním z důležitých prvků ve snaze o ucelený rozvoj klientů. Za dobu realizace prošlo touto aktivitou velké množství klientů a u mnohých z nich, došlo k výrazným pokrokům, které se objektivně projeví na jejich úspěšnosti ve škole.

Nastavení průběhu doučování, co se týká času, počtu lektorů, pravidel, nabídek pro klienta, jejich zákonných zástupců a školy, se postupně vypracovalo tak, že se i s odstupem času jeví jako funkční. Doučování probíhalo každý všední den, kromě pátku a časově bylo přizpůsobeno mladším i starším klientům tak, aby doba odpovídala jejich příchodům ze škol a volnému času. Kapacita doučování byla po celou dobu naplněna. Nenastala situace, aby na doučování delší dobu nepřicházeli žádní zájemci z řad klientů. Bylo pořízeno množství inspirativních pomůcek, knih, učebnic a sami lektori přispěli mnohými svými nápady, které se v procesu doučování stále využívají a díky kterým se doučování stalo pro klienty atraktivnějším.

Spolupracovali jsme také se školami a rodiči klientů, což se ukázalo jako efektivní cesta k dosažení úspěšného vzdělávání a zvládnutí školní docházky, budeme tedy v této komunikaci nadále pokračovat a rozvíjet ji. S učiteli komunikovali speciální pedagožka i lektori doučování, a to převážně prostřednictvím deníku nebo e-mailem a telefonicky. Lektori se pravidelně scházeli a komunikovali jak s koordinátorkou, tak s ostatními pracovníky NZDM DROM. Přesto by bylo pro další realizaci doučování přínosným krokem, věnovat více prostředků na vzdělávání a podporu týmové spolupráce lektorů, a to jak mezi nimi, tak mezi ostatními pracovníky, čímž by pravděpodobně postupně docházelo k dalšímu rozvoji této aktivity.

Seznam literatury:

Fisher Robert, *Učíme děti myslet a učit se*, Portál 2011, 176 s.

Pasch Marvin a kol., *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*, Portál 2005, 416 s.

Internetové zdroje:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/oblasti-zakladniho-vzdelavani>

<http://www.rvp.cz>

2.2 DOUČOVÁNÍ V NÍZKOPRAHOVÉM ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ PAVLAČ

2.2.1 Realizace aktivity

Klienty NZDM Pavlač jsou převážně děti a mládež z prostředí sociálně vyloučené lokality ve věku od 3 do 21 let, v případě zájmu o doučování mohou využít tuto aktivitu a rozvíjet tak své kompetence. Cílem doučování je rozvíjet schopnosti a dovednosti potřebné pro úspěšný nástup a absolvování základní nebo střední školy a snižovat handicap způsobený životem v sociálně vyloučené lokalitě nebo některými specifiky (např. romský etnolekt). Doučování probíhá v místnosti upravené pro potřeby individuální práce s účastníkem. Lektor doučování poskytuje pomoc a podporu ve vzdělávání, motivaci a vede účastníky k činnosti.

Obr. 1 – počítání.

2.2.2 Podmínky pro doučování

V období realizace projektu probíhalo doučování každý týden od pondělí do čtvrtka dvě hodiny denně mimo dobu hlavních letních prázdnin. Doučovací místnost v průběhu doučování zajišťovala nerušený prostor pro individuální práci s klientem, byla vybavena různorodými pomůckami a knihami. Na doučování přicházejí děti předškolního věku, školního věku i starší. Optimální doba doučování je třicet minut s přihlédnutím k individuálním možnostem a koncentraci daného klienta. Pokud nastane situace, kdy má o doučování zájem více klientů, dostává přednost klient navštěvující ZŠ nebo SŠ před předškolákem. Na doučování může přijít i klient zcela nepřipravený, podmínkou poskytnutí doučování není přinést s sebou vlastní pomůcky (učebnice, sešity) s aktuálně probíraným učivem. Pokud si však klient přinese své pomůcky, usnadňuje to práci a napomáhá efektivnějšímu procesu učení. V opačném případě je možné využít didaktických pomůcek a školních potřeb z doučovací místnosti.

2.2.3 Personální zajištění

Aktivitu doučování vedou dlouhodobě dva lektoré (pro zjednodušení dále jen lektoré), kteří se střídají. Jsou jimi vysokoškolští studenti humanitních věd pedagogického či sociálního směru. V případě jejich nepřítomnosti či vytiženosti je zastoupí kontaktní pracovník^[1]. Každý lektor je před zahájením doučování seznámen s materiály určenými pro vzdělávání předškolních i školních dětí, s vybavením, didaktickými pomůckami a s metodikou zařízení. Je poučen o vhodných

Obr. 2 – psaní domácích úkolů.

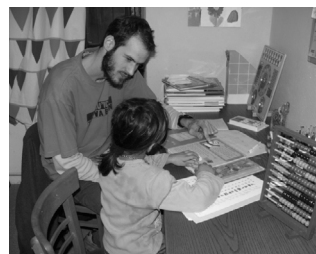
[1] Kontaktní pracovník – pracovník, který zajišťuje proces kontaktní práce s jednotlivci a sociálními skupinami v NZDM.

Obr. 3 – workshop pro lektory.

postupech při doučování klienta. Individuální potřeby klientů, postřehy a problémy vzniklé při doučování mají lektoré možnost konzultovat na schůzkách lektorů se speciálním pedagogem^[2], které se uskutečňují jedenkrát měsíčně. Schůzka slouží k řešení těchto problémů, také k předávání informací, zpětných vazeb, výsledků spolupráce se školami, k předkládání návrhů na nákup potřebných učebních pomůcek apod. Každý lektor absolvoval v rámci projektu Šanci dětem! úvodní vzdělávací Workshop pro lektory, kde mu byla přiblížena cílová skupina a její specifika.

2.2.4 Postup při doučování

Obr. 4 – rozvoj jazykových dovedností při knize.

Při doučování rozvíjíme dovednosti, znalosti a návyky klienta podle jeho přání a s přihlédnutím k jeho věku, schopnostem a školnímu zařazení. Doučování probíhá takovým způsobem, aby klient nebyl zbytečně přetěžován, ale zároveň, aby byl plně využit jeho potenciál. Opakujeme nabyté dovednosti a znalosti a rozvíjíme nové. Snahou bylo, aby doučování probíhalo postupně a systematicky, což nebylo vždy možné vzhledem ke specifickým cílové skupiny a k nastavení pravidel NZDM. Klient má možnost v rámci doučování požádat o pomoc s vypracováním referátu nebo seminární práce. V tomto případě mu umožníme využít PC s připojením na internet a tiskárnu. Úkolem lektora je vést klienta k co největší samostatnosti a zbytečně ho nelimitovat. Míra poskytnuté pomoci závisí na individuálních schopnostech a možnostech klienta.

Doučování je možné využít také k přípravě na různé typy zkoušek (závěrečné a přijímací zkoušky, reparať). Poskytovat doučování je možné i v případě, kdy klient nenavštěvuje ZŠ nebo SŠ, ale má zájem o pomoc s přípravou na různé typy zkoušek (řidičský průkaz, rekvalifikační kurz atd.).

2.2.5 Motivační nástroje doučování

Klienti NZDM Pavlač byli motivováni k využití aktivity doučování formou motivačních rozhovorů jak ze strany kontaktního pracovníka, tak ze strany lektora doučování. S klienty jsme hovořili o jejich vzdělání, budoucích profesních plánech a o významu vzdělání vzhledem k uplatnitelnosti na trhu práce.

[2] Speciální pedagog – zabývá se výchovou a vzděláváním osob se speciálními vzdělávacími potřebami. V NZDM Pavlač vede schůzky lektorů doučování, realizuje vzdělávací aktivity, zajišťuje komunikaci se školami a klienty.

Určitou formou motivace byly i různé soutěže v rámci doučování, založené na počtu lekcí, kterých se klient zúčastnil apod. Za určité množství absolvovaných lekcí byl klient odměněn drobným dárkem.

2.2.6 Individuální plán doučování

Pokud měl klient zájem využívat doučování pravidelně, byl s ním uzavřen individuální plán, podle kterého se pak postupovalo. Individuální plán zohledňuje vzdělávací potřeby a dosažené vědomosti a dovednosti klienta. Cíle jsou vždy formulovány jako krátkodobé a dosažitelné vzhledem k možnostem klienta. Individuální plán sjednává a sepisuje kontaktní pracovník. Lektoři doučování mají možnost se k plánu vyjádřit a navrhnout další opatření na schůzkách lektorů. Pokud klient splní určený cíl, je možné uzavřít nový individuální plán podle aktuálních potřeb klienta.

2.2.7 Pravidla na doučování

Při doučování jsou uplatňována stejná pravidla, která platí v celém NZDM Pavlač. S těmito pravidly jsou klienti seznámeni již během prvokontaktu. Dodržování daných pravidel vyžadujeme při každodenní práci s klienty a v případě jejich nerespektování následuje sankce udělená kontaktním pracovníkem. Lektoři sankce neudělují. Pokud dojde k porušení pravidel, klient je vykázán z doučovací místnosti a následně je celá situace řešena dle obvyklého postupu kontaktním pracovníkem. V případě, kdy klient nevěnuje dostatečnou pozornost své práci v doučovací místnosti, upozorníme ho na dobrovolnost doučování. Dalším krokem je odeprání motivační odměny.

PRAVIDLA NZDM PAVLAČ (platná na doučování):

- Fungování klubu zajišťují pracovníci NZDM Pavlač. Pokud chceš v klubu trávit svůj volný čas, musíš se řídit jejich pokyny.
- Je zakázáno ničit jakékoliv vybavení klubu (nenič židle, stoly, hry, knížky, pastelky...).
- Je zakázáno odnášet bez dovolení jakékoliv vybavení klubu mimo jeho prostory.
- V klubu je zakázáno kouřit, pít alkohol nebo ho sem přinášet.
- V NZDM Pavlač není dovoleno užívat jakékoliv drogy nebo je do klubu nosit.
- V NZDM Pavlač není dovoleno používat vůči ostatním násilí, agresivní chování nebo šikana (nenadávej ostatním, nebij je a nevyvolávej konflikty), nošení zbraní uvnitř klubu.
- Je zakázáno domlouvat v NZDM Pavlač trestnou činnost (např. prodej drog, obchod s kradenými věcmi apod.).
- Je zakázáno dělat v NZDM Pavlač nadměrný hluk, který může obtěžovat ostatní přítomné nebo obyvatele domu.

2.2.8 Spolupráce s rodiči a školami

V rámci doučování se osvědčilo spolupracovat také se školou, nejlépe s třídním učitelem klienta nebo školním poradenským pracovištěm. Spolupráci navazuje speciální pedagog po domluvě s klientem a jeho souhlasem. Kontakt s učitelem většinou přinese konkretizaci vzdělávacích potřeb klienta a upozorňuje na obtíže ve vzdělávání, které pak je možné v průběhu doučování

přiměřenou podporou zmírnit. Spolupráce se školou ovlivňuje výběr postupů a metod využívaných při práci a umožňuje lépe reagovat na individuální potřeby klienta. Důležitým prvkem je oboustranná zpětná vazba, která podporuje efektivitu práce. Existují různé způsoby jejího zajištění (osobní setkání, e-mailová komunikace, telefonáty, písemná komunikace apod.). V praxi nejvíce využíváme komunikaci přes email nebo telefon. Uvažovalo se o používání deníku, který by měl každý klient u sebe a předával by ho pokaždé lektorovi i učiteli. Tento způsob ale nepreferujeme, protože klienti mohou deník snadno ztratit či zapomenout ve škole nebo doma.

Spolupráce s rodiči funguje na základě rozhovorů, které probíhají přímo v NZDM Pavlač. Někteří rodiče navštěvují klub se svými dětmi. Pracovníci klubu rodiče oslovují a společně diskutují nad otázkami vzdělávání jejich dětí a jejich potřeb. Rodiče jsou informováni o doučování a jeho vlivu na školní úspěšnost dítěte. S klientem a jeho rodiči tak je možné projednávat další cesty využití klientova potenciálu.

2.2.9 Rozvíjené oblasti

Vzdělávání v základní škole by mělo přispět k utváření a postupnému rozvíjení klíčových kompetencí^[3] a poskytnout základní všeobecné vzdělání využitelné v praktickém životě. Toto vzdělávání se řídí podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání^[4] (dále jen RVP ZV), který vymezuje vzdělávací obsah a charakterizuje devět vzdělávacích oblastí:

- Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk)
- Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace)
- Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie)
- Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět)
- Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství)
- Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis)
- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova)
- Člověk a svět práce (Člověk a svět práce)^[5]

Obr. 5 – hra pexeso pro trénink paměti.

Tento vzdělávací obsah byl využíván a respektován i při doučování v NZDM Pavlač. Klienti nejčastěji přicházejí s potřebou rozvíjet omezené kompetence v oblasti Jazyk a jazyková komunikace, Matematika a její aplikace a Člověk a jeho svět. Doučování se prolíná a dotýká i ostatních oblastí. Snahou je vytvořit ucelený rámec vědomostí a dovedností, které by klient upotřebil hlavně v praktickém životě.

Při doučování byly nápomocny očekávané výstupy z RVP ZV vymezující předpokládanou způsobilost člověka využívat osvojené učivo. Tyto výstupy lektorům přispívaly

[3] „Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Jejich výběr a pojetí vychází z hodnot obecně přijímaných ve společnosti a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělávání.“

[4] V souladu s novými principy kurikulární politiky, zformulovanými v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knize) a zakotvenými ve školském zákoně (zákon č. 561/2004 Sb.), se do vzdělávací soustavy zavádí nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je kurikulární dokument vymezující závazné rámce vzdělávání na ZŠ.

[5] http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

v orientaci v učivu jednotlivých ročníků. Vzdělávací obsah byl aplikován tak, aby směřoval k rozvoji klíčových kompetencí s ohledem na potřeby, zájmy a nadání klienta.

Osvojování klíčových kompetencí je proces dlouhodobý, který má svůj počátek v předškolním vzdělávání. Předškolní děti pocházející se sociálně vyloučené lokality často nedosahují úrovně vědomostí, dovedností a návyků potřebné pro vstup do základní školy, proto bylo doučování otevřeno i klientům předškolního věku a dětem s odloženou školní docházkou, které se často nepřipravovaly v žádném školním zařízení na vstup do základní školy. Práce s nimi vycházela z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání^[6] (dále jen RVP PV) s tím, že vzdělávací obsah byl přizpůsoben potřebám konkrétních klientů, především potřebě výchovy a vzdělávání v některé z oblastí RVP PV:

- **Dítě a jeho tělo** – záměrem je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte, podporovat jeho fyzickou pohodu, zlepšovat jeho tělesnou zdatnost i pohybovou a zdravotní kulturu, podporovat rozvoj jeho pohybových i manipulačních dovedností, učit je sebeobslužným dovednostem, a vést je k zdravým životním návykům a postojům.
- **Dítě a jeho psychika** – záměrem je podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů i vůle, stejně tak i jeho sebepojetí a sebnahlížení, jeho kreativity a sebevyjádření, stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat je v dalším rozvoji, poznávání a učení.
- **Dítě a ten druhý** – záměrem je podporovat utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, posilovat, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci a zajišťovat pohodu těchto vztahů.
- **Dítě a společnost** – záměrem je uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, uvést je do světa materiálních i duchovních hodnot, do světa kultury a umění, pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí.
- **Dítě a svět** – záměrem je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí (počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu), a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.^[7]

Pozn.: Utváření klíčových kompetencí neprobíhá pouze v předškolním a základním vzdělávání, ale je to proces, který pokračuje ve středním vzdělání a dotváří se v dalším průběhu života.

Obr. 6 – využití PC při zpracování referátu.

[6] V souladu s novými principy kurikulární politiky, zformulovanými v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knize) a zakotvenými ve školském zákoně (zákon č. 561/2004 Sb.), se do vzdělávací soustavy zavádí nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání je kurikulární dokument vymezující závazné rámce vzdělávání v mateřských školách.

[7] http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf

2.2.10 Využívané metody práce a didaktické pomůcky pro rozvoj vzdělávacích oblastí

PRÁCE S VÝUKOVÝMI POČÍTAČOVÝMI (PC) PROGRAMY

Výukové PC programy jsou jedním z významných a účinných didaktických prostředků. Přinášejí zcela jinou formu práce, která je velmi přitažlivá a zábavná. Výukové programy mohou sloužit jak pro expozici a fixaci učební látky, tak pro testování stupně jejího osvojení. Při dodržování a respektování všeobecně platných didaktických zásad je práce s takovými programy efektivní. V rámci doučování bylo využito výukových programů hlavně k procvičování a diagnostice^[8].

GRAFOMOTORICKÁ CVIČENÍ

Při doučování byla hojně využívána grafomotorická cvičení, která pomáhají dítěti rozvíjet jemnou motoriku a psychické funkce potřebné pro psaní a kreslení. Přispívají k uvolňování ramenního kloubu, loketního kloubu a zápěstí. Lze u nich současně cvičit správný úchop tužky. Grafomotorická cvičení zahrnují cviky, které poskytují přípravu ke správnému psaní a přispívají k lepšímu ovládnutí psacího náčiní a nácvičku různých druhů čar, klíček a oblouků. Při grafomotorických cvičeních je nutné využívat různých druhů psacích potřeb od kříd a fixů až po tužky. Důležitou roli hraje také formát papíru a jeho poloha^[9].

ANALYTICKO-SYNTETICKÁ METODA PSANÍ

V českých školách je pro nácvičku psaní nejběžněji využívána metoda analyticko-syntetická, a proto byla uplatňována i při doučování. Metoda je rozdělována do tří etap:

- 1) Předslabikářové období – obsahem tohoto období je nacvičování jednotlivých prvků písmen a číslic. Nacvičují se různé čáry, oblouky, vlnovky, závitky, kružnice a ovály.
- 2) Slabikářové období – během tohoto období se osvojují návyky při psaní. Nejdříve dojde k seznámení s tvarem nového písmene a nacvičení jeho psaní. Později dochází ke spojování písmen do slabik, slov (nejprve jednoslabičných, později dvou a víceslabičných) a vět. V průběhu nácvičky psaní se využívá opis textu (z psacího písma), přepis textu (z tiskacího písma do psacího písma), diktátu (diktování slov nebo jednoduchých vět).
- 3) Poslabikářové období – dochází k upevňování návyků a dovedností potřebných při psaní (převod slova z mluvené podoby do podoby grafické, vylepšuje se rukopis, úprava, rychlost psaní, velikost písma apod.).^[10]

Obr. 7 – využití keramické tabule k nácvičce psaní.

Obr. 8 – nácvička psaní.

[8] <http://www.petit-os.cz/>

[9] <http://www.grafomotorika.eu>

[10] SANTLEROVÁ, K., *Metody ve výuce čtení a psaní.*, Paido, Brno 1995

ANALYTICKO-SYNTETICKÁ METODA ČTENÍ

Souběžně s analyticko-syntetickou metodou psaní se používá i metoda čtení. Rozděluje se také do tří etap:

- 1) Předslabikářové období – je obdobím rozvoje elementárních dovedností (zrakové percepcce, sluchové percepcce, pravolevé orientace a orientace na ploše, rozlišování figury a pozadí, hledání rozdílů apod.). Poznávají se samohlásky a souhlásky (s, l, m, p). Cvičí se analýza i syntéza slabik z nich složených.
- 2) Slabikářové období – k nácvičku čtení se používá Slabikář. Nejdříve se čtou otevřené slabiky ve slovech, poté zavřené slabiky na konci slov, později se čtou otevřené slabiky třípísmenné a slova se dvěma souhláskami uprostřed. Jako poslední se cvičí čtení slov se slabikotvorným r, l, slova s písmenem ě a se slabikami di, ti, ni.
- 3) Poslabikářové období – doba, ve které se technika čtení automatizuje. Celý proces je plynulý a dochází k porozumění čteného textu^[11].

UČEBNÍ SYSTÉM LOGICO PICCOLO

Logico Piccolo je učební systém pro předškolní stupeň, první stupeň základní školy a speciální školy. Představuje ho rámček a různé soubory karet odlišené nejen tematicky, ale i podle stupně obtížnosti. Každá karta obsahuje několik úkolů označených barevnými puntíky. Barevnost těchto puntíků je shodná s barevností knoflíků v rámciku.

Karta se zasune do rámčku a barevné knoflíky se přisouvají ke správné odpovědi, po vyřešení všech deseti úkolů se karta otočí a porovnají se barvy s odpověďmi. Tento učební systém kombinuje kognitivní a manuální procesy, podporuje koncentraci, pozornost a trpělivost. Umožňuje zvolit si vlastní tempo výuky dle individuálních schopností i vlastní kontrolu práce^[12].

PRACOVNÍ LISTY

Praktickou pomůckou při doučování se staly pracovní listy s různorodou tematikou a zaměřením. Mohly je využít děti předškolního věku i klienti základních škol. Používaly se zvláště při redukaci specifických poruch učení nebo v případě oslabení nějaké oblasti. Díky pracovním listům jsme mohli široce působit na rozvoj optické diferenciacce, očních pohybů, fonemického sluchu, sluchové analýzy a syntézy, prostorové orientace, pravolevé orientace, myšlení, koncentrace pozornosti, paměti, početních představ, jemné motoriky, upevňovat vědomosti apod.

Obr. 9 – nácvičk čtení.

Obr. 10 – využívání pracovních listů.

[11] SANTLEROVÁ, K., *Metody ve výuce čtení a psaní*, Paido, Brno 1995

[12] www.mutabene.cz

2.2.11 Příklady dobré praxe

SAŠA

Saša byl žákem páté třídy základní školy. NZDM Pavlač poprvé navštívil se svými kamarády. V rámci prvkontaktního setkání byl informován o službách, které může v zařízení využívat. Zaujalo ho doučování. Po čase přišel do zařízení i se svou babičkou. Informovali se, jakým způsobem doučování probíhá. Se speciálním pedagogem se Saša domluvil na učební látce, kterou chtěl procvičovat a na dnech, kdy by doučování mohl navštěvovat. Byla mu nabídnuta i možnost navázat spolupráci s jeho třídní učitelkou.

Saša měl zájem doučovat se matematiku, český jazyk a angličtinu. Podle svých časových možností si předběžně stanovil cíl docházet na doučování dvakrát týdně. Své třídní učitelce předal kontakt na speciálního pedagoga v NZDM Pavlač a souhlasil s jejich spoluprací a vzájemným předáváním informací o jeho práci na doučování a ve škole.

Saša zprvu docházel v doprovodu své babičky. Při jeho práci byla vidět snaha. Na doučování se připravoval, vypracovával domácí úkoly a procvičoval potřebné učivo. Lektor u Saši pozoroval nízkou koncentraci a neschopnost dokončit zadaný úkol. Proto uskutečnil schůzku s jeho třídní učitelkou, díky které se zpřesnila náplň Sašovy práce na doučování. Podle slov třídní učitelky – patřil Saša ke „čtyřkařům“, a proto mu bylo doučování doporučeno. Ve třídě vynikal provokováním, nesoustředěností, nepozorností, lhaním. Třídní učitelka měla podezření na některou z poruch chování. Také mu hrozilo propadnutí. Ve škole byl na to upozorněn. Třídní učitelka Sašovi navrhla, aby zlepšil svoji přípravu do školy a vyhnul se tak opakování ročníku. Měl za úkol procvičovat předešlé učivo, které kvůli špatné dlouhodobé paměti zapomínal. Neuměl používat základní dříve naučené dovednosti.

Po nějaké době Saša na doučování docházel demotivovaný, bez nálady, s pocitem, že na doučování chodit musí a vše je obtížné. Bylo mu zopakováno, že doučování je dobrovolné a záleží na něm, jak se k další práci postaví. Úmyslně si s sebou nebral některé učební pomůcky, aby s nimi nemusel pracovat. I počet jeho návštěv se snížil. Babička ho již nedoprovázela. V NZDM Pavlač raději využil počítač než aktivitu doučování. Neměl zájem o kontakt se sociálními pracovníky. V průběhu doučování lektori zaznamenali Sašův zvyšující se zájem o čtení. Pravděpodobně se tak obrátil k jediné školní činnosti, u které zažíval úspěch. Tento zájem o čtení byl při doučování využíván k podpoře sebejistoty při další práci. Lektory byl chválen a podporován. Na úspěchu ve čtení se stavěla i další práce, která nebyla pro Sašu tolik přitažlivá. Opět se zvýšila četnost návštěv, ale přesto i nadále Saša tvrdil, že ho doučování nebaví. Patrně tímto vyžadoval pozornost, kterou jinde v dostatečné míře neměl. Oproti skupinové výuce, kterou Saša zakoušel ve škole, pro něj byla individuální práce změnou plnou pozornosti.

V průběhu dalšího doučování si lektori všimli zlepšení. Již byl schopný mnohem lépe se soustředit na dokončení zadaného úkolu. Sašovi pravděpodobně prospělo klidné prostředí doučovací místnosti bez rušících vlivů, které přispívalo k lepší koncentraci. Velký podíl na tom mělo i působení lektora, který Sašu v práci pozitivně vedl a snažil se mu vstřípit potřebné pracovní postupy. Saša docházel na doučování pět měsíců. Poslední zpráva od třídní učitelky dokládala, že se Saša ve škole zlepšil, v posledním měsíci viditelně pracoval a snažil se o zlepšení známky. Saša doučování po konci školního roku již nenavštívil.

BOBEŠ

Bobeš docházel do NZDM Pavlač od svých sedmi let. V sedmi letech chodil do přípravné třídy^[13].

[13] *Přípravná třída – třída zřízená při ZŠ. Jejím úkolem je připravovat děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí a děti s odkladem školní docházky na bezproblémové začlenění do vzdělávacího procesu první třídy základní školy. Obsah vzdělávání se řídí podle RVP PV.*

Poté nastoupil do základní školy praktické.^[14] V době před nástupem do ZŠ měl Bobeš zájem učit se psát a poznávat základní jednoduchá písmena a číslice. Bobeš držel psací náčiní křečovitě a při psaní na něj vytvářel velký tlak. Lateralitu ruky neměl zcela vyhraněnou. Při doučování bylo využito grafomotrických listů a písanek k nácvičku psaní písmen a uvolnění ruky. Pro rozvoj zrakového vnímání a orientace na ploše byla použita různá cvičení a pracovní listy. Bobeš uměl napsat některá písmena, ale po delším časovém odstupu je nepoznal.

Když nastoupil do první třídy základní školy praktické, jeho zájem se orientoval více na tvorbu domácích úkolů. Na doučování s Bobešem lektori vypracovávali úkoly z matematiky, sčítání a odčítání do deseti. Procvičovali také čtení ze slabikáře, sklad hlásek ve slabiky a slova, čtení tvrdých a měkkých souhlásek. Dále pracovali na nácvičku správných tvarů písmen a uvolnění ruky, která stále vytvářela křečovitý úchop a nadměrný tlak. Jeho čtení i psaní bylo často hodnoceno známkou 3.

V průběhu roku pracovnice NZDM Pavlač kontaktovala (po domluvě s Bobešem) třídní učitelku, aby se informovala o jeho školní práci a vzdělávacích potřebách a promluvila si s ní o další potřebné přípravě do školy. Jeho třídní učitelka potvrdila zjištěné údaje. V matematice Bobeše chválila, doporučovala cvičení na uvolnění ruky, diktáty, přepisy a pravidelné čtení. Bobeš již měl znát všechna písmena abecedy, ale při psaní u jednotlivých písmen váhal. Nepamatoval si je. Při doučování byl často nesoustředěný, a proto se přešlo k častému střídání činností, aby se předešlo únavě a docílilo se lepší koncentrace.

V průběhu druhého ročníku se Bobešova návštěvnost snížila. Již nechodil tak často. Stále přetrvávaly problémy ve čtení a psaní. Bobešovi již na učení tolik nezáleželo. Když přišel na doučování, spíše ho bavilo lektory provokovat a hádat se s nimi. V jeho práci převládala více tvorba domácích úkolů, o samotné opakování učební látky neměl zájem.

Začátkem třetího ročníku Bobeš opět začal chodit na doučování. Byl velice motivovaný a soustředěný. S lektory rád spolupracoval. Na doučování chodil často. Speciální pedagog z NZDM Pavlač se snažil kontaktovat novou třídní učitelku a požádat ji o spolupráci, ale bohužel nebyla navázána. Bobeš procvičoval věci, ve kterých měl problémy, a pomalu byly vidět výsledky jeho práce. Věnoval se hodně čtení a psaní diktátů. Při čtení slabikoval a projev neměl plynulý, ale v průběhu pravidelné docházky se zlepšil. Při diktátech měl problém se psaním i gramatikou, který ovšem i při procvičování přetrvával. Lépe se mu vedlo v matematice, procvičoval sčítání a odčítání do sta a malou násobku a úspěch ho těšil. Jeho přáním také bylo naučit se anglickou abecedu, kterou nakonec zvládnul. Po několika měsících však jeho zájem o doučování opadl a stejně i jeho docházka do školy.

Doučování bylo Bobešovi i nadále nabízeno. Nevyužíval ho již tak často. Dodnes však na doučování dochází, a to ve dnech, kdy potřebuje pomoc s vysvětlením a pochopením látky nebo jen využije prostoru k napsání domácího úkolu. Naučil se využívat doučování a poskytovanou podporu podle svých potřeb. Bobeš pochází z rodiny, která se potýká s velkými sociálními a finančními obtížemi (nedostatek financí na obživu, ztráta bydlení, uvěznění jednoho ze sourozenců),

a proto rodina v současné době nemá dostatečnou kapacitu věnovat se vzdělávání dětí. NZDM Pavlač mu tak alespoň může poskytnout vhodný prostor pro plnění svých školních povinností. Bobeš se stal vzhledem ke své školní práci samostatný a zodpovědný. Bez jakýchkoliv problémů absolvoval první až čtvrtou třídu základní školy.

2.2.12 Problémy při realizaci

- 1) Spolupráce mezi NZDM Pavlač a pedagogy
- 2) Jak zvýšit motivaci klientů k častější a pravidelnější účasti na doučování?
- 3) Obtížné odhalit potřeby klienta a stanovit zakázku doučování

Ad 1) Problém při realizaci doučování v NZDM Pavlač byl nejvíce spatřován ve spolupráci mezi NZDM Pavlač a školami. Ne vždy se podařilo navázat dobrou komunikaci s pedagogem základní školy, a lépe tak pracovat na podpoře klienta ve zvládnání školních dovedností. Někteří z oslovených na výzvu nereagovali. Pokud byla spolupráce započata a pedagog byl ochoten podílet se na pomoci, ulehčilo to a zpřesnilo další práci s klientem. Velice záleželo na osobním přístupu pedagoga ke své práci ve škole a jeho schopnosti komunikace s mimoškolními subjekty.

Ad 2) Bylo obtížné motivovat klienty ke vzdělávání tak, aby ho vnímali jako důležitou součást života, která bude mít v budoucnu vliv na jejich pracovní uplatnění. Na lekce doučování chodila část klientů mnohdy nárazově nebo doučování dlouhodobě nevyužívala, a proto nebyl spatřován viditelný pokrok. Důležitou roli hráli i rodiče dítěte a jejich názory na vzdělání dítěte. K motivaci klientů bylo využito soutěží o různé ceny či odměny. Bylo však nutné tyto soutěže obměňovat a měnit pravidla, protože se časem stávaly nudné a jednotvárné, a klienty pak dostatečně nemotivovaly.

Ad 3) Lektori měli při prvních setkáních s klienty mnohdy problém odhadnout, jakou jeho dovednost či dílčí oblast mají rozvíjet. Klienti sice přicházeli s konkrétním zadáním, ale to odpovídalo učivu již částečně zvládnutému. Rádi opakovali to učivo, které již uměli. Nebyli si však vědomi toho, co se ještě opravdu potřebují naučit nebo se tomu záměrně vyhýbali, aby unikli nepříjemným pocitům méněcennosti, a zamezili tak zažívání neúspěchu. Doučování by prospělo, kdyby si klienti na doučování nosili svoje školní pomůcky (učebnice a sešity). Dalo by se tak lépe navázat na školní práci a řešit problémy vyplývající přímo z výuky téhož dne. Značně to ovlivňuje i orientaci lektora v učivu. Díky sešitům a učebnicím může lépe odhadnout, které učivo je pro klienta nové, které učivo lze opakovat, nebo se kterým učivem se ještě klient neseťkal.

Všechny tyto jevy jsme se snažili v průběhu realizace řešit různými způsoby tak, abychom co nejlépe dosáhli stanoveného cíle doučování a dokázali rozvíjet schopnosti a dovednosti klientů potřebné pro úspěšný vstup a absolvování ZŠ nebo SŠ, a snižovat tak handicap způsobený životem v sociálně vyloučené lokalitě – přispět tak ke zkvalitnění života klienta.

Obr. 11 – procvičování matematiky.

[14] **Základní škola praktická – vzdělávání žáků se řídí podle RVP ZV s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením, po ukončení získává žák základní vzdělání.** „Vzhledem k tomu, že dítě s lehkým mentálním postižením dosahuje školní zralosti v pozdějším věku, než je tomu u ostatní populace, je dané skutečnosti přizpůsobeno i vzdělávání... Program je koncipován tak, aby žáci v různém pásmu lehkého mentálního postižení mohli dosáhnout co nejvyšší možné úroveň osobnostních kvalit, za podpory speciálně vzdělávacích metod a díky vyváženému působení na jejich rozvoj v oblasti kognitivní, sociální, emoční a volní.“ Více v RVP ZV s přílohou upravující vzdělávání žáků s LMP.

Základní škola speciální – vzdělávání žáků se řídí podle RVP pro obor vzdělání základní škola speciální, po ukončení získává žák základy vzdělání. „Vzdělávání v základní škole speciální je přizpůsobeno žákům se sníženou úrovní rozumových schopností, s psychickými zvláštnostmi, zejména s nedostatečnou úrovní koncentrace pozornosti a nízkou úrovní rozvoje volných vlastností. Vzhledem k těmto nedostatům žáci nemohou zvládat požadavky základního vzdělání, ale jsou schopni osvojit si základy vzdělání.“ více v RVP ZŠS.

2.2.13 Závěr

V oblasti spolupráce se školami se nejvíce osvědčila osobní návštěva pracovníka ve škole, kde si může promluvit s třídním učitelem klienta o doučování a podrobně se zaměřit na hledání způsobu, jak klienta nejlépe podpořit v jeho vzdělávání. Po rozhovoru s učitelem najde pracovník více pohledů a názorů na řešení vzniklé situace. Důležitým prvkem také je informovanost pedagogů o doučování v NZDM, o principech a pravidlech, které se při doučování využívají, protože učitelé často nejsou s tímto dostatečně obeznámeni. A právě k tomu je vhodná schůzka pracovníka NZDM a pedagoga školy, aby se navzájem informovali a společně diskutovali o možných cestách vzdělávání klienta. Pro navázání další spolupráce je také vhodné domluvit se na způsobu komunikace, která vyhovuje oběma stranám. Prozatím se nejvíce osvědčila emailová a telefonická komunikace. Nabídka spolupráce nemusí směřovat ke konkrétnímu učiteli, lze ji adresovat i školnímu poradenskému pracovišti, výchovnému poradci, sociálnímu pedagogovi, školnímu psychologovi apod., kteří mohou tyto informace zprostředkovat dalším. Jako vhodná příležitost pro nabídku spolupráce se ukázaly Dny otevřených dveří jak škol tak i NZDM Pavlač.

V oblasti motivace ke vzdělávání a využívání aktivity doučování byly uplatněny rozhovory mezi pracovníkem a klientem nebo celou skupinou klientů směřující od nabídky doučování, přínosu doučování, k prodiskutování vztahu ke škole, názorů a různých postojů ke vzdělávání a vzdělání. Klienti měli vždy možnost dobrovolně se rozhodnout a zvolit si to, co se jim v danou dobu jevílo jako nejlepší řešení. Pro motivaci k doučování byly využity soutěže, které však ne vždy fungovaly. Zprvu se klienti snažili o výhru a na doučování chodili, ale později se pro ně výhra stávala čím dál méně atraktivní. Výhru představovalo slavnostní vyhlášení vítězů doučování a předání balíčku s malými odměnami a sladkostmi. Pro nezáměr jsme tedy na čas soutěž pozastavili. Uvědomili jsme si, že soutěž nedávala možnost vyhrát každému a byla časově náročná. Zvlášť mladší klienti nedokázali soutěžit dva až tři měsíce a čekat na výsledek. Upravili jsme tedy pravidla soutěže tak, aby se zkrátil časový interval mezi výkonem a odměnou, a aby měl každý možnost obdržet odměnu za docházku na doučování. Za určený počet návštěv si klient mohl vybrat malý dárek většinou v podobě školních potřeb. Již ho neovlivňovalo, kolik osob se soutěže zúčastní, ale to, že za každou svou snahu bude odměněn. Kombinací rozhovorů a soutěží jsme tak docílili nárůstu počtu klientů, kteří doučování využívali. Do budoucna je nutné přemýšlet o dalších podpůrných změnách, a o tom, jak lépe klienty motivovat ke vzdělávání.

Při doučování se lektori často potýkali s tím, že nevěděli, co je u klienta nutné rozvíjet, jaké má potíže nebo co potřebuje skutečně doučit. Aby byla činnost dvou lektorů doučování sjednocena a předešlo se tímto potížením, byly jednou měsíčně uskutečňovány tzv. schůzky lektorů. Účastnili se jich oba lektori doučování a speciální pedagog. Schůzky sloužily především k informování a diskutování nad vzniklými problémy, k dojednávání dalších postupů práce s klienty a propojení práce lektorů. Tyto schůzky se ukázaly jako přínosné pro další fungování doučování, a zvláště pak pro práci s klienty.

Doučování využívali klienti chodící pravidelně i výjimečně, vždy podle svých aktuálních potřeb. Často si však s sebou nevzali svoje školní potřeby. Proto, aby se doučování v NZDM Pavlač obsahově přiblížilo k učivu ve škole každého klienta, byly pořízeny učebnice z předmětů na doučování nejčastěji zmiňovaných. Sloužily také jako přehled učiva, které by měl klient v určitém ročníku zvládnout. Samozřejmě, že se doučování neodvíjelo pouze od obsahu učebnic. Snaha byla o to, aby bylo učivo v co nejsrozumitelnější formě podáno klientovi. Pro z kvalitnější doučování by bylo prospěšné využít takových pomůcek, které podporují praktické učení.

Doučování realizované v NZDM Pavlač využilo na desítky klientů ze sociálně vyloučených lokalit. Dostalo se jim cílené podpory ve vzdělávání. Doučování poskytovalo vhodný prostor a podmínky pro přípravu do školy. Probíhalo na základě dobrovolnosti a vzájemného respektu. Pokud klient měl potřebu, mohl využít nabízenou pomoc při zvládnutí učiva. Klienti docházeli do zařízení pravidelně i méně často, a proto nelze u všech zaznamenat viditelný pokrok. I přesto se domníváme, že se doučování stalo významnou součástí života klientů, zvláště v oblasti vzdělávání, a mělo by jim být i nadále nabízeno.

Seznam literatury:

SANTLEROVÁ, K., *Metody ve výuce čtení a psaní.*, Paido, Brno 1995

Internetové zdroje:

<http://www.grafomotorika.eu>

<http://www.mutabene.cz>

<http://www.petit-os.cz/>

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

3 Metodika aktivity Seberozvojové skupiny v NZDM

PŘEDMLUVA

Hlavním cílem seberozvojových skupin v NZDM je rozvoj osobnostních kvalit a hodnotového systému jejich účastníků, kterými byli klienti NZDM DROM a NZDM Pavlač. Jedná se o skupinovou práci využívající prvky skupinové dynamiky, exprese a sebevyjádření, arteterapie, dramaterapie atd. Důraz je kladen na rozvoj sociálních kompetencí, pozitivního sebepojetí, posílení komunikačních dovedností v interpersonálních vztazích, hledání pozitivních stránek účastníka aktivity v interakci se skupinou.

Seberozvojové skupiny byly v klubovně NZDM DROM realizovány v rámci projektu Šanci dětem! jednou měsíčně, v délce trvání jedna až tři hodiny. V NZDM Pavlač probíhaly zhruba jedenkrát za dva měsíce a doba trvání skupiny byla vždy přibližně dvě hodiny.

Konkrétní zaměření skupin bylo vždy přizpůsobeno potřebám aktuálně přítomných účastníků. Ti se mohli seberozvojových skupin v NZDM účastnit pravidelně nebo jednorázově. Autorkami následující metodiky jsou za NZDM DROM (první část) Bc. Marcela Bucháčková, která byla také jednou z lektorek seberozvojových skupin v NZDM DROM, a za NZDM Pavlač (druhá část) Mgr. Věra Růžičková, která byla také jednou z lektorek této aktivity.

OBSAH

3 Metodika aktivity Seberozvojové skupiny v NZDM

3.1 Seberozvojové skupiny v Nizkoprahovém zařízení pro děti a mládež DROM	86
3.1.1 Realizace aktivity	86
3.1.2 Struktura lekce.....	86
3.1.3 Rozvíjené oblasti.....	87
3.1.4 Příklady realizace seberozvojových skupin a osvědčených aktivit	87
3.1.5 Problémy při realizaci	92
3.1.6 Závěr	92
3.2 Seberozvojové skupiny v Nizkoprahovém zařízení pro děti a mládež Pavlač	94
3.2.1 Realizace aktivity	94
3.2.2 Struktura lekce.....	94
3.2.3 Rozvíjené oblasti.....	94
3.2.4 Dílčí oblasti a příklady osvědčených aktivit.....	95
3.2.5 Příklad realizace seberozvojové skupiny	98
3.2.6 Problémy při realizaci	98
3.2.7 Závěr.....	98

3.1 SEBEROZVOJOVÉ SKUPINY V NÍZKOPRAHOVÉM ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ DROM

3.1.1 Realizace aktivity

Seberozvojové skupiny byly v klubovně NZDM DROM realizovány v rámci projektu Šanci dětem! jednou měsíčně a v letních měsících vždy v rámci nějakého výletu mimo zařízení. Jejich náplň se soustředila na rozvoj kognitivních funkcí a kompetenci potřebných pro běžný život. Pro děti se seberozvojové skupiny staly příslibem zajímavého zážitku a zájem o ně po čase stoupal. Ačkoliv byly seberozvojové skupiny obvykle plánovány na dvě až tři hodiny, nejvíce se osvědčily v maximálním rozsahu 60 minut v rámci nějakého výletu, nebo jako tvořivá dílna, kde lektorka názorně předávala informace a povzbuzovala k diskusi během vyrábění. Seberozvojové skupiny vytvářela a realizovala speciální pedagožka, která pracuje v klubovně NZDM DROM pro děti ve věku od 6 do 11 let. V případě výletů mimo zařízení se vedení skupin účastnila ještě jedna nebo dvě pracovnice NZDM DROM. Kapacita účastníků aktivity byla v tomto případě až dvanáct dětí a vždy se naplnila. Všechny úspěšné seberozvojové skupiny (uvedené v části Příklady dobré praxe) mají společné tyto faktory:

- jsou realizovány mimo prostory zařízení
- jsou nastaveny jako soutěž dvou týmů nebo jednotlivců
- na konci snažení je odměna (může, ale nemusí být materiální)
- jsou fyzicky náročné

Pozn.: Při realizaci venkovních seberozvojových skupin je potřeba mít na paměti, že děti nemusí vždy disponovat vybavením pro náročnější podmínky venkovního terénu. Musíme být připraveni, že může pršet, že dětem dojde pití a vůbec je na nás, abychom předvídalý další možné komplikace (Například nosíme každému pláštěnku a aspoň dva litry vody a kelímky. Lékárnička je samozřejmostí.).

3.1.2 Struktura lekce

Velká proměnlivost skupiny vyžaduje od lektorek především schopnost improvizace. Harmonogram byl z velké části nahodilý a reagoval na okamžitou situaci. Po několika počátečních pokusech lekce strukturovat, jsme od tohoto schématu upustily a přestaly jsme očekávat jakoukoliv posloupnost aktivit nebo návaznost skupin. V NZDM to znemožňuje už nastavení služby, kde je účast na všech aktivitách dobrovolná a nikdy dopředu nevíme, kdo se skupiny zúčastní (tzn. důležité údaje o cílové skupině jako je věk, pohlaví, zájmy, vzájemné vztahy, úroveň kognitivního vývoje apod. chybí). Proto jsme se soustředily na dílčí aktivity a jejich průběh.

V porovnání se seberozvojovými programy realizovanými na základních školách (dále jen seberozvojové programy pro školy), kde programy probíhaly opakovaně ve stejných třídách se stejnými dětmi, a kde se celkem s úspěchem dal celý program plánovat, postrádala práce v NZDM potřebný vývoj neměnné skupiny účastníků. Nedalo se tak počítat s postupným vytvářením skupinové dynamiky a důvěry ve skupině, což prakticky znemožnilo jakoukoliv dlouhodobou práci na osobnostním rozvoji jednotlivců pomocí seberozvojových skupin. Více se aktivitám ve školním kolektivu věnujeme v metodice *Seberozvojové programy pro školy*.

Specifická pak byla práce s dětmi, které na základě seberozvojových programů pro školy začaly navštěvovat i klubovnu NZDM DROM. Při realizaci seberozvojových skupin v NZDM pak napomohl vzájemný vztah vybudovaný z kontaktu ve školní třídě a z kontaktu v klubovně.

3.1.3 Rozvíjené oblasti

V NZDM se seberozvojové skupiny soustředily na rozvoj kognitivních funkcí^[1], protože z každodenního kontaktu s dětmi víme, že je potřeba je stimulovat vhodnými podněty, neboť jejich dostatečná výzrálost podmiňuje další osobnostní rozvoj. Nelze je od sebe oddělit a vzájemně se prolínají. Jsou to:

- paměť
- pozornost a koncentrace
- rychlost zpracování informací
- exekutivní funkce – plánování, organizování, řešení problémů, emocionální seberegulace
- vyjadřovací schopnosti a porozumění řeči
- prostorová orientace a vnímání

Například formou bojových a pohybových her ideálně stimulujeme všechny kognitivní funkce naráz pomocí pozitivního stresu. Děti jsou motivované napnout fyzické i psychické síly, aby vyhrály nad soupeřem, případně aby obstály v nějaké výzvě, když je hra postavená na jednotlivci. Samozřejmě musíme dětem dost často pomáhat, ale tím vlastně ukazujeme možná řešení, návody a strategie, které jsou použitelné. Neřešíme úkoly za ně, pouze v nouzi, kdy je dítě bezradné, nabídneme pomoc a radu. Ukázalo se, že v situaci, kdy dítě „tlačí čas“, předhání ho soupeř apod., budeme úspěšnější ve snaze naučit ho nějakým strategiím, než za normálních okolností.

3.1.4 Příklady realizace seberozvojových skupin a osvědčených aktivit

Níže uvedené aktivity v praxi fungovaly nejlépe a z našeho pohledu odhalily vhodné strategie při práci se skupinou v NZDM. Popisujeme vždy konkrétní průběh a upozorňujeme, na co je důležité se připravit, a jak vhodnou organizací ušetří energii a čas. Věříme, že se tyto aktivity stanou inspirací pro ty, kdo pracují s dětmi ze sociálně znevýhodněného prostředí.

1) LOVCI A SBĚRAČI

Cíl

Cílem této seberozvojové skupiny je strávit nějaký čas v přírodě, nebo aspoň v městském parku, což je dětem ze sociálně vyloučené lokality velmi vzácné vzhledem k finančním možnostem rodiny a zažitému trávení volného času. S pohybem v nezvyklém prostředí pak souvisí schopnost adaptace a orientace, což má tato aktivita rozvíjet především. Kromě toho je žádoucí příjemný zážitek s kamarády, fyzický pohyb, uvolnění a podpora spolupráce ve skupině.

Časová dotace: **2 hodiny**

Prostředí: **les nebo městský park**

Počet účastníků/lektorů: **12/3**

Pomůcky: **lističky papíru s pěti různými obrázky zvířat (množství podle počtu účastníků), krepový papír, tři různé druhy bonbonů**

[1] „Kognitivní procesy či kognitivní funkce definujeme jako psychické procesy a operace, pomocí nichž jedinec poznává svět a sebe sama. Patří mezi ně vnímání, pozornost, představitost, paměť, myšlení a řeč.“
Josef Syka, Ústav experimentální medicíny AV ČR, Praha

Realizace seberovojové skupiny

Po přesunu na místo, kde chceme aktivitu seberovojové skupiny realizovat, vysvětlíme účastníkům pravidla hry a vymezíme hrací prostor. Protože pro děti je takové prostředí opravdu nezvyklé, je dobré nechat je chvíli hrát nějaké jednoduché hry, např. Na honěnou nebo Na schovávanou, aby měly možnost se v novém prostoru zorientovat.

Potom teprve vymezíme prostor, ve kterém se budou účastníci pohybovat během aktivity, a uděláme to co nejvíce konkrétně, např. takto: „Budeme se pohybovat na území, které si teď vymezíme. Bude to takový čtverec. Jednou hranicí bude tamten potok – za ten potok už nechodte, druhou hranicí bude tenhle chodníček – za něj už taky nechodte, a jako další dvě hranice si dáme stromy – mezi stromy a za nimi už se nebude hrát.“ Je dobré ptát se účastníků, jestli všemu porozuměli, během aktivity je pak stejně nevyhnutelné některá pravidla připomínat. Ve stresu při soutěžení a v neznámém prostoru někteří zapominají na základní pravidla hry.

Nyní rozdělíme účastníky do tří skupinek po čtyřech, přičemž každá skupinka bude mít jednu lektorku, která je dál povede a bude je korigovat, povzbuzovat a vysvětlovat všechno, čemu neporozumí. Jedna z lektorek rozhází různě po hracím prostoru lístečky s obrázky zvířat. Funkční je mít pět různých druhů zvířat odstupňovaných podle velikosti (například veverka, sova, liška, medvěd a bizon). Zvířátkům přiřadíme různou bodovou hodnotu, pro přehlednost je dobré napsat ji na druhou stranu lístečků. Děti mají za úkol najít a přinést co největší celkovou hodnotu zvířat, ale mohou vždy přinést jen jeden lísteček. Abychom umožnily nějakou strategii, vyžaduje to výrazné rozdíly mezi hodnotou jednotlivých zvířat. Dáváme tak účastníkům aktivity prostor k rozhodnutí, jestli budou nosit co nejrychleji jakékoliv lístečky, nebo budou hledat ty s vyšší hodnotou a možná se tak rychle neunaví. Po vysbírání všech lístečků sečteme body a vyhlásíme vítěze.

Necháme děti odpočinout, nasvačit a pokračujeme s druhou částí. Tentokrát jde o štafetový běh. To znamená, že každý člen skupiny běží po vyznačené trase sám a měří se mu čas. Skupina s nejkratším časem vyhrává. Na trase mají účastníci za úkol najít stromy s bonbony a přinést od každého druhu jeden. Opět je potřeba je směřovat, volit vhodné kontrastní barvy fáborků a využít pokud možno přirozenou (už vyšlapanou) trasu.

Podněty k rozvoji

Odpovědnost vůči ostatním – děti vnímají, že jejich výsledek ovlivní více lidí. Při prvním neúspěchu mají tendenci snahu vzdát. Tlak skupiny, která potřebuje, aby se zapojili všichni, je velký stresor, který je potřeba ošetřit. Korigujeme nátlak skupiny do povzbuzování jednotlivce, ne do zastrasování.

Nevyrovnané síly ve skupině – děti si všimnou vždycky těch, kteří momentálně kazí výsledky. Je na místě, připomenout jim jinou aktivitu, kde zase ony byly slabším článkem a vysvětlit, že je normální, že každému jde dobře něco jiného. Proto každý může skupině být nějak prospěšný.

Samostatnost – při štafetovém běhu je každý sám za sebe, je v jeho zájmu podat co největší výkon. Musí být rychlý a ještě u toho přemýšlet. Některé děti mají obavu vyběhnout na trasu, musíme je proto podpořit, dát najevo důvěru, že úkol zvládnou. Tento zážitek nakonec prožívají s euforií.

Obr. 1 – seberovojová skupina Lovci a sběrači, aktivita Sbíráni lístečků se zvířaty.

2) HLEDÁNÍ POKLADU

Cíl

Cílem je především rozvoj spolupráce ve skupině a pocitu sounáležitosti, který dětem většinou chybí. Jsou zvyklé spoléhat se samy na sebe a ze zkušenosti jsou jim další členové spíš na obtíž (jako například mladší sourozenci, které musí hlídat). Prostřednictvím bojové hry v přírodě dáme dětem možnost zažít přínosy spolupráce a potřebnost efektivní komunikace mezi členy skupiny, kteří sledují stejný cíl – v tomto případě „najít poklad“.

Obr. 2 - seberovojová skupina Hledání pokladu, aktivita Chůze poslepu po trase vyznačené provázekem.

Časová dotace: **2 hodiny příprava + 3 hodiny samotná realizace**

Prostředí: **les**

Počet účastníků/lektorů: **12/3**

Pomůcky: **minimálně 20 obrázků velikosti A5, provázek (minimálně 50 m), šátek, nádoba, frisbie, 6 nafukovacích balonků, poklad (např. krabice od bot se špekáčky na opékání a chlebem)**

Realizace seberovojové skupiny

Výše popsaná aktivita je sice velice náročná na přípravu i fyzickou zdatnost lektorek, ale výsledná atmosféra stojí za to. Celá aktivita byla pojata jako tematická bojová hra, kdy byly všechny lektorky převlečeny za pračlověka. Děti si k té příležitosti předem vyráběly náhrdelníky z přírodních materiálů a těstovin. Motivace ke všem dílčím úkolům byla inspirovaná pravěkem. Hraje se na dvou úrovních – ve skupině, i každý sám za sebe.

Dvě lektorky musí trasu dopředu připravit, konkrétně ji vyznačit fáborky, rozmístit části zprávy a na stromy podél cesty připnout obrázky. Dětem řekneme, že mají najít a zapamatovat si co nejvíce obrázků. Pravá funkce této aktivity ale spočívá v tom, že děti, které nejsou zvyklé chodit pěšky delší vzdálenosti, motivuje k běhu. Cesta jim rychle utíká a celá aktivita má spád, protože se pořád něco děje. Lektorky by měly být připraveny s dětmi celou trasu běžet. Místo, kde je schovaný poklad, je označeno ve zprávě, kterou děti také musí najít. Zpráva je rozstříhaná na několik částí, jednotlivé části, uschované v nafukovacích baloncích, potom lektorky rozmístí rovnoměrně po trase. Úkolem dětí je všechny balonky najít, k jednotlivým částem zprávy se dostat a složit je do věty. Pro další ozvláštění jsme připravily dvě stanoviště s individuálním úkolem, kterým musí projít všichni členové skupiny. Předchází to zklamání některých dětí, když se jim dlouho nedaří najít obrázek nebo balonek se zprávou. Na jednom stanovišti měly děti za úkol projít se zavázanýma očima obtížnějším terénem pouze za přidržování napnutého provázku, který určoval trasu. Na druhém stanovišti plnily děti připravenou nádobu vodou z potoka za pomoci frisbie, přičemž nádoba byla od potoka vzdálená cca patnáct metrů. Tyto dílčí aktivity se dají připravit i za chodu. Zatímco lektorka vysvětluje úkol a pravidla, další z lektorů nachystá potřebné pomůcky. Je dobré mít dopředu vyjasněné role, aby nespadla motivace dětí kvůli tomu, že kolegyně či kolega neví, co má připravit.

Úvodní zadání by tedy mohlo znít nějak takto: „K pokladu vás povedou barevné fáborky, po cestě bude několik zkoušek, kterými musí projít všichni. Všimněte si obrázků podél cesty a snažte se si jich co nejvíce zapamatovat. Celou dobu buďte na pozoru, abyste si všimli všech šesti „dinosaurůvajec“, ve kterých je napsáno, kde je poklad!“ Tento způsob provedení dětí nutí maximálně využívat všechny kognitivní funkce.

Na konci se skupina, jejíž členové spolu dosud více méně soutěžili, zase zklidní a stmelí ji společně opékání špekáčků na ohni. Je vyhlášen nejvýkonnější „pračlověk“, který si zapamatoval nejvíc obrázků a měl nejlepší čas v dílčích úkolech. Zatleskáme mu, dáme mu nějaké výsadní právo – např. příkládat na oheň nebo mu dáme nějakou drobnost. Jednoduše adekvátním způsobem oceníme jeho prvenství a necháme ho užít si chvilku slávy.

Podněty k rozvoji

Dominantní jedinci – vznikají situace, při nichž dominantnější jedinci odstraňují ostatní od atraktivních částí hry, jako na příklad získávání zpráv z balonků, a vyžadují prvenství v individuálních úkolech. Měli bychom být na tyto konfliktní situace připraveni a agresivní jedince usměrňovat, abychom předešli znechucení ostatních.

Fyzicky méně výkonní jedinci – ve skupině se jistě najdou také ti, kteří ztratí síly udržet tempo s ostatními. Celá skupina by se měla přizpůsobit nejslabším článkům. Připomínáme dětem, že jim nic neuteče, že hra je připravena pro všechny a ne pro první nejrychlejší.

3) DOBÝVÁNÍ PEVNOSTI

Cíl

Tato seberozvojová skupina rozvíjí strategické myšlení formou her a soutěží s motivem obléhání pevnosti. Děti vybrané téma obvykle zajímá a baví, proto jsme toho využily k poukázání na další dovednosti potřebné pro úspěšného bojovníka kromě fyzické síly (kterou si zvlášť kluci často vzájemně dokazují) jako je rychlost, obratnost, statečnost, výdrž a orientace v terénu.

Časová dotace: **3 hodiny**

Prostředí: **výstup na kopec s rozhlednou nebo jiným významným bodem**

Počet účastníků/lektorů: **12/3**

Pomůcky: **šátek, 20 kolíčků na prádlo stejné barvy, malé lístky papíru, drobné odměny**

Realizace seberozvojové skupiny

Pro tuto aktivitu je prostředí, v němž je realizována, klíčové. My jsme využily rozhledny Babí lom, která se nachází na skále na zalesněném prudce stoupajícím kopci. Pokud nemáte v dosahu žádný kopec s rozhlednou, možnou alternativou závěrečného výstupu by mohla být třeba už výše popsaná trasa z provázku, po které by se účastníci poslepu do cíle dostali. Nebo cokoliv jiného, co navodí pocit jedinečnosti. Trasu obvykle není potřeba značit, protože směr je daný stoupáním. Jednotlivé úkoly se dají zadávat v závislosti na charakteru prostředí. Je dobrý terén trochu znát, ale není nutné mít přesně naplánované úkoly k jednotlivým úsekům. Dá se improvizovat v závislosti na tom, co nám prostředí nabídne.

Úkoly, které jsme použily:

- **Vnímavost** – v okruhu 20 metrů od cesty schováme 20 kolíčků na prádlo. Účastníci mají za úkol je najít – za každý kolíček jeden bod.
- **Rovnováha** – přechod přes kládu ležící přes cestu – komu se to podaří, získá bod.
- **Obratnost** – na cestu položíme jeden z lístečků papíru (bodů), jedna lektorka si zaváže oči šátkem a hlídá lísteček tak, že naslouchá zvukům a vždy ukáže směrem, ze kterého slyší zvuky. Děti mají za úkol se k lístečku dostat a sebrat ho. Na koho lektorka se zavázaná

očima ukáže, ten vypadává ze hry. Zůstává ale na místě, aby nezpůsobil hluk, který by ostatním umožnil rychle se dostat až k lektorce. To zajišťují ostatní lektorky a lektori.

- **Přesnost** – ze vzdálenosti cca 3 m se děti střelují šiškami do stromu. Ten, kdo se trefí nejčastěji, získává bod.
- **Výdrž** – každý účastník je po jednom zavěšen na větev stromu za ruce a lektorka mu měří čas, dokud se nepustí. Kdo vydrží viset nejdéle, získává bod.

Pod samotným vrcholem kopce jsme sečetly body a určily pořadí, v jakém budou děti jeden za druhým zdolávat poslední úsek. Jedna z lektorek doprovázela každého účastníka kvůli bezpečnosti na skále, druhá čekala dole s těmi, kteří se ještě nevystřídali, a třetí lektorka dohlížela pod rozhlednou na ty, kteří už měli výstup za sebou. Všichni měli silný zážitek díky předchozí námaze a zvláštnosti prostředí – po skalnatém terénu nikdo ze zúčastněných zatím nešel. Jedinečnost dodal tomuto výstupu taky individuální přístup ke každému účastníkovi a v nemalé míře také strach z možného úrazu. To jsou všechno faktory, které vytvářejí u dětí zážitek, na který si pamatují a vzpomínají na něj a s ním i na hodnoty, které jsme jim v tu chvíli předaly.

Podněty k rozvoji

Rozmanitost úkolů – různé úkoly upozorňují na silné a slabé stránky každého jednotlivce, a zároveň na výhodu všestrannosti. U dětí, jejichž vzory jsou různí bojovníci a sportovci, je důležité zdůraznit, že žádný filmový hrdina nezískal svoje schopnosti jen tak, a že nejsou oddělitelné od jiných osobnostních kvalit, bez nichž by zřejmě nedosáhl tolik obdivované fyzické kondice.

Síla jedinečnosti okamžiku – děti vedeme k jiným než materiálním hodnotám tím, že jim dáme možnost zažít opravdu jedinečné momenty, které začnou vnímat jako odměnu samu o sobě.

4) ŠPION

Cíl

Během této aktivity jsme použily osvědčený soutěživý model, ale hlavním cílem tentokrát bylo rozdělení rolí ve skupině a respektování svého úkolu. Aktivita rozvíjí také verbální vyjadřování, porozumění, orientaci v prostoru a spolupráci.

Časová dotace: **3 hodiny**

Prostředí: **městský park, příroda**

Počet účastníků/lektorů: **8/2**

Pomůcky: **suroviny na pudink**

Realizace seberozvojové skupiny

Hlavní aktivita seberozvojové skupiny je velmi jednoduchá, jde o to, že v každém týmu je jeden špión, který jde s druhým týmem schovat do terénu nějaký předmět (v našem případě pudink), potom se vrátí a popíše zbytku svého týmu, kam protivníci předmět schovali. Ti na základě popisu musí věc najít a přinést. Tým, který to stihne dřív, vítězí. V týmu se nabízí role špiona, kuchaře (ten, kdo uvaří pudink), schovávače a hledače. Nakonec stejně hledají všichni, protože je to tak zábavnější. Hledačem se může stát slabší člen skupiny, který se plnohodnotně zapojí, aniž by se narušil průběh aktivity.

Podněty k rozvoji

Pocit potřebnosti – rozdělení rolí v týmu dává účastníkům možnost zamyslet se nad tím, koho ze skupiny dosadit do jaké „funkce“ podle jeho dovedností a dalších kvalit. Jednotlivci jsou si vědomi, že byli vybráni do své funkce na základě důvěry skupiny, že jsou pro danou funkci nejlepší. To významně ovlivňuje nasazení jednotlivců i celkovou atmosféru při hře. Děti neměly potřebu zasahovat ostatním účastníkům aktivity do jejich úkolu, protože věděly, že by to zřejmě nedokázaly tak dobře, a že jejich čas k prosazení přijde.

Popis cesty – při popisu cesty se ukázalo, že pro většinu účastníků je to velmi složitý úkol. Nakonec si museli pomáhat gestikulací. Naštěstí ani skryše opačných týmů nebyly tak důmyslné, aby bylo těžké je najít. Každopádně si děti uvědomily potřebnost komunikačních dovedností.

3.1.5 Problémy při realizaci

Seberozvojové skupiny v NZDM byly určeny dětem ve věku od 6 do 11 let a měly probíhat jednou za dva měsíce v trvání dvě až tři hodiny. Cílem skupin byl původně rozvoj osobnostních kvalit a hodnotového systému účastníků. Tento koncept jsme ale musely časem přizpůsobit potřebám dětí a nastavení služby NZDM. Protože účast na všech aktivitách NZDM je dobrovolná, nebylo složení skupiny nikdy předem známo. Proto se stávalo, že byla připravena aktivita posilující pozitivní sebe-pojetí v interakci se skupinou, a potom přišla naprosto nesourodá skupina dětí velmi nízkého věku, pro něž se aktivita vůbec nehodila. Udržet pozornost po celé dvě nebo tři hodiny dělalo problém všem dětem, na které byla tato projektová aktivita začlena. Proto jsme později realizovaly seberozvojové skupiny v NZDM raději častěji (jednou až dvakrát měsíčně) a upravily jsme dobu trvání (od jedné do tří hodin).

3.1.6 Závěr

Seberozvojové skupiny v NZDM DRDM hodnotíme jako funkční a potřebné, proto v jejich realizaci chceme i nadále pokračovat. Jak bylo již několikrát zmíněno klíčem k úspěšné seberozvojové skupině v NZDM bylo především správně odhadnout možnosti účastníků, což bylo vzhledem k nestálosti složení skupiny obtížné, proto je vhodné mít k dispozici více druhů aktivit, aby bylo možné přizpůsobit náplň potřebám konkrétních účastníků. V NZDM budou jen s těžší fungovat ucelené tříhodinové programy, které jsme realizovaly na partnerských základních školách s ustálenou skupinou dětí, i když si docela dobře dokážeme představit realizovat tímto způsobem skupiny na vícedenní pobytové akci. To by ovšem platilo za předpokladu, že se „pobytky“ zúčastní děti stejného věku.

Při realizaci skupiny se vyplátí také určitá časová flexibilita, nikoliv pevně daná doba trvání – ta by měla být závislá na vývoji dané skupiny a dynamice programu.

Osvědčily se nám seberozvojové skupiny realizované venku v přírodě či parku. Takové prostředí je pro naši cílovou skupinu většinou vzácné a neokoukané, navíc svou různorodostí nabízí množství podnětů a možností využití takového prostoru pro účely skupiny. Dají se zde lépe realizovat pohybové a bojové hry, které jsou u dětí hodně oblíbené a nabízejí intenzivní zážitek.

Závěrem bychom Vás chtěly podpořit v jakékoliv tvůrčí práci s dětmi ohroženými sociálním vyloučením. Nebojte se toho! Máme vyzkoušeno, že se děti rychle učí a nejlepším návodem, jak je naučit určitý styl práce je neustálé opakování. Ve škole při běžném vzdělávání je častější opakování jen těžko realizovatelné, ale v mimoškolním prostoru NZDM ano. Záleží pak na motivovanosti dětí, zda se budou skupin účastnit opakovaně, tento faktor ale můžeme vlastními silami ovlivnit.

Není potřeba vymýšlet stále nové aktivity na úrovni komerčních kurzů zážitkové pedagogiky, efektivní je i začít od obyčejných dětských her. Podstatné je, aby vaše programy účastníky bavily – včetně v ás. Už jen kvalitně strávený čas se skupinou vrstevníků má pro děti ohrožené sociálním vyloučením nezanedbatelný význam.

Seznam literatury:

Remsová, L., *Divadlo utlačovaných a jeho edukační možnosti v sociální pedagogice*, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky, Brno 2011, 214 s. Vedoucí disertační práce doc. PhDr. Jiří Němec, Ph.D.

Šimanovský, Z., *Hry pro zvládnání agresivity a neklidu*, Portál, Praha 2002

Valenta, M., *Dramaterapie*, Grada Publishing, Praha 2007

Viers, D., *Aktivity pro skupinovou psychoterapii*, Portál, Praha 2011

Vopel, K. W., *Skupinové hry pro život 1–4*, Portál, Praha 2003

Internetové zdroje:

<http://archiv.otevrena-veda.cz/users/Image/default/C2Seminare/MultiObSem/105.pdf>

<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/14771/DIVADLO-FORUM.html/>

http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/S/Strukturovan%C3%A9_drama

3.2 SEBEROZVOJOVÉ SKUPINY V NÍZKOPRAHOVÉM ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ PAVLAČ

3.2.1 Realizace aktivity

Seberozvojové skupiny v NZDM probíhaly v NZDM Pavlač jako vzdělávací aktivita projektu Šanci dětem! zhruba jedenkrát za dva měsíce a byly určeny primárně dětem ve věku od 6 do 11 let. Realizaci seberozvojových skupin měla na starosti vedoucí vzdělávacích aktivit ve spolupráci se speciální pedagožkou a sociální pracovníci. Skupiny probíhaly vždy po skončení běžné provozní doby NZDM Pavlač z důvodu potřebného klidu pro soustředěnou práci s dětmi, které se skupin účastnily. Pro potřeby seberozvojových skupin jsme využívaly klubovou místnost Klubu pro děti, kde je na zemi koberec, a ze které jsme odnesly část nábytku tak, abychom mohly sedět v kruhu na polštářích. Doba trvání skupiny byla přibližně dvě hodiny. Skupinová práce využívala prvky skupinové dynamiky, práci s expresí a sebevyjádřením, arteterapeutické techniky a skupinové hry. Konkrétní zaměření skupin bylo přizpůsobeno potřebám konkrétních účastníků. Ti se mohli seberozvojových skupin účastnit pravidelně nebo jednorázově.

3.2.2 Struktura lekce

Seberozvojovou skupinu jsme většinou začínaly úvodní aktivitou zaměřenou na zklidnění dětí a jejich naladění na další skupinovou práci. Následovaly aktivity zaměřené na jednotlivé rozvíjené oblasti, které jsme prokládaly relaxačními nebo osvěžujícími aktivitami. Na konci každé aktivity nebo hry probíhalo zpětnovazebné kolečko, kde měly děti možnost vyjádřit se k jejímu průběhu. Aktivity jsme měly na každou seberozvojovou skupinu vždy dopředu připravené a jejich pořadí jsme přizpůsobovaly aktuální situaci. Na některých skupinách bylo potřeba děti na začátku zaujmout a nadchnout, na některých naopak zklidnit.

Z počátku realizace jsme připravovaly více aktivit, než jsme pak v praxi stihly realizovat. Zejména pokud se účastnily i nejmladší děti, bylo třeba jim některé aktivity opakovaně vysvětlovat nebo jim pomáhat s kreslením či případnými popisky nakresleného. U zpětnovazebného kolečka se nám osvědčilo posílat nebo házet dokola balón. Kdo nemá v ruce balón, nemůže mluvit. Děti baví házení a předávání míče, a zároveň se tím snažíme zamezit skákání do řeči a překřikování dětí. Náplň jednotlivých seberozvojových skupin na sebe nenavazovala, protože jsme nepracovaly pokaždé se stejnými dětmi. Děti měly možnost zapojit se do skupin kdykoliv v průběhu realizace projektu Šanci dětem!. Některé děti se účastnily pravidelně, některé se zúčastnily například pouze jedné nebo dvou seberozvojových skupin.

3.2.3 Rozvíjené oblasti

Oblasti, které jsme se v průběhu realizace skupin u dětí snažily rozvíjet, jsme určily na základě dlouhodobé znalosti naší cílové skupiny a zkušeností získaných realizací podobných aktivit. V průběhu přípravy jsme hledaly a přizpůsobovaly hry a aktivity k jednotlivým rozvíjeným oblastem. Některé hry nebo aktivity jsme čerpaly z vlastních zkušeností, většinu jsme našly v literatuře zaměřené na skupinové a seberozvojové hry pro děti. Jednotlivé rozvíjené oblasti se mezi sebou prolínají. Níže popsané aktivity často rozvíjí více oblastí zároveň.

3.2.4 Dílčí oblasti a příklady osvědčených aktivit

1) SLUCHOVÉ A ZRAKOVÉ VNÍMÁNÍ

- **Když odešli pachatelé^[1]** – účastníci si pozorně prohlédnou místnost, ve které seberozvojová skupina probíhá, a pak ji na malou chvíli opustí. Mezitím pracovnice coby „pachatelka“ něco v místnosti změní (změní rozestavení židlí, schování některých pomůcek, květin). Účastníci mají za úkol změny napáchané pachatelkou odhalit. Mohou pátrat všichni dohromady nebo každý zvlášť. Na konci hry můžeme ocenit nejlepšího detektiva a změny si společně ukázat. Hra rozvíjí zrakové vnímání a paměť.
- **Bomba** – jeden účastník jde za dveře a pracovnice někde v místnosti ukryje mobilní telefon–bombu. Po příchodu zpět, prozvání pracovnice schovaný mobilní telefon a účastník jej podle zvuku hledá. Pokud mobilní telefon nenajde do desátého vyzvánění, bomba vybuchne a hra končí. Postupně se prostřídají všichni. Ti, kteří právě nehledají, jsou požádáni, aby byli v průběhu hry potichu, a nerušili tak ostatní při hře. Hra rozvíjí zvukové vnímání.
- **Poznávání různých zvuků** – pracovnice si připraví různé věci, které vydávají zvuky a účastníkům je představí. Použít lze dřívka, rolničky, sáček, pišťalku, triangu, sirky atd. Postupně pracovnice zavazuje dětem oči, a poté jim předvádí zvuky. Účastníci mají za úkol uhodnout, jaká věc právě vydává daný zvuk. Ti, kteří nehádají, jsou požádáni, aby nerušili ostatní. Postupně se všichni vystřídají. Pro zpestření můžeme přidat v průběhu hry i zvuky, které jsme účastníkům nepředstavili dopředu. Hra rozvíjí zvukové vnímání.

2) DŮVĚRA A VZÁJEMNÁ SPOLUPRÁCE

- **Siamská dvojčata^[2]** – děti utvoří dvojice a pracovnice jim sváže dvě ruce k sobě (pravá ruka jednoho je svázaná s levou rukou druhého). Dvojice dostanou za úkol nakreslit společně obrázek, například dům se zahradou nebo různá zvířata, a mohou používat pouze svázané ruce. Mohou spolu během hry mluvit a domlouvat se na společném postupu. Pokud nemalují všichni zároveň, mohou ostatní pozorovat malující. Mohou se tak od ostatních naučit, jak lépe spolupracovat. Hru je možné obměnit tak, že jedno z dětí bude mít zavázané oči a druhé navádí jeho ruku. Na konci hry s dětmi probereme, jak se jim spolupracovalo a co si myslí, že je pro dobrou spolupráci důležité. Hra rozvíjí trpělivost potřebnou k úzké spolupráci na společném úkolu.

3) VZÁJEMNÉ POZNÁVÁNÍ A KOMUNIKACE

- **Sociometrické řady^[3]** – hra vede děti k rychlé komunikaci a spolupráci. Lze ji využít jako seznamovací hru, ale mohou ji hrát také skupiny, které se znají. Úkolem účastníků je seřadit se vždy podle zadání pracovnice – podle velikostí, podle abecedy, podle velikosti nohy, podle věku, podle počtu sourozenců, podle délky vlasů atd. Mohou soutěžit dvě skupinky o to, která se seřadí rychleji.
- **Čilá statistika^[4]** – děti si sednou do kruhu na židle. Pracovnice má připraveny charakteristiky a při každém kole se vymění ti, kteří splňují určitou charakteristiku (např.: „Vymění se ti,

[1] A. Nelešovská: *Jak se děti učí hrou*, Grada Publishing, Praha 2004

[2] K. W. Vopel: *Skupinové hry pro život 4*, Portál, Praha 2003

[3] Z. Šimanovský: *Hry pro zvládání agresivity a neklidu*, Portál, Praha 2002

[4] Z. Šimanovský: *Hry pro zvládání agresivity a neklidu*, Portál, Praha 2002

kdo mají rádi zmrzlinu.“) Pro zpestření mohou charakteristiky vymýšlet sami účastníci a střídají se na místě uprostřed podle toho, na koho nezbude místo na židli. V debatě po hře se můžeme pobavit o tom, co se účastníci o sobě dozvěděli nového.

- **Slečna nebo pan XY**^[5] – pracovnice popisuje některé z dětí: „Pan XY má tmavé dlouhé vlasy a umí krásně malovat.“ Děti hádají, kdo by mohl být pan XY. Po několika kolech na ukázkou se mohou děti více zapojit a samy vytvářet charakteristiky o svých kamarádech nebo pracovnicích. Můžeme postupovat od jednodušších charakteristik (oblečení, barva vlasů) k obtížnějším (povaha, zájmy).

4) PRÁCE S EMOCEMI

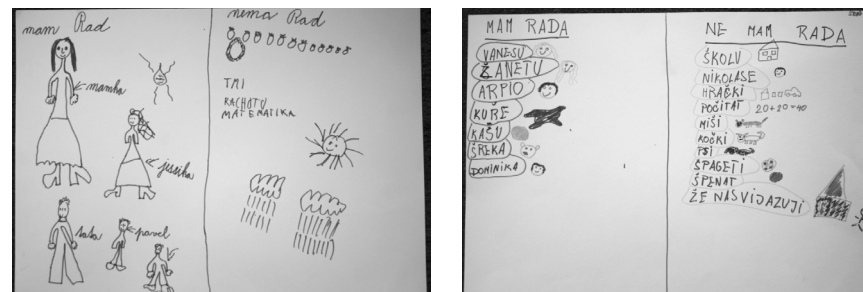
- **Důležitý člověk**^[6] – děti mají za úkol nakreslit nějakého důležitého člověka v jejich životě. Mohou si vybrat někoho, koho mají rádi nebo někoho s kým mají nějaký problém. Nejprve zavrou oči a osobu si představí, následně mají čas na malování. Mohou si představit, co by o sobě tato osoba chtěla říct. Mohou si také představit a napsat, co by chtěly o této osobě říct ony. Následně si ve skupině postupně představí svoje výtvary. Ptáme se děti, proč si osobu vybraly, a jak těžké bylo představit si, co o sobě tato osoba říká. Pokud nechtějí výstup sdílet s ostatními, nenutíme je. Děti se takto mohou naučit vcítit se do jiné osoby a vnitřní konfrontací s důležitou osobou se zvyšuje jejich sebehodnocení. Tuto hru je vhodné zařadit doprostřed sebezovojivé skupiny mezi odlehčující aktivity, například hry na sluchové vnímání nebo vzájemné poznávání.
- **Pěkný zážitek** – účastníci mají za úkol vzpomenout si na nějaký pěkný zážitek, který jim v poslední době udělal radost. Následně mají zážitek nakreslit a podělit se o něj s ostatními dětmi a pracovnicemi. V průběhu hry pracovnice dbají o to, aby si děti vzájemně neskákaly do řeči, a aby se sobě neposmívaly. Můžeme jim vysvětlit, že každý jsme jiný, a pro každého může být pěkný zážitek něco jiného. Neosvědčilo se nám dávat dětem příklady možných situací, které jim udělaly radost, protože je potom použily, aniž by zkusily vymyslet vlastní zážitek. U dětí, které jsou obklopeny mnoha problémy a starostmi svých rodin, jsme chtěly navodit příjemné a radostné vzpomínky, které také zažívají. Také tuto hru doporučujeme zařadit doprostřed sebezovojivé skupiny.

Obr. 1 – výstup aktivity Pěkný zážitek.

5) SEBEÚCTA A SEBEHODNOCENÍ

- **Co mám a nemám rád** – účastníci mají za úkol vymyslet a napsat nebo nakreslit pět věcí, které mají rádi a pět věcí, které rádi nemají. Poté si vzájemně představí svoje výtvary. Pro děti je to dobrá příležitost, jak se naučit sdílet s ostatními, co mají a co nemají rádi. Při představování výtvarů vedeme děti k tomu, aby se vzájemně neposmívaly, pokud mají jiný názor a respektovaly názory druhých.

Obr. 2, obr. 3 – výstup z aktivity Co mám a nemám rád.

6) ZVLÁDÁNÍ AGRESE A NEKLIDU

- **Přetlačovaná**^[7] – pro hru je potřeba dostatek volného prostoru v místnosti. Děti utvoří dvojice a postaví se od sebe na délku paže. Zvednou ruce do výše ramen a oprou se dlaněmi o dlaně partnera. Na znamení začnou na jeho ruce silně tlačit. Jejich snahou je zatlačit partnera dozadu, tlačit proti němu a necouvat. Pokud někdo cítí, že chce hru zastavit, může říct „stop“ a jeho partner musí přestat tlačit. Hra naučí děti využívat kladné stránky agresivity, a také dodržování pravidel.
- **Příšery**^[8] – všechny děti dělají příšery. Co nejvíce hulákají, ječí a dupou, aby z nich šla co největší hrůza. Pracovnice prochází mezi nimi a postupně je hladí, a tím se proměňují ze zakletí opět v děti. Postupně se takto promění všechny příšery. Hru je možné několikrát zopakovat. Děti baví proměňovat se v příšery, a také pozorovat, pokud se v příšery proměňují i pracovnice. Hra pomáhá uvolnit energii.

7) RELAXACE

Relaxace spočívá v uvolnění svalů různými technikami. Dochází k uvolnění tělesnému i duševnímu. Dětem techniky zaměřené na relaxaci přináší pozitivní účinky na fyzické, psychické i emocionální úrovni.

- **Medvěd, vstávej!**^[9] – pracovnice se nejprve zeptá dětí, zda ví, co dělá medvěd v zimě, a poté jim vysvětlí pravidla hry. Při této hře jde o napodobení medvěda při zimním spánku. Děti si lehnou pohodlně na zem a potichu nehybně leží. Pracovnice hledá medvěda, který spí nejtvrdším spánkem, dotkne se zlehka špičky jeho nohy a medvěd se probudí. Pomalu vstane,

[5] A. Bartl, C. Nitsch: Hry pro tříleté a mladší děti, Portál, Praha 2003

[6] K. W. Vopel: Skupinové hry pro život 2, Portál, Praha 2003

[7] K. W. Vopel: Skupinové hry pro život 4, Portál, Praha 2003

[8] A. Bartl, C. Nitsch: Hry pro tříleté a mladší děti, Portál, Praha 2003

[9] M. Nadeau: Relaxační hry s dětmi, Portál, Praha 2011

prochází se asi deset vteřin mezi spícími dětmi a hledá dalšího medvěda, kterého probudí, a vymění si s ním své místo. Po několika minutách, kdy se v probouzení vystřídali všichni účastníci, pracovnice hru ukončí.

- **Masáže rukou** – děti se rozdělí do dvojic. Jeden z dvojice si pohodlně lehne na zem a jeho kamarád mu masíruje postupně jednu, a potom druhou ruku. Začíná od konečků prstů a končí u ramene. Pracovnice účastníkům nejprve předvedou, jak může taková masáž vypadat a v průběhu hry jim pomáhají slovně nebo ukázkou. Po zhruba pěti minutách se účastníci vystřídají. Po skončení si povídají s pracovnicemi o tom, jak se při hře cítili, zda se jim více líbilo masírovat nebo být masírováni apod. K této aktivitě je možné pustit relaxační hudbu.

3.2.5 Příklad realizace seberozvojové skupiny

V úvodu jedné ze seberozvojových skupin jsme si zahráli relaxační hru Medvěde, probud se!, kdy děti ležely a spaly a navzájem se postupně probouzely dotykem na špičky nohou. Následovala hra Slečna nebo pan XY. Děti měly za úkol popisovat někoho z přítomných a ostatní hádaly, o koho se jedná (Např.: „Slečna XY má dvě mladší sestry, černé vlasy, ráda tancuje a brzy půjde do nemocnice. Odpověď je Kristýna.“). Hru jsme ztížily a hádaly se i osoby nepřítomné.

Obtížnější byla aktivita Důležitý člověk, kdy měly děti za úkol namalovat nějakého důležitého člověka v jejich životě. Měly si představit, co by o sobě tato osoba chtěla říct. Následně si ve skupině postupně představily svoje výtvary a sdělily ostatním, proč si osobu vybraly, a co by o sobě tato důležitá osoba v jejich životě chtěla říct.

Následovala další spíše relaxační hra. Úkolem každého bylo stoupnout si doprostřed kruhu, postupně se nechávat rozesmát ostatními, a přitom to vydržet a nerozesmát se. To se ukázalo jako nemožné nejen pro děti, ale i pro pracovnice.

Poslední hra byla hra Příšery. Děti předváděly strašidelné příšery, a koho se dotkla pracovnice, ten se změnil zpět v hodné dítě. Tuto hru jsme pro velký úspěch hráli víckrát.

3.2.6 Problémy při realizaci

Zejména na začátku projektu nebyly děti zvyklé pracovat tímto způsobem ve skupině. Některým dětem dělalo problémy naslouchat ostatním nebo před ostatními vyjadřovat svoje pocity. Děti, které se seberozvojových skupin účastnily pravidelně, si postupem času na tyto aktivity zvykly a začaly je bavit. V průběhu projektu se několikrát stalo, že děti na plánovanou seberozvojovou skupinu nepřišly a daly přednost jiné aktivitě. V takovém případě jsme naplánovaly aktivitu znovu a děti se jí bez problémů zúčastnily jindy. Občas se stávalo, že děti odcházely ze skupiny ještě před koncem, pokud je například přišel vyzvednout někdo z rodičů nebo sourozenců, což sice skupinu vyrušilo, ale nebylo to většinou nijak zásadní pro realizaci seberozvojové skupiny.

3.2.7 Závěr

Realizovanou aktivitu hodnotíme jako úspěšnou a chceme s ní v NZDM Pavlač nadále pokračovat. V průběhu projektu se nám podařilo skloubit aktivity tak, aby naplňovaly cíle seberozvojových skupin, a zároveň byly pro děti přitažlivé a zábavné.

Děti se v průběhu realizace naučily pracovat ve skupině, vyjadřovat před ostatními své názory a lépe respektovat názory druhých. Lépe se mezi sebou poznaly, a prohloubil se také jejich vztah k pracovním zařízením, což je možné dále využít v práci s nimi v NZDM Pavlač.

Kromě toho měly možnost zlepšit svoje sluchové a zrakové vnímání. V průběhu realizace si některé děti vyzkoušely hraní rolí a relaxační techniky, tyto techniky pro ně byly nové a zaujaly je. Získané dovednosti chceme u dětí dále rozvíjet nejen formou seberozvojových skupin v NZDM. Podobné aktivity připravujeme také pro pobytové akce, které plánujeme.

Seznam literatury:

Šimanovský, Z., *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*, Portál, Praha 2002

Vopel, K. W., *Skupinové hry pro život 1–4*, Portál, Praha 2003

Nelešovská, A., *Jak se děti učí hrou*, Grada Publishing, Praha 2004

Nadeau, M., *Relaxační hry s dětmi*, Portál, Praha 2011

Bartl, A., Nitsch, C., *Hry pro tříleté a mladší děti*, Portál, Praha 2003

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

4 Metodika aktivity Seberozvojové programy pro školy

PŘEDMLUVA

Seberozvojové programy pro školy byly v rámci projektu Šanci dětem! součástí vzdělávacích aktivit, realizovaných na partnerských školách projektu. Těmito školami byly ZŠ a MŠ Brno, Merhautova 37; ZŠ a MŠ Brno, Křenová 21 a ZŠ a MŠ Brno, nám. 28. října 22. Seberozvojové programy byly určeny pouze pro žáky vybraných 4. a 5. tříd v těchto partnerských školách.

Byly zaměřeny na vrstevnické vztahy ve skupině, důraz byl kladen na spolupráci, odstraňování genderových stereotypů a rasových předsudků, posilování respektu k odlišnosti, řešení konfliktů a agresivity. V každé třídě byly realizovány celkem čtyři seberozvojové programy, tj. jeden program na školní pololetí. Programy tedy probíhaly během dvou školních roků, vždy ve stejných třídách – v prvním školním roce je tedy absolvovali žáci vybraných 4. tříd a v dalším školním roce ti stejní žáci, ale již 5. tříd.

Autorkami následující metodiky, a zároveň lektorkami seberozvojových programů pro školy jsou za NZDM DRON Bc. Marcela Bucháčková a za NZDM Pavlač Mgr. Vladimíra Jandová a Mgr. Michaela Pišová.

OBSAH

4	Metodika aktivity Seberozvojové programy pro školy	
4.1.1	Realizace aktivity	102
4.1.2	Struktura programu.....	102
4.1.3	Rozvíjené oblasti.....	103
4.1.4	Seberozvojové programy pro školy s příklady dobré praxe.....	103
4.1.5	Problémy při realizaci	110
4.1.6	Závěr.....	111

4.1.1 Realizace aktivity

Seberozvojové programy pro školy byly realizovány na partnerských školách projektu Šanci dětem! a byly určeny pouze pro žáky 4. a 5. tříd v partnerských školách. Byly zaměřeny na vrstevnické vztahy ve skupině, důraz byl kladen na spolupráci, odstraňování genderových stereotypů a rasových předpokladů, posilování respektu k odlišnosti, řešení konfliktů a agresivity. Náplň programů vymýšlely a následně realizovaly celkem tři pracovnice (jedna z pracovnic v průběhu realizace programů odešla na mateřskou dovolenou a byla vystřídána třetí lektorkou) – z NZDM DROM a z NZDM Pavlač. Jedna z lektorek má kvalifikaci speciální pedagožka a při realizaci programů využívala svých zkušeností s dramaterapeutickými technikami a druhá lektorka vystudovala sociální práci a prošla dvouletým výcvikem v arteterapii a artefiletice.

4.1.2 Struktura programu

Každý seberozvojový program se skládal ze tří částí, přičemž respektoval školní přestávky. Byl tedy rozložen do tří vyučovacích hodin. V úvodu jsme vždy věnovaly čas připomenutí jmen účastníků a seznámení s podrobným průběhem programu, dále jsme si společně připomenuli pravidla, která je nutno dodržovat:

- Dodržují se přestávky, takže svačinu a odchody na záchod necháváme na přestávku – pití je povoleno i v průběhu programu.
- Vzájemně se posloucháme – když mluví lektorka i když mluví spolužák.
- Do aktivit se zapojují všichni – pokud by některá z aktivit byla někomu vyloženě nepříjemná, nemusí se jí účastnit, ale sedne si a bude ostatní sledovat.
- Po každé aktivitě společně uklidíme třídu a pomůcky, které se používaly.
- Vyjasníme si pravidla fotografování. I když máme povolení od vedení školy, respektujeme případné přání dětí, abychom je nefotily.

Po této úvodní části, která trvala cca patnáct minut, následovaly „warm-up“ techniky, mimochodem nejoblíbenější část ve všech třídách. Cílem těchto technik je uvolnění a navození atmosféry pro odlišnou práci, než je ve škole běžná. Střídaly se pohybové techniky s výtvarnými pro zmírnění energie ve třídě, která se snadno vystupňuje a je pak těžko zvladatelná.

Po přestávce pokračoval už hlavní program. Druhou vyučovací hodinu následoval program složený z dramaterapeutických a pohybových technik, poslední hodina (opět z důvodu zklidnění účastníků) byla věnována arteterapeutickým technikám a většinou navíc individuální práci vzhledem k postupnému poklesu energie účastníků. Obě z těchto částí měly vždy v závěru vlastní reflexi. Pokud sami účastníci nedali ostatním zpětnou vazbu, shrnuly své pozorování lektorky, bez hodnotícího podtextu. Tedy: „Všimla jsem si, že...“, „Ty jsi v tu chvíli udělal...“. Pokud připomeneme něco, co v kolektivu vzbudilo emoce (hádky, dobrá spolupráce apod.), děti samy mají potřebu tuto poznámku dále rozvést nebo aspoň nějak reagovat.

Časový plán:

15 min	úvodní techniky (seznamování, shrnutí minulé skupiny)
30 min	warm-up techniky
	<i>přestávka</i>
35 min	hlavní blok, dramaterapeutická část
10 min	reflexe
	<i>přestávka</i>
35 min	hlavní blok, arteterapeutická část
10 min	reflexe

Často se stávalo, že jsme ve skupině nestihly uzavřít blok dramaterapeutických technik a reflexe se tím posunula až na úplný závěr. Nebránily jsme se tomu, protože dětem často trvá, než se nadchnou pro věc a zapomenou na školní prostředí, které mají spojené spíše se sezením v lavicích a plněním konkrétních požadavků. Předmětem těchto aktivit byla naopak kreativita a sebeprosazení. Pokud tedy začínala technika fungovat, klidně jsme v ní s dětmi pokračovaly i po přestávce na úkor arteterapeutických technik, které potom fungovaly jako závěrečná relaxace nebo neverbální reflexe.

4.1.3 Rozvíjené oblasti

Programy se zaměřovaly hlavně na vrstevnické vztahy, vztahy ve skupině s důrazem na spolupráci, odstranění gender a rasových předpokladů, odstranění vzájemné agresivity a na řešení konfliktů. Byly prostředkem k rozvoji komunikačních schopností, sociálních a vztahových kompetencí, získání důvěry ve vlastní schopnosti a zdravé sebevědomí. Zároveň by měly posilovat schopnost naslouchat druhým, respektovat názory ostatních a schopnost pracovat v týmu. Celkově by rozvíjení těchto oblastí mělo zajistit dobré sociální klima ve školní třídě.

4.1.4 Seberozvojové programy pro školy s příklady dobré praxe

V této kapitole uvádíme programy, které jsme vytvořily a realizovaly, a doufáme, že budou dostatečným návodem a inspirací pro vytváření dalších programů. Především se snažíme předat to, co v praxi fungovalo, a může usnadnit prvotní tápání, jak se skupinou pracovat. Program vždy několikrát upravovaly a přehodnocovaly tak, aby vyhovoval konkrétní třídě. Níže uvedené programy jsou popisem té nejzdařilejší realizace. To znamená, že ne vždy ve všech třídách se z našeho pohledu podařilo cíl dosáhnout. Zprostředkováváme zde zkušenosti, ale negarantujeme úspěch. Je dost možné, že kdyby seberozvojové programy pro školy neprobíhaly najednou ve čtyřech třídách, bylo by dost obtížné identifikovat funkční postupy, které se projeví až srovnáním jednotlivých výstupů.

SEBEROZVOJOVÝ PROGRAM PRO ŠKOLY č. 1

Cíl: mapování možností práce pomocí různých technik a stylů práce

Pomůcky: lístečky s písmeny, papíry A3, pastelky, fixy, deka, rekvizity podle potřeby

Úvod (15 min)

- Seznamování (jméno, věk a něco o sobě), nastavení pravidel (viz část Struktura programu), seznámení s plánovaným průběhem programu.

Warm-up (30 min)

- **Rady** – účastníci mají za úkol se beze slov seřadit podle nějakého pravidla, určeného lektorkou, např. podle výšky, velikosti nohy, délky vlasů, podle abecedy, podle toho, kdo bydlí nejdál od školy apod., (zvyšujeme obtížnost).

- **Čilá statistika^[1]** – účastníci se přemisťují podle pravdivosti výroku, který určí lektorka. Výroky má lektorka předem připravené, vzhledem k tomu, že je to první program, měly by být pro děti bezpečné. Např.: „Mám sestru.“, „Byl jsem na Slovensku.“, „Zkoušel jsem kouřit.“, „Jsem zamilovaný.“ a další odvážnější podle uvážení lektorek v závislosti na pokročilosti skupiny. Účelem je, aby se o sobě děti dozvěděly něco nového, ale neměly by se cítit trapně. Lektorka může pozorováním leccos vyčíst – od rolí ve skupině až po rizikové chování některých jednotlivců a dál s tím ve skupině pracovat.
- **Tornádo^[1]** – úkolem je složit z lístečků s písmeny existující slovo. Skupina, která to zvládne rychleji, vyhrává. Při pokynu „TORNÁDO“ všichni vyhodí lístečky do vzduchu, seberou zase jiné a vše se opakuje.

Hlavní aktivita – arteterapeutická část (45 min)

- Každý si na arch papíru nakreslí svou pomyslnou planetu^[1] (velký kruh), do které postupně podle zadání přikresluje obrázky. V podstatě jde o to, shromáždit několik věcí, které má dítě rádo a kterými se obklopuje. Představa je krásná tím, že se na jednom místě postupně sejdou samé příjemné věci. Lektorka tedy děti postupně instruuje takto:

Nakreslí:

- svého nejlepšího kamaráda
- své nejoblíbenější jídlo
- svůj oblíbený televizní program
- své vysněné budoucí povolání
- to, co děláš po škole nejraději
- místo, kam by ses chtěl podívat
- svůj idol/vzor

Po dokončení každý prezentuje svou planetu – tedy to, co má rád. Děti, které nerady kreslí, protože to podle svého názoru neumí, budou mít možná trochu problémy prolomit počáteční ostych. Motivujeme je a ujišťujeme, že obrázek je čistě pro jejich potřeby a nebude se nikde vystavovat. Můžeme jim například slíbit, že po skončení aktivity ho mohou zničit nebo cokoliv budou mít potřebu s ním udělat.

Hlavní aktivita – dramaterapeutická část (45 min)

- **O šípkové Růžence** – Rozhodly jsme se hned v prvním sebezrovojovém programu vyzkoušet, jak budou děti reagovat na techniky využívající divadelní systémy. Následující jednoduché strukturované drama^[2] navazuje na předchozí aktivitu pomocí fiktivní planety. Inspirací pro tuto aktivitu byla pohádka O Šípkové Růžence, na které jsme chtěly demonstrovat genderové stereotypy a nabourat je. Naše Růženka nesplňuje obecné představy o křehké princezně, která pasivně čeká na prince ve věži – naopak jsme jí vymyslely spoustu aktivit, které se typicky přiřítají spíše klukům. Planetu jsme během přestávky nakreslily barevnými křídami na tabuli, ale je možné ji připravit i dopředu na nějaký arch papíru. Po přestávce jsme tedy rovnou začaly připomenutím pohádky O Šípkové Růžence a představily jsme novou verzi.

[1] zdroj: Vopel, K. W., *Skupinové hry pro život 1–4, Portál, Praha, 2003*

[2] *Výstavba strukturovaného dramatu, Warwick Dobson: návnada (vyprovokování pozornosti a zvědavosti u žáků); budování viry (získávání důvěry a ochoty uvěřit v realnost situace); akce (rozvíjení příběhu, zkoumání vztahů, zastavování, obměňování a řešení situací); vývoj (změna úhlu pohledu, hledání příčin, následků a souvislostí mezi fiktivním příběhem a vlastní zkušeností); reflexe (pochopení smyslu, schopnost výpovědi a porovnání s reálným životem). Zdroj: www.rvp.cz*

Lektorka v roli (Růženka) prezentuje svoji planetu, která je nakreslená na tabuli. Kromě typických „holčičích“ věcí má ráda fotbal a jejím vzorem je Chuck Norris. Tyto symboly představují zájmy připisované mužům, na což děti okamžitě reagovaly smíchem ve všech třídách. To jsme očekávaly a kvůli tomu také tento projekt postavily následujícím způsobem. V první řadě musíme vzbudit zájem dětí, takže lektorka představující Růženku by měla skutečně hrát divadlo a nevystupovat ze své role – Růženka by měla být fyzicky přítomná ve třídě. Vhodné je pomoci si nějakými rekvizitami jako třeba např. „kšiltofka“, chlapecká bunda apod. Druhá lektorka vystupuje jako „joker“^[3]. Směřuje dění a motivuje děti k následujícím akcím. Děti mají nyní prostor se lektorky v roli doptat na všechno, co je zajímá. Tím je myšleno, že si mohou dokreslit obrázek o postavě – kolik jí je let, proč má takové zájmy, jak na ni reaguje okolí, atd. Diskusi moderuje joker. Otázky dětí jsou nepředvídatelné, lektorka v roli si je vymýšlí na místě s tím, že co bylo řečeno nyní, už platí a lektorka si to musí pamatovat pro případ, že by se s těmito fakty ještě v průběhu pracovalo. Zároveň musí mít na paměti jasný cíl, kterého chceme tímto projektem dosáhnout, aby její odpovědi neznemožnily další práci.

Následuje krátká scénka obou lektorek, kde se Růženka střetne s ježibabou, která jí osočuje kvůli jejím „klučičím“ zájmům a vyhrožuje prokletím v případě, že se jich nevzdá. Ze zkušenosti víme, že děti v podstatě sdílejí názor ježibaby, ale tato postava je pro ně málo atraktivní – nechtějí se ztotožnit s „nahrbenu zlou bábou“, a to otevírá možnost naší další intervence. Ježibaba vystoupí z role a opět jako joker rozproudí diskusi: „Co té ježibabě vlastně vadí?“, „Máte někdo podobnou zkušenost jako Růženka?“ apod. Závěrečná otázka do diskuse by měla znít takto: „Co byste udělali na jejím (Růženčině) místě?“. Prvního odvážlivce, který má na tuto otázku odpověď joker vyzve, aby šel názorně ukázat, co by udělal, tj. aby s ježibabou sehrál scénku v roli Růženky. Růženka mu půjčí své rekvizity a odstoupí na stranu. Tímto způsobem pokračujeme tak dlouho, než se vyčerpají všechny nápady. Ve chvíli, kdy se začnou děti ve svých řešeních opakovat, přistoupíme k další části.

V této fázi jsou děti na ježibabu už našťavané a postupně začínají být tolerantnější k postojům Růženky, protože mají osobní (i když simulovanou) zkušenost s absurditou situace. Lektorka zase vstoupí do své role pomocí zástupných rekvizit a joker pokračuje ve „vypravování“ pohádky: „Růženka si stála za svým a dál hrála fotbal, a proto ji ježibaba zaklela...“, v rolích potom obě lektorky sehraji další scénku, v níž ježibaba Růženku zaklínadlem „uspí“.

Joker motivuje děti k hledání řešení, jak Růženku vysvobodit. Ze začátku vždy padá klasické pohádkové „přijde princ a políbí ji“ – na to můžeme říct, že mezi námi žádný princ není, a proto musíme vymyslet nějaké reálné řešení. V jedné ze tříd „vysvobodila“ Růženku dívka, která projevila svůj názor, že se má změnit ježibaba a nechat Růženku na pokoji, s čímž souhlasila celá třída. Moc ježibaby se tak zlomila, protože neměla žádné zastánce.

Reflektujeme s dětmi fakt, že každý z nás je zároveň Růženkou i ježibabou – tj. „Růženka“ představuje to, že se můžeme dostat do situace, kdy na nás okolí nesmyslně útočí a „ježibaba“ v nás může ublížit někomu jinému.

Na závěr následuje společné sdílení, kde děti hovoří o svých zkušenostech s rasismem – respektive s rasovými předsudky.

[3] *Důležitou postavou divadla fórum (DF) je „joker“, který zprostředkovává kontakt mezi herci a diváky, řídí celou akci, uvádí ji, vysvětluje princip DF, představuje postavy, má za úkol motivovat diváky, vnímat jejich připomínky, zastavovat děj podle jejich pokynů a umožňovat jim vstup na jeviště. Jeho úkolem je tedy udržet linii celé akce, vést diskusi a směřovat ji i vracet k řešenému problému. Role jokera vyžaduje velké soustředění a schopnost rychle reagovat na vzniklé situace, na vzniklou atmosféru, kdy jednou musí povzbuzovat, jindy tlumit aktivitu diváků, často je nucen na místě improvizovat a vytvářet nové postupy pro aktuální skupinu. Zdroj: www.rvp.cz*

SEBEROZVOJOVÝ PROGRAM PRO ŠKOLY č. 2

Cíle: nácvik řízené diskuse, trénink kooperace a budování důvěry ve skupině, experimentální práce s odlišností

Pomůcky: papíry A3, pastelky, voskovky, fixy, barvy na obličej (červená a modrá), 2 deky (červená a modrá), 8 rolí krepového papíru (červený a modrý)

Úvod (15 min)

- Vzájemné připomenutí jmen, diskuse o minulém programu – co si děti pamatují, co je bavilo atd., což můžeme využít v další práci, a zároveň tak získáme zpětnou vazbu o tom, jestli byly naplněny naše cíle.

Warm-up (30 min)

- **Molekuly** – účastníci se pohybují volně po prostoru a vytváří skupinky podle toho, jaké číslo vyvolá lektorka. Technika se dá dobře použít i k rozdělení dětí do dvojic nebo skupin. V tomto případě jsme pracovaly ve finálních dvojicích.
- **Vláčky**^[4] – jeden ze dvojice představuje mašinku, druhý ho zezadu drží za ramena a se zavřenýma očima se nechá vodit po prostoru. Úkolem mašinky je, aby vláček jezdil bezpečně a do ničeho ani do nikoho nenarazil. Postupně zvětšujeme skupinu – opakujeme totéž ve trojici, čtveřici atd., až se třída rozdělí na dvě skupiny. S těmi pracujeme v další technice.
- **Míčky** – obě skupiny dostanou deku a molitanový míček a jejich úkolem je společnými silami míček vyhodit do vzduchu a zase chytit. Po zvládnutí tohoto úkolu zvyšujeme nároky. Nejdříve opakovaně míček vyhodit a zase chytit, potom rytmicky vyhozovat míček do vzduchu a můžeme završit „pinkáním“ mezi oběma skupinami, tj. jedna skupina vyhodí míček, druhá ho chytí.

Všechny tyto techniky se velmi ujalý a rozhodně je můžeme doporučit pro jakoukoliv skupinu hlavně jako nástroj budování důvěry a spolupráce ve skupině. V žádné ze tříd se nám nestalo, že by se děti nechtěly zapojit, a navíc u nich byla vždycky dobrá atmosféra.

Hlavní aktivita (90 min)

- **Vytváření planety** – hlavní aktivita je tentokrát uceleným projektem, kde na sebe jednotlivé techniky navazují. Střídají se zde dramaterapeutické techniky s arteterapeutickými a směřují k plánovanému závěru. S odstupem času je nutno tuto aktivitu vyhodnotit jako nejzdařilejší v dosahování cílů. V případě další práce bychom se určitě vrátily k tomuto stylu práce. Bylo daleko méně náročné udržet pozornost dětí, ušetřily jsme spoustu času a energie vysvětlováním zadání, protože bylo většinou hodně jednoduché a svým způsobem logické. Dětem jsme daly hodně tvůrčí volnosti a to se projevilo na výsledcích práce i vzájemných vztazích. Ve třídě se pak povykovalo, pobíhalo a hlasitě smálo. Věříme, že to mohlo rušit ostatní třídy, kde normálně probíhala výuka, na druhou stranu toto nebyl případ, kdy bychom neměli situaci pod kontrolou na rozdíl od jiných případů, kdy byl sice ve třídě klid, ale v podstatě jsme ničeho nedosáhly, protože děti se nenadchly pro zadání. Více je toto téma popsáno v části Problémy při realizaci.

Úkolem účastníků je vytvořit si svou planetu z předmětů dostupných ve třídě, následně se vžít do obyvatel takové planety a vymyslet charakteristický pohyb a dorozumívací jazyk. Pro větší rozlišení přidělíme jedné skupině červenou barvu a druhé modrou. Skupiny mají k dispozici barvy na obličej a krepový papír ve své barvě, které mohou využít ve stylizaci planety. Potom si připraví krátkou scénku, kterou budou prezentovat kulturu své planety druhé skupině.

Vzájemně představení planet: Připravenou scénku skupina přehraje, ostatní v této chvíli pouze pozorují a snaží se pochytit co nejvíce informací. Postřehy potom sdílíme. Lektorka podněcuje diskusi otázkami: „Co jsme viděli? Co vás zaujalo? Jsou to přátelští nebo nepřátelští mimozemšťané? Proč si myslíte, že jsou přátelští?, apod.“

Setkání obyvatel planet: Skupiny nejdříve opět pracují samostatně. Tentokrát propracují detailně kostýmy a líčení, aby se co nejvíce sladili. To zabere hodně času, ale je to důležitá součást programu, kdy skupina získává sounáležitost pomocí vnějších znaků. Provází to spoustu pozitivních emocí, které v další části ještě gradují, když dětem „dovolíme“ jít na návštěvu k sousedním mimozemšťanům a dáme jim za úkol s nimi navázat kontakt. Asi bude potřeba dát dětem konkrétní zadání, např. „Modří jsou pozváni k červeným na svatbu.“ Použily jsme tuhle situaci, protože jedna skupina měla opravdu hodně propracovanou scénku, ve které ukázala svatební obřad. Ušetřily jsme tím dětem počáteční tápání a ostych. Závěrem byla skutečně krásná podívaná, kdy děti zahrály několik seznámení, společný tanec a předávání darů, přičemž důsledně každý dodržoval domluvený jazyk.

Zakončíme reflexí podle možností. Pravděpodobně budeme muset dětem dát opět nějaký pohled zvenčí, za něco je ocenit, zeptat se na konkrétní věci, které nás zaujaly, a tím podpořit diskusi dětí.

SEBEROZVOJOVÝ PROGRAM PRO ŠKOLY č. 3

Cíle: rozvoj kreativního myšlení, spolupráce a řečového projevu; zamyšlení nad pozitivy a negativy osobnosti; sebezprezentace

Pomůcky: papíry A3, pastelky, voskovky, fixy, barvy na obličej (tužka), losy – 3 zelené a 1 červený, různá plastová zvířata

Úvod (15 min)

- Přivítání s účastníky, zopakování jmen a připomenutí minulého programu a pravidel. Pro zopakování jmen použijeme obměnu – každého žáka představí jeho spolužák, který sedí po jeho levici, tzn., řekne jeho jméno a nějakou informací, kterou považuje za důležitou. Např.: „Tohle je David. Je nejlepší ve fotbalu z celé školy.“

Warm-up (30 min)

- Vysvětlíme dětem pravidla, ale moc vysvětlování neprotahujeme. Stačí základní princip a zbytek se naučí při prvním pokusu. Jinak zbytečně klesá energie a motivace dětí.
- **Bomba** – účastníci se libovolně pohybují po místnosti, dokud se neozve slovo „BOMBA“. Potom se všichni rozprchnou do úkrytů, které představují čtyři rohy místnosti. Z takto náhodně vytvořené skupinky je po domluvě všech členů vyslán jeden zástupce, který losem určí, jestli se skupině podařilo včas zachránit nebo ne. Lektorka má v rukou čtyři losy, z nichž jeden je zespodu označen červeně a tři zeleně. Ta skupina, jejíž zástupce vytáhne červený los, „vybuchne“, tj. dostane značku na čelo nebo na ruku barvou na obličej. Takto se pokračuje do předem zvolené počtu výbuchů.

Pozn.: Před a po této technice zařadíme sociometrickou řadu. Před technikou se účastníci seřadí nejdříve podle výšky, potom podle toho, jak si věří v situacích, kde hraje velkou roli náhoda – jestli je spíš šťastlivec nebo smolař. Toto pořadí porovnáme po technice, s pořadím podle počtu „výbuchů“.

[4] Valenta, M., *Dramaterapie*, Grada Publishing, Praha, 2007

Hlavní aktivita – dramaterapeutická část (45 min)

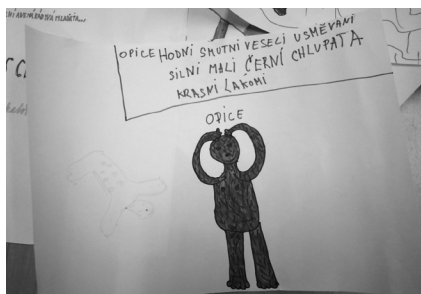
- **Zvěřinec:** Budeme pracovat s plastovými zvířátky. Je důležité, aby děti měly bohatý výběr z různých druhů zvířat. Tedy od těch hospodářských až po exotické plazy a ptáky. Také je dobré, když se ve výběru vyskytne několik druhů, u nichž je jasně patrná pohlavnost, jako třeba kráva, beran kohout apod.

Každý účastník si vylosuje jedno zvíře, a pak vytvoří seznam všech dobrých a špatných vlastností, které danému zvířeti připisuje. V další fázi každý pantomimou předvádí svoje zvíře ostatním, dokud neuhádnou, o jaké zvíře se jedná. Na závěr bloku zařadíme hru, v níž jde hlavně o dobrou znalost zvířat. Všichni účastníci stojí v řadě podél zdi a posunují se dopředu podle instrukcí lektorky: „Krok dopředu udělají všichni ti, kdo... mají čtyři nohy, jsou masožravci, snášejí vejce apod.“ Společně před přestávkou sdílíme průběh – „Co mám s tímto zvířetem společného? Jak se mi s ním bylo – je mi sympatické nebo ne? Změnily se nějak moje pocity během aktivity?“.

Je možné na začátku děti nechat vybrat zvíře podle vlastních sympatií. Předjedeme tak tomu, že polovina třídy odmítne dál pracovat, protože náhodně vybrané zvíře pro ni není dost zajímavé. Každopádně bychom se měli snažit zvířata udržet v tajnosti, aby to neznemožnilo další techniky. Pokud se ani toto nepodaří, obměníme pantomimu, kdy jeden prezentuje své zvíře a ostatní hádají tak, že se všichni najednou pohybují po třídě a lektor určuje, kdo „vede“ skupinu. Ten začne pantomimou předvádět svoje zvíře a ostatní se postupně, jak pochopí, o jaké zvíře jde, nebo podle toho, kdy zaznamenají změnu, začnou „přeměňovat“ na toto zvíře. Lektorla sleduje situaci a ve chvíli, kdy všichni představují jedno zvíře, dá pokyn dalšímu žákovi atd.

Hlavní aktivita – arteterapeutická část (45 min)

- Stále pracujeme se stejnými zvířaty, jaká si na začátku děti vylosovaly nebo vybraly. Na začátek rozdělíme děti do dvojic – osvědčilo se nám nechat spolupracovat kamarády, kteří spolu chtějí do dvojice. V těchto dvojicích potom děti nakreslí „křížence“ svých dvou zvířat: „Jak by vypadalo mládě těchto dvou zvířat?“. Podíl na kresbě by měl být rovnocenný, na což dohlíží lektor. Dvojice si následně vymyslí další fakta – „Kde toto zvíře žije? Čím se živí? Jak se seznámili jeho rodiče?“ apod. Tyto detaily dokreslí na papír. Je potřeba děti povzbuzovat a pomáhat jim. Zdůrazňujeme, že bychom se u kreslení měli pobavit a zasmát, jde tedy o originalitu a zajímavost příběhu, nikoliv o umělecké dílo. Navíc obrázek slouží pouze té jedné dvojici a na konci aktivity ho mohou zničit, předělat nebo cokoliv budou mít potřebu s výtvořem udělat. Výsledné obrázky kříženců ve skupině představíme ostatním.

Obr. 1 – seznam vlastností přisuzovaných opicí jedním z žáků. (Program č. 3)

Obr. 2 – anonymní přidělování vlastností spolužákům. (Program č. 4)

SEBEROZVOJOVÝ PROGRAM PRO ŠKOLY č. 4

Cíle: rozvoj kreativního myšlení, spolupráce a řečového projevu; opakování a posílení naučených dovedností; uzavření skupiny

Pomůcky: 2 deky, 2 molitanové míčky, papíry, pastelky, fixy, šátky, barvy na obličej, losy – 3 zelená a 1 červený, předtištěné seznamy různých vlastností (každému účastníkovi jeden), předtištěné evaluační dotazníky

Úvod (15 min)

- Přivítání s účastníky, zopakování jmen a připomenutí minulého programu a pravidel.

Warm-up (45 min)

- Protože děti velmi zaujala technika s názvem Bomba a samy si ji vyžádaly hned na úvod programu, vyhověly jsme jim a zařadily tuto techniku hned na začátek. Technika je popsána v Seberozvojovém programu č. 3.
- Pro velký úspěch jsme zvolili techniku na rozvoj spolupráce a komunikace ve skupině, při které mají účastníci ve skupině za úkol vyhazovat do výšky molitanový míček pomocí deky. Podle potřeby techniku obměňujeme. Když např. vznikají hádky, že „to někdo kazí“ a agresivita se postupně upře k jednomu žákovi, dovolíme dětem pracovat ve dvojicích, ve kterých se cítí být sehraň. Ve všech případech agresori ubrali, protože většinou nedošlo k okamžitému zlepšení pouze tím, že skupinu opustil ten, na koho byla svalovaná vina za neúspěch. Podporujeme děti v konstruktivní kritice – jinými slovy – „Řekni mu, co dělá špatně a jak by to mohlo fungovat. Když na něho budeš křičet, ke zlepšení určitě nedojde.“

Hlavní aktivita – dramaterapeutická část (30 min)

- **Hra v roli:** Děti mají za úkol ve dvojicích sehrát dvě scénky na vybrané téma, v níž bude figurovat učitel a žák. V jedné scénce bude zlý učitel a hodný žák a ve druhé naopak. Je důležité, aby si každý vyzkoušel „hodnou i zlou“ polohu postavy. Protože cílem je hlavně uvědomění oslabení agresivního chování, pokud nemá odezvu.

Vznikaly vtipné situace, kterým se ostatní upřímně smáli. Nejčastěji se v tématech vyskytovaly pozdní příchody ze strany žáků a pohružky učitelů. V simulované hodině matematiky jsme zaslechli slovo „kurátor“ a „výchovná komise“ častěji než jakýkoliv matematický pojem. Hrát hodného učitele dělalo dětem větší problém, než hrát hodného žáka. Hodný učitel z pohledu žáků je ten, který nevyhrožuje a neuráží. Snažily jsme se povzbudit děti k tomu, aby vymyslely, jakými slovy může dát učitel pozitivní zpětnou vazbu. Je dost možné, že v jiné skupině na jiné škole by tato technika otevřela další témata. Každou scénku lektor reflektuje a podněcuje skupinovou diskusi: „Co jsme právě viděli? Kdo byl ten hodný a kdo zlý? Tebe by to nevytočilo? Jak se ti to hrálo? Atd.“

Hlavní aktivita – arteterapeutická část (30 min)

- **Kreslení autoportrétu:** Každý účastník si nakreslí svůj portrét tak, že přiloží list papíru na svou tvář a voskovkou nebo tužkou ji obkreslí. Získá tak proporcionální základ svého portrétu, který následně normálně dokreslí podle svých představ. Pro jistotu obrázek podepíše, aby bylo jasné, o koho jde. Tento obrázek potom umístí na svou lavici, kde sedí ve vyučování.

Každý účastník dostane lístečky s vlastnostmi, které přiděluje svým spolužákům podle toho, jak je vnímá. Nejvíce se nám osvědčilo nechat ostatní děti kreslit vlastní obrázek a po jednom je pouštět rozdávat vlastnosti. Máme tak přehled o tom, že skutečně každý účastník dostal po jednom lístečku od každého spolužáka, a předejdeme tak situaci, že méně oblíbení spolužáci mají málo lístečků, což vyvolává dost obtížné situace k řešení, na které nemusíme stačit.

Cílem je dostat pozitivní zpětnou vazbu, proto jsou vesměs všechny vlastnosti ve výběru pozitivní, i když hodně rozdílné. Při sčítání se s dětmi zaměřujeme hlavně na ty vlastnosti, které se objevily vícekrát. To považujeme za výsledek, který má pro nás nějakou výpovědní hodnotu. S ostatními ve skupině sdílíme: „Jak se ti pracovalo? Jak se ti líbí tvoje tvář? Jaké vlastnosti ti připisují tvoji spolužáci? Překvapilo tě něco?“, apod.

Závěrečná část (30 min)

Vyzádáme si i obsáhlejší zpětnou vazbu k jednotlivým bodům. Rozloučíme se s dětmi a poskytneme jim informace o nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež a řekneme jim, kde nás najdou.

Děti navíc anonymně vyplní krátký evaluační dotazník, který jsme vytvořily pro naše účely. Dotazník je možno podle potřeby obměňovat, co ale můžeme doporučit, je použití emotikonů v hodnocení. Otázky by neměly být dlouhé, protože děti mívají dost velké problémy se čtením a nevěnovaly by jim pozornost.

Sledovaly jsme především to, jak děti hodnotí spolupráci ve skupině, ale v drtivé většině případů hodnotily děti kladně lektorky, aktivity i spolupráci – na otázku „Dozvěděl ses o sobě něco nového?“ odpovídaly „nic moc...“ a „hrozně“. Z toho usuzujeme, že výše uvedené programy napomohly rozvoji vrstevnických vztahů ve třídě, schopnosti spolupráce a komunikace, avšak nejsou vhodným nástrojem k osobnostnímu rozvoji jednotlivců.

Hodnocení účastníků seberozvojových skupin:

- „Dnes se mi to s vámi líbilo. Bomba se mi líbila a vše dál. Děkuji.“
- „Tak na půl – aj jo aj ne. Ahoj.“
- „Strašně se mi s váma tady líbilo a chtěla bych, abyste přišli zas. A přijdu se za váma podívat.“
- „Chtěla bych vám říct, že jste byli hodný, líbilo se mi to s vámi, a tak bych vám chtěla za to poděkovat.“
- „Bombu: jsem zbožňoval.“
- „Mně se to líbilo moc, ale ještě nevím, jestli jsem se dozvěděla něco o sobě.“

4.1.5 Problémy při realizaci

Při realizaci jsme narazily na několik více či méně nepříjemných problémů, které komplikovaly celkový průběh. Ve třídách jsou často obrovské rozdíly v rozumovém vývoji žáků a vztahy mezi některými spolužáky jsou doslova vyhrocené, což se projevuje tím, že určité děti nemají pozornost spolužáků, když mluví, v kolektivní práci jsou spíše pasivní a ostatní je velmi často zasměšňují. Práce v takové třídě je velmi náročná z hlediska ošetření těchto situací, proto na ně musíme být připraveni a reagovat okamžitě – musíme zajistit bezpečí všech účastníků. Přehlížením příkoří ve skupině jen podpoříme agresory a ve třídě se odehrává jiné „podtéma“ a ne náš program, který je mimo jiné zaměřen právě na vrstevnické vztahy.

Rozdíly v intelektových možnostech podchytil tím, že program a zadání vždy přizpůsobíme nejslabším článkům ve skupině, případně tento fakt musí mít na paměti lektorka, která zrovna nevede techniku a pomaleji chápajícím dětem se věnuje individuálně.

Obtížná je také práce ve třídě, kde je mnoho individualit. Třídní „leadři“ na sebe neustále strhávají pozornost, což zdržuje ostatní a rozměšňuje práci na tématu. Motivované děti postupně ztrácí zájem a program vyzní do ztracena. Způsob řešení tohoto problému jsme bohužel nenašli. Výhodou vždy bylo, když v den programu nebyly všechny z těchto dominantních dětí ve škole, a tím se problém vyřešil sám.

Kromě těchto problémů jsme musely řešit i takové, které jsme si špatnou organizací a nedostatečnou komunikací s učiteli a vedením škol způsobily samy. Protože neprobíhala komunikace přímo mezi námi – lektorkami programů a třídními učiteli, docházelo např. k tomu, že:

- Třídní učitel chtěl zůstat během programu ve třídě. Máme vyzkoušenou realizaci s učitelem i bez něj a musíme jednoznačně doporučit variantu, kdy učitel není ve třídě přítomný^[5]. Děti se přílišně kontrolují, stydí se mluvit a často ani nechtějí určité věci rozebírat před učitelem. My potřebujeme pravý opak.
- Program byl naplánován v den, kdy děti mívají tělocvik, nebo se odehrával nějaký turnaj (fotbal nebo vybíjená). Tento fakt jednou v podstatě zbořil celý program, protože děti se pořád dokola ptaly, kdy skončíme, jestli stihnou jít na turnaj a jestli půjdeme ven, když už není tělocvik. V konečném důsledku na nás byly našťavané, takže se neudělalo nic pořádného.
- Třídní učitel dětem vyhrožovali předčasným ukončením programu a pokračováním ve výuce kvůli přílišnému hluku. Učitelé zjevně nevěděli, co se bude ve třídách odehrávat a měli pořád pocit, že nezvládáme situaci, nebo že je situace na pokraji zvládnutí. Kvůli tomu vstupovali do programu se slovy, že pokud nebude klid, program se předčasně ukončí. Nikdy se tak nestalo, ale zase je to situace, která „přetrhne nit“ a utlumí motivaci atd.
- Převážně během prvních dvou programů jsme se potýkaly se ztrátou potřebného tempa a poklesu motivace žáků. Opakujeme, že je nutné „sršet“ nadšením a děti svou energií strhnout – nebát se zesměšnění, naopak trochu přehrávat, jít příkladem. Děti to ocení a jsou ochotné „jít do toho“ taky. Když si sedneme na židli a budeme čekat, co se stane, nestane se nic.
- Stalo se také to, že se v polovině seberozvojových skupin vystřídala jedna lektorka. Nám to sice nezpůsobilo vážnější problémy, ale obecně je dobré, když je možno zajistit stálé lektory po celou dobu trvání aktivity. Tak jak si děti zvyknou na způsob práce, zvyknou si i na lektory a nový člověk přece jen tak trochu narušuje navozenou důvěru ve skupině.

4.1.6 Závěr

Jak už bylo několikrát zmíněno, uvedené programy jsou navrženy na základě naší zkušenosti s realizací. Především jsme chtěly zprostředkovat několik zásad práce s touto cílovou skupinou, která by měla vést k úspěšné realizaci vlastních aktivit. Účelem tedy bylo vytvořit „kuchařku“, podle níž si můžete vytvořit jednorázové aktivity i dlouhodobější projekty bez počátečního experimentování, kterým jsme musely projít při realizaci programu my. Důležité je správně odhadnout možnosti skupiny, s níž se pustíte do společné práce.

Jako zásadní vidíme také dohodnutí podmínek a vyjasnění rolí při realizaci programu s třídním učitelem. Pokud jsme se v předstihu s učitelem/kou nedohodly, docházelo k nežádoucímu vstupování pedagoga do programu a narušování koncentrace dětí.

Seberozvojové programy pro školy hodnotíme jako přínosný a efektivní způsob spolupráce mezi žáky škol a pracovníky NZDM. Zvláště přínosné bylo, že programy probíhaly pokaždé ve stejné třídě. Jediné tak bylo zaručeno dlouhodobé opakované působení na děti, a tím progres náročnosti a zaměření aktivit a v neposlední řadě pokrok účastníků. Děti v daných třídách udělaly za dobu realizace projektu viditelný pokrok ve fungování ve skupině, naučily se poslouchat jeden

[5] Nyní hovoříme o programech uvedených v této metodice, které nejsou postaveny na interakci žáků a učitele, ale na skupinové dynamice ve třídě. Kdyby měl být učitel jedním z účastníků programu, musel by být koncipován úplně jinak a také by to vyžadovalo chuť a určitou hravost učitele.

druhého a vyzkoušely si v rámci programu různé role v třídním kolektivu, což je stěžejní pro pochopení a toleranci ostatních členů třídy. Zajímavá by byla jistě realizace těchto programů v rámci vícedenní pobytové akce. V jiném než školním prostředí by nás netlačil čas a nikoho bychom nerušili. V kratším časovém úseku by dokonce mohl být lépe pozorovatelný i dosažený efekt.

Seznam literatury:

- Gajdošová, E; Herényiová, G., *Rozvíjení emoční inteligence žáků*, Portál, Praha 2006
- Kovář, M., *Nová cesta k léčbě šikany*, Portál, Praha 2011
- Lisá, E., *Hry k rozvoji sociálních kompetencí žáků 1. stupně ZŠ*, Portál Praha, 2010
- Remsová, L., *Divadlo utlačovaných a jeho edukační možnosti v sociální pedagogice*, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky, Brno 2011. 214 s. Vedoucí disertační práce doc. PhDr. Jiří Němec, Ph.D.
- Šimanovský, Z., *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*, Portál, Praha 2002
- Valenta, M., *Dramaterapie*, Grada Publishing, Praha 2007
- Viers, D., *Aktivita pro skupinovou psychoterapii*, Portál, Praha 2011
- Vopel, K. W., *Skupinové hry pro život 1 – 4*, Portál, Praha 2003

Internetové zdroje:

- <http://archiv.otevrena-veda.cz/users/Image/default/C2Seminare/MultiObSem/105.pdf>
- <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/14771/DIVADLO-FORUM.html/>
- http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/S/Strukturovan%C3%A9_drama

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

5 Metodika aktivity Programy pro učitele

PŘEDMLUVA

Programy pro učitele jsou celodenní intenzivní semináře zaměřené na profesní rozvoj, posilování sebedůvěry a prevenci vyhoření. Byly určeny pro pedagogy a asistenty základních škol – partnerů projektu. Za dobu realizace projektu se uskutečnily celkem třikrát a zúčastnilo se jich 43 osob.

Programy pro učitele byly rozděleny do tří bloků. Vzdělávací část byla zaměřena na specifika životní situace žáků, typické rysy a důsledky života v podmínkách sociálního vyloučení, příčiny znevýhodnění, seznámení s kulturními specifiky cílové skupiny. Supervizní část sloužila k odlehčení zátěže vyplývající z náročné práce, poskytnutí zpětné vazby a náhledu na vlastní práci, a také jako prostor pro sdílení zkušeností pedagogů. Relaxační část sloužila k obnovení psychických i fyzických sil účastníků.

Programy pro učitele byly realizovány v prostorách mimo město Brno a vedly je tři lektorky, které jsou i autorkami této metodiky - Mgr. Patricie Hanzlová (NZDM DROM), Mgr. Věra Růžičková (NZDM Pavlač) a externí supervizorka Doc. MUDr. Alena Vosečková CSc.

OBSAH

5 Metodika aktivity Programy pro učitele

5.1.1	Realizace aktivity	116
5.1.2	Struktura programu.....	117
5.1.3	Příklad aktivit použitých v programech pro učitele.....	118
5.1.4	Problémy při realizaci	121
5.1.5	Závěr.....	122

5.1.1 Realizace aktivity

Realizovat v rámci projektu Šanci dětem! programy pro učitele jsme se rozhodly na základě zkušenosti ze setkávání s pedagogy škol, které navštěvují klienti NZDM DROM a NZDM Pavlač. Učitelé, asistenti pedagogů, a někdy školní psychologové, se na nás obraceli s žádostmi o spolupráci v případě některých svých žáků, kteří jsou zároveň našimi klienty. Občas se přitom setkáváme s nároky na žáky, kterým nechceme a z hlediska pravidel poskytování sociální služby, která stanovuje Zákon o sociálních službách, ani nemůžeme vyhovět. Kromě nesplnitelných očekávání některých pedagogů se často setkáváme s pedagogy, kteří mají o naší práci nejasnou představu, někdy dokonce o naší existenci neví.

Na základě této zkušenosti jsme se rozhodly přizvat tři základní školy nacházející se ve stejné lokalitě jako NZDM DROM a NZDM Pavlač, k účasti v projektu Šanci dětem! jako partnery, a připravily jsme vzdělávací a supervizní program pro jejich pedagogické pracovníky.

Naším cílem bylo vytvořit prostor pro společné setkání a vzájemné seznámení, poskytnout pedagogům informace o naší práci, nabídnout jim zkušenost se supervizí, nabídnout možnost rozšířit jejich obzory o nové pohledy a rozvíjet jejich citlivost ve vztahu k jejich žákům. Šlo nám mimo jiné i o to, aby se zlepšila spolupráce, informovanost a vzájemné vztahy mezi školami a nízkoprahovými zařízeními.

Programy pro učitele byly v průběhu projektu realizovány celkem třikrát a zúčastnili se jich učitelé a asistenti z partnerských základních škol. Celé setkání bylo zamýšleno kromě informační funkce také jako příležitost pro sebezpoznání a relaxaci. Pedagogům jsme nabízely jednodenní pobyt mimo školu, v příjemném prostředí v okolí Brna. Kromě příležitosti získat nové informace, rozšířit si obzory a vyzkoušet něco nového, měli pedagogové také příležitost pro setkání s kolegy z jiných škol. Příjemnou a uvolněnou atmosféru doplňovalo také plně hrazené občerstvení včetně oběda a odraagování v nezvyklém prostředí mimo město.

Jednotlivá setkání se od sebe lišila v závislosti na aktuálních potřebách pedagogů a na základě zpětné vazby z předchozí realizace aktivity. Programy pro učitele připravovaly tři lektorky – tehdejší vedoucí NZDM DROM Mgr. Patricie Hanzlová a vedoucí NZDM Pavlač Mgr. Věra Růžičková společně se supervizorkou Doc. MUDr. Alenou Vosečkovou CSc.

Dílčí cíle programu:

PŘEDNÁŠKOVÁ ČÁST

- seznámení pracovníků škol se sociální službou NZDM, s principy a pravidly, kterými se řídí
- zvýšení vzájemné informovanosti o aktivitách
- vyjasnění možností a hranic spolupráce mezi NZDM a školami, respektive pedagogy při snaze podporovat naše společné klienty/žáky/děti v procesu vzdělávání
- zcitlivění ve vztahu k vyučovaným dětem přiblížením podmínek, v nichž žijí, posílení porozumění jejich životnímu světu, znalosti problémů, s nimiž se potýkají a nabídka vysvětlení alternativní rasistické výklady jejich jednání, chování, školních výkonů
- zlepšení vzájemného vztahu mezi školami a NZDM

SUPERVIZNÍ ČÁST:

- zprostředkování informací i zkušeností se supervizí (součástí profesního zrání a rozvoje pedagogických pracovníků)
- vytvoření prostoru pro sdílení zkušeností a obtíží při práci mezi pedagogy všech tří škol

RELAXAČNÍ ČÁST:

- uvedení relaxace jako jedné z forem prevence syndromu vyhoření („ochutnávka“ relaxace – metody)

5.1.2 Struktura programu

Seminář byl koncipován jako celodenní. V první půl hodině probíhalo nejprve seznámení lektorek, pedagogů a asistentů pedagogů z partnerských škol, upřesnění pravidel a časových podmínek. Lektorka seznámila účastníky podrobněji se službou NZDM, s jejím posláním, cíli a cílovou skupinou, se kterou tato zařízení pracují. Podrobněji jsme seznámily učitele také s principy nízkoprahovosti, pravidly poskytovaných služeb a konkrétními službami, které naše zařízení nabízí dětem a mladým lidem. Pedagogy jsme informovaly o projektu Šanci dětem! a jeho aktivitách. Část prezentace byla věnována hlubšímu pohledu na cílovou skupinu dětí a mladých lidí obou NZDM, kteří jsou zároveň žáky partnerských škol.

Pedagogy jsme seznámily s konceptem sociálního vyloučení a teorií kultury chudoby.^[1] V této části měli pedagogové možnost aktivně se zapojit a sdílet svoje představy o životních podmínkách svých žáků a jejich důsledcích. Na tuto aktivitu navazovala další interaktivní aktivita týkající se různých druhů předsudků, které podle našeho názoru ovlivňují také práci s romskými dětmi a mládeží.

Po obědě následovala odpolední část vedená Doc. MUDr. Alenou Vosečkovou, CSc., která byla věnována uvedení do supervize, skupinové supervizi a následně relaxaci. Náplní této části semináře bylo poskytnout pedagogům nejen informace, ale především umožnit účastníkům vyzkoušet si supervizi jako prostor pro sdílení emočně náročných situací, do nichž se při práci pedagogové dostávají, uvolnění emocí a načerpání nových sil. V bezpečném, chápajícím a tvořivém prostředí bez hodnocení a kritiky si pedagogové mají možnost svou práci společně se supervizorem „prohlédnout“ (sebereflexe, vnímání, pocity, emoce, ale i jiný úhel pohledu, podpora, porozumění). V rámci supervize nemusí jít přímo o problémy, ale „jen“ o pochyby, nejistoty a otázky.

Byla zdůrazněna úloha supervize jako důležité součásti profesního růstu zejména u tzv. pomáhajících profesí. V oblasti psychoterapie, sociální práce a dalších oborů je již běžnou součástí rozvoje pracovníků a prevence syndromu vyhoření. V oblasti školství však zatím není běžným pojmem. Často je zde supervize vnímána jako kontrola, hodnocení schopností pedagoga, jeho kompetencí, apod. Cílem semináře bylo proto ukázat supervizi jako formu podpory a facilitace jak pro začínající učitele a jiné odborníky v pedagogickém procesu, tak i jako důležitou součást profesního růstu zkušených pedagogů a prevenci syndromu vyhoření.

Součástí odpoledního modulu bylo i teoretické seznámení s procesem relaxace a praktické vyzkoušení relaxačního dýchání, jako jedné z metod ovlivňujících aktuální psychický stav. Po supervizi a relaxaci probíhala zpětná vazba za účasti všech lektorek.

Průběh jednotlivých programů pro učitele

První dvě setkání proběhla s malými obměnami, jak je popsáno výše. Třetí setkání se pozměnilo na základě zpětných vazeb z minulých programů pro učitele a aktuální potřeby účastníků:

Po seznámení, sdělení očekávání a nastavení pravidel práce během setkání představila lektorka projekt Šanci dětem!, dále se věnovala představení NZDM jako sociální služby (role, poslání, cílová skupina, pracovní postupy, možnosti spolupráce s dalšími institucemi vymezená zákonem). Tato část neprobíhala jako přednáška, ale pedagogové byli rozděleni do skupin, ve kterých odpovídali na otázky týkající se služby NZDM. Následně proběhlo sdílení výsledků práce ve skupině. Pedagogové předkládali svoje představy o NZDM a doprovázeli je řadou otázek. Na jejich žádost jsme se věnovali vzájemné spolupráci NZDM a škol obsáhleji.

Vzhledem k řadě dotazů a témat k diskusi nezbyl čas hlouběji se věnovat tématu sociálního vyloučení a kultury chudoby. Pedagogové však považovali tuto diskusi za užitečnější a lektorka vyšla vstříc aktuálním potřebám. Osvědčila se úvodní práce ve skupině, která pedagogy zaktivizovala,

[1] Ukázku prezentace vzdělávací části programu pro učitele naleznete na konci této metodiky.

a díky které se zřejmě odehrála tak obsáhlá diskuze. Obsáhlá diskuze týkající se možností spolupráce škol a NZDM byla ze strany lektorek vnímaná do velké míry jako nekonstruktivní a domníváme se, že se přes veškerou snahu nepodařilo předat pedagogům podstatné informace o filozofii a principech NZDM. Částečně ovlivnilo diskusi i negativní nastavení některých učitelů vůči neziskovým organizacím pracujícím se sociálně vyloučenými. Nezbyl čas věnovat se části zabývající se předsudky a negativním hodnocením sociálně vyloučených žáků, což by, soudě z výroků některých pedagogů v průběhu programu, bylo potřeba.

Z důvodů posunu v harmonogramu zbylo méně času také na relaxační a supervizní část, o čemž byli účastníci předem informováni.

5.1.3 Příklad aktivit použitých v programech pro učitele

Sebezkušenostní aktivity

Přednášková část workshopu byla prokládána sebezpůsobnými aktivitami, které na témata přednášky navazovaly, rozvíjely je a usnadňovaly otevírání diskuzí.

JAK SI ŽIJÍ?

Průběh: Účastníci workshopu se rozdělí na tři skupiny. Pedagogové v každé skupině mají za úkol sepsat, jaké mají představy o životě v sociálně vyloučených lokalitách, co je podle nich typické pro život žáků a jejich rodin, a to v jedné z následujících oblastí – práce, bydlení, škola. Po 15 minutách každá skupina vybere mluvčího, který výstupy prezentuje. Po představení každé oblasti následuje diskuze.

Potřeby: fixy, archy papíru

Cíl: Cílem aktivity je přiblížit životní podmínky žáků těm pedagogickým pracovníkům, kteří o nich nemají jasnější představu a všechny zapojit do diskuse o této situaci, o tom, co znamená pro žáky, jak žákům komplikuje život, a jak souvisí s problémy, s nimiž se sami učitelé potýkají při své práci. Aktivita navazuje na přednášku o problému sociálního vyloučení, umožňuje diskutovat o jeho příčinách a důsledcích, které má pro životní dráhu dětí a mladých lidí. Obecně je příležitostí poukázat na strukturální příčiny sociálního vyloučení, mechanismy sociálního vylučování a nabourává představu, s níž se často setkáváme – že si lidé mohou sami za to, v jaké se nacházejí situaci, mohou to změnit, pokud budou dostatečně chtít.

Ambicí této aktivity je také, prostřednictvím představení konceptu sociálního vyloučení a kultury chudoby jako adaptační strategie, zcitlivovat pedagogy a podpořit je v tom, aby chování a jednání žáků a jejich rodin neetnizovali, nabídnout jim alternativní vysvětlení situací, s nimiž se setkávají ve své praxi. Například, že důvodem, proč děti nechodí do školy není to, že jsou líné, ale třeba to, že rodiče nemají peníze na svačiny, nebo musejí hlídat mladší sourozence; že je rodiče nepodporují ve vzdělávání ne proto, že jim na něm nezáleží, ale proto, že to nezvládají, nemají na to čas, ani dostatečné kompetence; že děti selhávají ve vzdělávacím systému není tím, že jsou hloupé, ale tím, že není šitý na míru jejich potřebám.

MOZAIKA PŘEDSUDKŮ

Průběh: Účastníci workshopu se rozdělí do šesti skupin. Jejich úkolem je vymyslet během deseti minut co nejvíce předsudků spojených s určitými skupinami nebo společenskými definovanými na základě nějaké sdílené charakteristiky. Jedná se o:

- předsudek vůči věku
- náboženský předsudek
- předsudek o příslušnících jiného národa
- předsudek na základě pohlaví
- rasový předsudek
- předsudek o učitelích

Po uplynutí deseti minut prezentují skupiny své závěry ostatním, kteří je mohou doplňovat, pokud je ještě něco napadne.

Potřeby: fixy, archy papíru

Cíl: Cílem aktivity je zabývat se předsudky, jejich funkcí a povahou. Zásadním sdělením je, že existují předsudky vůči všem skupinám a společnostem, do nichž mohou být lidé zařazováni na základě charakteristik důležitých pro identitu (věk, pohlaví, profesní, etnická, náboženská příslušnost). Cílem aktivity je také tematizovat to, že předsudky jako negativní stereotypy, jsou běžnou součástí našeho uvažování a poznávání světa. Jsou nástrojem, který používáme, abychom si usnadnili orientaci v neznámých situacích, při kontaktu s neznámými lidmi. Jsou zjednodušujícími obrazy spojovanými s určitými charakteristikami, skupinami a společnostmi, které nemusí mít nic společného s realitou. Jejich vypovídací hodnota je dost problematická, a proto bychom vůči nim měli být kritičtí.

Dalším tématem je fakt, že předsudky, i když jsou to myšlenkové konstrukty, mohou mít pro život velký význam, mohou konkrétním lidem v životě výrazně uškodit, znesnadnit jim dosahování jejich cílů, nebo jim mohou být „jen“ nepříjemné.

Účastníci během diskuse o prezentovaných předsudcích vyvracejí opodstatnění předsudků, které se týkají jich samotných, a to umožňuje uvědomit si relativitu předsudků vztahujících se k jiným společnostem a charakteristikám. Neochotu přijmout obsah předsudků o vlastní skupině je možné využít k účinnému zpochybnění předsudků o skupinách jiných.

REFLEXE AKTIVIT

Při aktivitách se ukazuje, že řada pedagogů má poměrně jasnou představu o životních podmínkách svých žáků. Soustředily jsme se tedy na diskusi nad příčinami a důsledky.

Diskuse se při všech setkáních otevřela už během prezentování charakteristických rysů v rámci jednotlivých oblastí. Stereotypní představy, které se v diskusi objevovaly a tendence etnizovat problémy, které souvisejí s životem sociálně vyloučených, byly odrazovým můstkem pro hlavní předmět diskuse, kterým byla konfrontace dvou pozic:

- 1) Problémy vyplývají z nedostatečnosti (lenosti, neochoty) konkrétních jedinců.
- 2) Problémy jsou zapříčiněny strukturálními faktory (životem v podmínkách sociálního vyloučení, diskriminací), které vyplývají ze sociálního vyloučení žáků a jejich rodin.

Do programu zahrnujeme také aktivitu, kterou jsme nestihly realizovat, ale o které se domníváme, že by byla vhodná vzhledem k nutnosti zcitlivovat u učitelů empatické vnímání jejich žáků a reflexi mocenského aspektu vztahu mezi učitelem a žákem:

NAVLÉKÁNÍ KROUŽKU^[2]

Průběh: Účastníci aktivity stojí v kruhu, ve středu stojí lahev. Každý drží v jedné ruce konec jednoho z provázků, které jsou přivázány ke kroužku. Mají za úkol navléknout kroužek na hrdlo lahve. Přitom mohou pohybovat pouze rukou, v níž drží provázek, případně se mohou předklonit, musí ale zůstat stát na místě a nesmí jít do dřepu, musí držet provázek za konec a nesmí ho zkracovat. Vtip je v tom, že kroužek lze na láhev navléknout pouze v případě, že všichni zúčastnění povolí provázek, pokud kdokoli z nich za provázek tahá, nedosáhne skupina cíle.

Aktivita má dvě kola. V prvním kole nikdo nesmí mluvit. Musí zjistit, jak dosáhnout cíle a nesmí se přitom domlouvat. Ve druhém kole už účastníci znají princip. Rozdělí se do tří skupin. První mají zavřené oči, ale můžou mluvit, druzí mají otevřené oči, ale nesmí mluvit, třetí mají otevřené oči a můžou mluvit. Toto kolo je možné ještě ztížit tím, že se na kroužek umístí tenisový míček. Následně rekapitulují průběh navlékání, zapojení a role jednotlivých členů skupiny a sdělují si navzájem pocity, které během aktivity měli.

Pomůcky: kroužek s provázkou o délce cca 1,5 m, láhev, tenisový míček

Cíl aktivity:

První kolo – cílem aktivity je reflexe mocenského aspektu vztahu mezi učitelem a žákem a otevření diskuse o rovinách, na kterých se mocenská nerovnost vztahu projevuje a o tom, jak s tímto faktem pracovat. Při navlékání kroužku účastníci zjišťují, že když někdo táhne, někdo je tažen. Cíle je ale dosaženo, jen pokud všichni povolí. Tah je metaforou moci, kdo má sílu – moc, táhnout? Kdo je tažen? Je možné si role táhnoucího a taženého vyměnit?

Aktivita poukazuje na možnosti a omezení spolupráce, na podmínky, za kterých lze dosáhnout společných nebo stejných cílů, podmínky k tomu, aby něco, třeba vztah nebo soužití, fungovalo. V tomto případě to lze aplikovat na vztah žák–učitel, sociálně vyloučení–společnost většiny. V jakých ohledech táhnou, neboli v čem uplatňují svoji moc učitelé, potažmo škola, vzdělávací systém? V čem mají možnost uplatnit svoji moc žáci? Který typ tahu znemožňuje dosažení cíle? Co je tím cílem pro kterého aktéra? V čem uplatňuje svoji moc společnost většiny ve vztahu k sociálně vyloučeným? V čem by která strana mohla nebo měla povolit? Neznamená tah žáků jen reakci na to, že jsou někam taženi?

Druhé kolo – cílem aktivity je ve druhém kole zcitlivování těch neznevýhodněných ke znevýhodnění ostatních a zprostředkování pocitů, které způsobuje jejich omezení při dosahování společných cílů.

V prvním kole zná skupina cíl, ví, co se má udělat, ale neví jak, a přitom nemůže komunikovat. Ve druhém kole je známý cíl, všichni vědí, jak ho dosáhnout, komunikace je povolena, ale skupina je rozrůzněná z hlediska schopností a možností komunikovat, někteří členové jsou něčím znevýhodněni.

Účastníci aktivity při rekapitulaci navlékání kroužku diskutují o tom, kdo přebírá iniciativu, kdo řídí situaci, jak zvládá komunikaci, jakým způsobem se zapojují nebo jsou zapojováni znevýhodněni členové skupiny.

Na jedné straně jsou na neznevýhodněné kladeny větší nároky při řešení situace, ale mají neomezenou možnost situaci řídit, přičemž umí dávat znevýhodněným povely, ale ani si neuvědomí, že je neinformují o tom, co se děje a proč mají určité povely plnit, nepopisují, co se děje, nevysvětlují. Znevýhodnění tak zůstávají v roli pasivních členů skupiny, kterým jsou udíleny povely. Mají pocit beznaděje, že nemají na celou situaci vůbec vliv, že dosažení cíle, řešení jde mimo ně, neorientují se v situaci, očekávají více vysvětlování a popisování situace, což ty neznevýhodněné vůbec nena- padne. Kdo řídí situaci, určuje pravidla.

[2] Tato aktivita je inspirovaná hrou *Trefit se do středu* z knihy *Bittl, Karl-Heinz, Moree, Dana. 2007. Pokladnice hodnot. Transkulturní učení hodnotám. Praha. Institut Pontes.*

5.1.4 Problémy při realizaci

- 1) Obtížnost a zdoluhavost hledání společného termínu se školami
- 2) Problém uvolnit více pedagogů ve stejný den z vyučování
- 3) Brzké odchody pedagogů z programu
- 4) Vzájemné nastavení neziskové organizace versus školy
- 5) Osobnostní nastavení některých pedagogů

Ad 1) Vzhledem k časové vytíženosti škol, učitelů i lektorů bylo občas obtížné a zdoluhavé najít společný termín pro realizaci programu. Lektorky si tak musely rezervovat několik (i sedm) termínů zcela závazně a dlouho čekaly na odpověď ze strany škol. Domluva termínu se školami byla zdoluhavá vzhledem k jiným plánovaným vzdělávacím akcím pro žáky, prázdninám, a také k potřebě dojednat termín s pěti učiteli ze všech tří škol zároveň.

Sklobit termín tolika institucí a zařízení bylo náročné. Jako efektivní se ukázal postup nejdříve domluvit více termínů s lektorkami, a poté dát všem školám na výběr ze tří možných termínů. V případě neshody teprve nabízet další termíny.

Ad 2) Zdoluhavá domluva termínu realizace programu byla jistě ovlivněna i vysokým počtem požadovaných účastníků programu. Pro školy bylo velmi problematické uvolnit ve stejný den pět pedagogů či asistentů, bylo pro ně těžké hledat náhradu. Někteří pedagogové navíc neměli o externí vzdělávací seminář zájem a bylo těžké je motivovat k účasti na programu.

Ad 3) Naplnění cílů programu ztěžovaly žádosti některých pedagogů o možnost dřívějšího odchodu z programu. Učitelé měli zájem o supervizní a relaxační část, ale chtěli také odcházet dříve, než bylo předem dohodnuto. Ve zpětných vazbách poté často zaznívalo, že by rádi prodloužili supervizní část, nejlépe na úkor části přednáškové. To by ovšem vzhledem k dřívějším odchodům nedávalo smysl. Nepovažovali jsme za vhodné, přizpůsobovat program těmto žádostem a zkrátit informační přednáškovou část na úkor supervizní a relaxační. Předat účastníkům programu informace, které byly součástí přednáškové části, bylo srovnatelně důležité, jako nabídnout jim supervizi a relaxaci.

Umístěním těchto aktivit do odpoledních hodin jsme chtěly účastníky motivovat k tomu, aby vydrželi a program absolvovali celý. Jejich deklarovaný zájem o odpolední část programu byl zcela v rozporu s tím, že odcházeli předčasně právě během ní.

Ad 4) Domníváme se, že průběh programu pro učitele ovlivnil také fakt, že dvě lektorky programu jsou zaměstnankyně neziskových organizací, které s partnerskými školami již dříve různým způsobem spolupracovaly a setkávaly se s jejich zástupci spolu s dalšími organizacemi na různých setkáních. Na mnoha pracovních setkáních se zástupci škol již dříve došlo k neshodám vzhledem k nastavení služeb neziskových organizací a očekávání učitelů.

Partnerské školy, které se nacházejí v sociálně vyloučené lokalitě, jsou pracovníky různých neziskových organizací často kritizovány pro segregaci romských žáků případně kvůli jejich přístupu k těmto žákům. Pedagogové škol mohou mít pocit, že jejich těžká práce není docenována. Neziskové organizace bývají některými pedagogy kritizovány za příliš chápat (mírný) postoj k cílové skupině dětí a mladých lidí. V uplynulých letech se obě zařízení setkávala s tím, že bylo ze strany škol kritizováno například umožnění nepravdivosti nebo dobrovolnosti doučování nebo byla napadána kompetentnost pracovníků neziskových organizací pro pedagogickou práci s dětmi.

Z těchto důvodů máme pocit, že je vzájemné nastavení mezi školami a neziskovými organizacemi spíše negativní, což zřejmě ovlivňuje očekávání obou stran. Programy pro učitele byly snahou

o možnou nápravu vzájemného nastavení, jehož problematičnosti jsme si byly při psaní projektu vědomy. Očekávaly jsme, že může dojít k lepšímu vzájemnému poznání a pochopení mezi zástupci neziskových organizací a zástupci škol.

Ad 5) Opakovaně jsme narážely na neochotu některých pedagogů spolupracovat s lektorkami na partnerské úrovni. Domníváme se, že je pro pedagogy obtížné opustit zažitý hierarchický vzorec rolí, na který jsou zvyklí (jak ve vztahu pedagogů k žákům a jejich rodičům, tak ze strany nadřízených k samotným pedagogům). Tuto skutečnost považujeme nejen za možnou příčinu selhání při předávání informací o filozofii a principech NZDM, ale možná také za důvod pocitu neúspěchu a frustrace při práci pedagogů se samotnými žáky a jejich rodiči.

5.1.5 Závěr

Z formálního hlediska bychom tuto projektovou aktivitu mohli považovat za úspěšnou. Všechna naplánovaná setkání proběhla, aktivity byly realizovány, jejich účastníci byli aktivní. Z našich očekávání hodnotíme aktivitu spíše jako neúspěšnou. Po ukončení projektové aktivity vidíme zpětně naše cíle, založené na našich zkušenostech, jako idealistické a příliš vysoko nastavené. Ne všichni pedagogové byli nastaveni na tento způsob vedení semináře, někteří nebyli ochotni sdílet svoje poznatky bez vzájemné kritiky, chybělo aktivní naslouchání a snaha vzájemně si porozumět.

Jedním z našich cílů bylo zlepšit vztah a spolupráci mezi nízkoprahovými zařízeními pro děti a mládež a základními školami. A to především prostřednictvím informování škol o principech a filozofii naší práce, o našich pracovních postupech, o našich možnostech a prioritách. Šlo nám o to, aby se pedagogové a další pedagogičtí pracovníci dozvěděli o podstatě našeho přístupu, aby ho přijali, včetně omezení, které mají pravidla naší práce pro spolupráci se školami. Program jsme ale zakončovaly s pocitem, že zástupci škol náš přístup odmítají, v lepším případě ho nepovažují za vhodný a za efektivní z hlediska jejich zájmu a za neslučitelný se svými cíli v rámci školy jako vzdělávací instituce. Nároky a očekávání, že bude v rámci NZDM uplatňována na uživatelích služby kontrola a bude vynucován pevný řád, je v rozporu se základními principy nízkoprahovosti.

Dalším významným cílem bylo otevřít téma vztahu pedagogů k romským dětem ze sociálně vyloučeného prostředí a k jejich rodinám. Přiblížit problémy, které řeší v každodennosti a posunout vnímání příčin a okolností chování, které se obecně považují za problémové. Obecněji měnit postoje a potažmo chování vůči sociálně vyloučeným Romům (a nejen jim). Uvědomujeme si, že změna dlouho upevňovaných, z mnoha zdrojů permanentně posilovaných zažitých postojů, není v silách jednoho semináře. U části pedagogů se bohužel nepodařilo dosáhnout uznání smysluplnosti existence a účelu NZDM, a tudíž ani respektu jako možných partnerů pro další spolupráci.

Na závěrečném kulatém stole, pořádaném při příležitosti ukončení projektu a zhodnocení jeho výstupů se zúčastnění zástupci obou NZDM včetně koordinátorky projektu Šanci dětem! shodli spolu se zástupci partnerských škol, že je potřebné a žádoucí takové programy realizovat, i přes problémy a rozkol názorů, které s sebou nesou. Školy jsou spolupráci s nízkoprahovými zařízeními pro děti a mládež nakloněny a otevřeny, ale vidí hlavní problém v neefektivní a nedostatečně vzájemné komunikaci. Na kulatém stole také zazněl názor (na kterém se shodla většina zúčastněných), že by zajímavou alternativou mohl být model, kdy by se jak pedagogové a zástupci škol, tak zástupci NZDM účastnili externího vzdělávacího semináře společně z pozice účastníků a tudíž by sdíleli stejné role.

Obr. 1 – supervizní část programu, supervizorka
Doc. MUDr. Alena Vosečková CSc.

Obr. 2 – informační a propagační materiály, distribuované účastníkům programu.

Obr. 3 – vzdělávací část programu, prezentace o specifických cílové skupiny, kultuře chudoby a fenoménu sociálního vyloučení.

Seznam literatury:

Bittl, Karl-Heinz, Moree, Dana, *Pokladnice hodnot. Transkulturní učení hodnotám.*, Institut Pontes, Praha 2007

Lewis, Oscar, *Kultura chudoby*. In Hirt, Tomáš, Jakoubek, Marek (eds.), "Romové" v osídlech sociálního vyloučení., Plzeň 2005, Aleš Čeněk, s. 401–412

Mareš, Petr, *Marginalizace, sociální vyloučení*. In Sirovátka, Tomáš (ed.), *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice.*, Brno 2002, FSS MU a Georgetown, s. 9–25

Šanci dětem!
Každý má právo se vzdělávat

Životní podmínky naší cílové skupiny

- **sociální vyloučení** jako životní kontext
- **kultura chudoby** jako adaptační strategie

UKÁZKA PREZENTACE (VZDĚLÁVACÍ ČÁST) PROGRAMU PRO UČITELE

Šanci dětem!
Každý má právo se vzdělávat

Sociální vyloučení

- SV - život mimo tu část společnosti, která reprezentuje závaznou normu
- dimenze „byti mimo“
- ekonomická
- kulturní a sociální
- prostorová
- symbolická
- politická

Šanci dětem!
Každý má právo se vzdělávat

Kultura chudoby

- **specifické praktiky** – systém strategií přežití, řešení situací, hodnot a norem
 - umožňují přežívání v nepříznivých podmínkách
 - jsou diametrálně odlišné od strategií přežití, řešení situací, hodnot a norem většinové společnosti
 - reprodukují se v procesu socializace

Šanci dětem!
Každý má právo se vzdělávat

Komplex znevýhodnění dětí z SVL

Příčiny znevýhodnění

- kombinace etno-kulturní odlišnosti, života v podmínkách sociálního vyloučení s rysy kultury chudoby a nastavením systému institucí
- **nedostatek kulturního kapitálu** ← jazyková odlišnost – romština, typický jazykový kód
- **rodinné zázemí** (materiální i duševní podpora v rodině, která nemůže, nechce nebo nechce dítě podporovat)
- **institucionální nastavení systému** (podobu vzdělávacího systému – nezhodnotování specifických vzdělávacích potřeb, segregované školy, kulturně necitlivá diagnostika dětí)
- **individuální aktéři** ovlivnění stereotypy

Šanci dětem!
Každý má právo se vzdělávat

Mozaika předsudků

- předsudek vůči věku
- náboženský předsudek
- předsudek o příslušnicích jiného národa
- předsudek na základě pohlaví
- rasový předsudek
- předsudek o učitelích

Šanci dětem!
Každý má právo se vzdělávat

Stereotypy v uvažování

- Představa o typické mentalitě, nedostatečná reflexe vlivů socializace
- Předpoklady: nepodnětost prostředí, nízká motivace ke vzdělání
- Prostředí je podnětné, ale jinak, motivace jsou přímo úměrné podmínkám dětí – ty formují strukturu předpokladů, stejně jako rodinné zázemí – v podmínkách, kdy rodiny z nutnosti nejsou schopné dlouhodobých strategií, uplatňují krátkodobé strategie (cíl – uspokojit základní potřeby)
- Etnizace problému schvátání dětí ze SVL

Šanci dětem!
Každý má právo se vzdělávat

Vzdělávání

- Vzdělávací systém jako pole, které je každodenním tématem a teoreticky také polem s potenciálem změny životní dráhy (prostředek nabourání znevýhodnění, stejně jako jeho posilování)

DOSLOV

Více než dva roky realizovala organizace DROM, romské středisko ve spolupráci s partnery projekt Šanci dětem!. Vzdělávacích aktivit se v rámci projektu zúčastnilo celkem 460 dětí a žáků a 76 pracovníků, kteří pracují s dětmi v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež a žáky na základních školách. Děti a mládež mohly v obou NZDM pravidelně navštěvovat předškolní přípravu, počítačový kroužek, doučování a účastnit se sebezvojevých aktivit. V prostorách NZDM jim byly také každý den k dispozici sociální pracovnice, které poskytovaly kariérové i jiné poradenství. Pracovnice NZDM DROM obsadily na podzim roku 2011 2. místo v Národní ceně kariérového poradenství.

Projekt Šanci dětem! splnil naše očekávání. Dal prostor pro rozvoj koncepce vzdělávacích aktivit, které jsou důležité pro naše klienty a jsou nadstavbou klasických nízkoprahových služeb. Mohli jsme tak klientům nabídnout komplexnější péči, která se promítla do celkové práce a efektivity aktivit. U mnoha konkrétních dětí a mladých lidí, kteří se projektu účastnili dlouhodobě, došlo ke zlepšení schopností a dovedností. Díky projektu byla navázána užší spolupráce mezi školami a nízkoprahovými zařízeními pro děti a mládež, která má pokračovat i v dalších chystaných projektech. Do budoucna chceme posílit například předškolní přípravu a rádi bychom v rámci NZDM realizovali vícedenní pobytové akce, díky kterým budou moci děti a mládež získat nové podněty a intenzivní zážitky v prostředí mimo město Brno, a které nabídnou prostor pro navázání bližšího vztahu mezi pracovníky a klienty NZDM.

Soubor metodik byl vytvořen se záměrem popsat a uchovat získané vědomosti a zkušenosti s realizací aktivit projektu a v případě zájmu je předat dál organizacím podobného zaměření či základním školám nebo studentům pedagogického zaměření, aby je mohli i nadále využít a aplikovat na své projekty a vzdělávací aktivity. Tímto způsobem usilujeme o rozšíření dosahu projektu, jeho efektivity, a tím i udržitelnosti.

Seznam literatury k úvodní kapitole:

Bittl, Karl-Heinz, Moree, Dana, *Pokladnice hodnot. Transkulturní učení hodnotám.*, Institut Pontes, Praha 2007

Lewis, Oscar, *Kultura chudoby*, In Hirt, Tomáš, Jakoubek, Marek (eds.), „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení, Plzeň 2005, Aleš Čeněk, s. 401 - 412

Mareš, Petr, *Marginalizace, sociální vyloučení*, In Sirovátka, Tomáš (ed.), Menšiny a marginalizované skupiny v České republice, Brno 2002, FSS MU a Georgetown, s. 9–25

Barša, Pavel, *Politická teorie multikulturalismu*, Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Praha 1999, 348 s.

Šimíková, I., Vašečka, I. a kol., *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*, Barrister & Principal, Brno 2005

Nečas, C., *Romové v České republice včera a dnes*, Olomouc 1993, Pedagogická fakulta University Palackého.

Autorky Souboru metodik a lektorky vzdělávacích aktivit projektu Šanci dětem!

NZDM DROM – DROM, ROMSKÉ STŘEDISKO

Mgr. Patricie Hanzlová

Patricie Hanzlová je spoluautorkou metodiky Programy pro učitele, a také jednou z lektorek této aktivity. V roce 2002 dokončila magisterské studium oborů Sociologie a Historie

na Masarykově univerzitě v Brně. Práci s dětmi a mládeží ohroženými sociálním vyloučením se věnuje od roku 2006. V letech 2006 a 2007 pracovala jako lektorka doučování v NZDM DROM. Od roku 2008 zde působila v pozici vedoucí NZDM DROM. Od září 2011 je na mateřské dovolené.

Profesní vzdělávání a kurzy: kvalifikační kurz „Pracovník v sociálních službách“ (Diecézní Charita Brno); kurz „Kontrakt a individuální plánování“ (I.E.S.- Podané ruce); kurz „Práce s agresivním klientem“ (Česká asociace streetwork); kurz „Dobrá praxe v nízkoprahových zařízeních“ (Česká asociace streetwork); kurz „Zjišťování zakázky a potřeb klientů nízkoprahových programů. Škálování, hypotézy a konflikty potřeb.“ (Česká asociace streetwork).

Bc. Marcela Bucháčková

Marcela Bucháčková je autorkou metodiky Seberozvojové skupiny v NZDM a spoluautorkou metodiky Seberozvojové programy pro školy, obě tyto aktivity lektorovala. Absolvovala obor Speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Po studiu nastoupila jako sociální pracovnice do NZDM DROM, kde pracovala převážně s dětmi od 6 do 11 let. V rámci projektu Šanci dětem! pracovala jako speciální pedagožka také s dětmi předškolního věku. V současné době působí na pozici vedoucí NZDM DROM.

Profesní vzdělávání a kurzy: kurz „Zjišťování zakázky a potřeb klientů nízkoprahových programů. Škálování, hypotézy a konflikty potřeb.“ (Česká asociace streetwork); kurz „Práce s agresivním klientem“ (Česká asociace streetwork); kurz „Krizová intervence“ (I.E.S.-Podané ruce) aj.

Bc. Eva Paprstkářová

Eva Paprstkářová je autorkou metodik Předškolní příprava a Doučování v NZDM DROM, je také jednou z lektorek těchto aktivit a koordinátorkou doučování. Absolvovala bakalářské

studium Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, oborů Speciální pedagogika a Výtvarná výchova. Práci s dětmi a mládeží se věnuje s přestávkami 5 let. V průběhu studia pracovala jako dobrovolnice v několika organizacích. Po dokončení VŠ pracovala jako sociální a kontaktní pracovnice v Krizovém centru pro děti a mládež a Intervenním centru pro oběti domácího násilí v organizaci Spondea. Poté nastoupila do organizace DROM, romské středisko, kde pracuje dosud na pozici speciální pedagožka.

Profesní vzdělávání a kurzy: Dvouletý akreditovaný kurz v artefietice a arteterapii“ (Vzdělávání v artefietice a arteterapii); kurz „Sociálně-právní problematika“ (Česká asociace streetwork); kurz „Zjišťování zakázky a potřeb klientů nízkoprahových programů. Škálování, hypotézy a konflikty potřeb.“ (Česká asociace streetwork); vzdělávací program „Agrese a agresivita u dětí a mládeže“ (Národní institut pro další vzdělávání); kurz Psychomotoriky (Fakulta sociálních studií MU).

NZDM PAVLAČ – RATOLEST BRNO, OBČANSKÉ SDRUŽENÍ

Mgr. Věra Růžičková

Je autorkou metodiky Seberozvojové skupiny v NZDM Pavlač a spoluautorkou metodiky Programy pro učitele. Obě tyto aktivity lektorovala. Vystudovala bakalářské stu-

dium oborů Sociální politiky a sociální práce a Psychologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, magisterské studium oboru Psychologie (tamtéž). V občanském sdružení RATOLEST BRNO pracuje od roku 2003 jako vedoucí NZDM Pavlač. Působí také jako supervizorka a hodnotitelka kvality nízkoprahových sociálních služeb České asociace streetwork.

Profesní vzdělávání a kurzy: kurz „Krizová intervence“ (Remedium Praha); pokračující kurz „Krizová intervence“ (Remedium Praha); kurz pro hodnotitele kvality sociálních služeb (Česká asociace streetwork), kurz pro supervizory v sociálních službách (Česká asociace streetwork), kurz „Motivační rozhovory“ (Česká asociace streetwork).

Mgr. Veronika Křížková

Je autorkou metodiky Předškolní příprava v NZDM Pavlač, tuto aktivitu také lektoruje. Vystudovala bakalářský studijní obor Veřejná správa a regionální politika ve studijním

programu Sociální politika a sociální práce v Opavě, dále navazující Magisterský obor Sociální práce v Ostravě. Po absolvování v roce 2011, nastoupila jako sociální pracovnice do NZDM Pavlač. Zde pracuje jako kontaktní pracovnice v Klubu pro děti.

Profesní vzdělávání a kurzy: kurz „Zjišťování zakázky a potřeb klientů nízkoprahových programů. Škálování, hypotézy a konflikty potřeb.“ (Česká asociace streetwork); kurz „Práce s agresivním klientem“ (Česká asociace streetwork); kurz „Specifika práce v sociálně vyloučených lokalitách“ (RATOLEST BRNO)

Mgr. Michaela Pišová

Je spoluautorkou metodiky Seberozvojové programy pro školy, kterou lektorovala. Vystudovala obor Aplikovaná sociální práce na Fakultě sociální práce a zdravotnictví

Univerzity Konstantina Filozofa v Nitře. Po dobu studia pracovala 3 roky jako terénní sociální pracovnice s injekčními uživateli drog a osobami pracujícími v sexbyznysu a jako kontaktní pracovnice v Nízkoprahovém centru pro děti a mládež Cirkus v Nitře. Od roku 2010 pracuje jako sociální pracovnice v NZDM Pavlač v Klubu pro děti.

Profesní vzdělávání a kurzy: kurz „Zjišťování zakázky a potřeb klientů nízkoprahových programů. Škálování, hypotézy a konflikty potřeb.“ (Česká asociace streetwork); kurz „Práce s agresivním klientem“ (Česká asociace streetwork); kurz „Specifika práce v sociálně vyloučených lokalitách“ (RATOLEST BRNO), „Dvouletý akreditovaný kurz v artefietice a arteterapii“ (Vzdělávání v artefietice a arteterapii) aj.

Mgr. Květa Šejnohová

Je autorkou metodiky Doučování v NZDM Pavlač, je lektorkou této aktivity, a také působí na pozici vedoucí aktivit. Vystudovala bakalářské studium oboru Speciální pedagogika

předškolního věku na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, navazující magisterské studium oboru Speciální pedagogika na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Po absolvování, v roce 2009, nastoupila jako asistentka pedagoga do Mateřské školy PASTELKY. Od roku 2010 pracuje jako speciální pedagožka v NZDM Pavlač v Klubu pro děti.

Profesní vzdělávání a kurzy: kurz „Zjišťování zakázky a potřeb klientů nízkoprahových programů. Škálování, hypotézy a konflikty potřeb.“ (Česká asociace streetwork); kurz „Práce s agresivním klientem“ (Česká asociace streetwork); kurz „Oborové minimum nízkoprahových služeb“ (Česká asociace streetwork); kurz „Specifika práce v sociálně vyloučených lokalitách“ (RATOLEST BRNO) aj.

.....
**Vydalo DROM, romské středisko ve spolupráci s občanským sdružením RATOLEST BRNO
jako publikaci k projektu Šanci dětem! v roce 2012.**
.....

Koordinátorka projektu: Ing. Marcela Hanzlová

Finalizace Souboru metodik: Tereza Vlčková

Grafická úprava: Michal Běťák

Na publikaci se podíleli: Ing. Marcela Hanzlová, Tereza Vlčková, Bc. Marcela Bucháčková,
Bc. Eva Paprstkářová, Mgr. Patricie Hanzlová, Doc. MUDr. Alena Vosečková CSc.,
Mgr. Martina Kánská, Mgr. Věra Růžičková, Mgr. Květa Šejnohová, Mgr. Veronika Křížková,
Mgr. Michaela Pišová, Mgr. Vladimíra Jandová

Soubor metodik byl vytvořen jako výstup projektu Šanci dětem!, který byl realizovaný DROM, romským střediskem v období od března 2010 do června 2012. Jednotlivé metodiky popisují celkem pět vzdělávacích aktivit realizovaných v rámci projektu (předškolní příprava, doučování, seberozvojové skupiny v NZDM, seberozvojové programy pro školy, programy pro učitele), osvědčené postupy při realizaci těchto aktivit, hry, techniky a metody a příklady dobré praxe. Publikace je určena organizacím pracujícím s podobnou cílovou skupinou, školám, studentům, veřejnosti a jiným zájemcům.

Vydalo DROM, romské středisko ve spolupráci s občanským sdružením RATOLEST BRNO, za finanční podpory Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost a státního rozpočtu České republiky v Brně v roce 2012.

DROM, romské středisko
Bratislavská 41, 602 00 Brno
www.drom.cz